

**Ytre Hvaler
nasjonalpark**

Postadresse
Ytre Hvaler nasjonalparkstyre
Postboks 325
1502 Moss

Besøksadresse
Skjærgårdens hus
Vadbenken 8
1680 Skjærhalden

Kontakt
Sentralbord: +47 69 24 70 00
Direkte: +47 69 24 70 24
fmovpost@fylkesmannen.no
fmovmoo@fylkesmannen.no

Oslofjorden friluftsråd

Saksbehandler Monika Olsen

Vår ref. 2023/3128-2 432.3

Deres ref.

Dato 24.01.2023

Ytre Hvaler nasjonalpark - tillatelse - øke standarden på tilrettelagt kyststi Storesand – Oslofjordens Friluftsråd

Søknaden datert 19.01.23 ble behandlet i Ytre Hvaler nasjonalparkstyre 27.01.23.

Saksfremlegg til nasjonalparkstyret

Sak 2023/9 Ytre Hvaler nasjonalpark - tillatelse - øke standarden på tilrettelagt kyststi Storesand – Oslofjordens Friluftsråd

Nasjonalparkstyrets vedtak

Settes inn

Forvalters forslag til vedtak

Nasjonalparkstyret for Ytre Hvaler nasjonalpark gir Oslofjordens Friluftsråd tillatelse til å etablere et nytt søppelpunkt for engangsgriller i forbindelse med eksisterende søppelpunkt, og oppgradere sti fra besøkscenteret ned til sjøen til universelt utformet turvei, på eiendom gbnr 3/165, som beskrevet i søknaden (vedlegg 2, 3 og 11). Det settes følgende vilkår:

- Ny tilrettelegging skal være i tråd med veileder M-1326 Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv (2019), Merkehåndboka (2019) og merkestrategien for Norges nasjonalparker.
- Sprengningsarbeid er ikke tillatt.
- Alle terrengendringer og inngrep skal utføres så skånsomt som mulig med tanke både på naturmangfold og landskap.

Vedtaket er fattet i samsvar med verneforskriften § 3 pkt.1.3 c) og d).

Søknad til nasjonalparkstyret

Oslofjordens friluftsråd (OF) har i samarbeid med nasjonalparkstyret i Ytre Hvaler nasjonalpark og Hvaler kommunes avdeling for landbruk og naturforvaltning fått i oppdrag å utarbeide en utomhusplan for friområdet på Storesand, se vedlegg 16.

Med bakgrunn i denne utomhusplanen ønsker OF å søke kommunen om dispensasjon fra byggeforbudet i hundremetersbeltet for å oppgradere den allerede eksisterende turstien på det statlig sikrede friområdet Storesand, gbnr 3/165, i Hvaler kommune, samt søke om

dispensasjon for nedgraving av ekstra søppelbeholder/container for engangsgriller i sammenheng med det allerede eksisterende renovasjonsopplegget, se vedlegg 3 (F2). Det er ønskelig å oppgradere den eksisterende turstien så den holder en universell utformet (UU) standard, se vedlegg 9 - Q5. Den eksisterende turstien går fra besøkssentret ned til sjøen og bortover stranden til teltplassen. For at turstien skal oppnå en universell utformet standard må det flere små terrengendringer til, i tillegg til at deler av stien må bygges opp som en form for rampe. For detaljer, størrelse og mål, se vedlegg 2 (F1).

Først en liten begrepsavklaring for hvordan vi forstår begrepet universell utforming (UU) i forbindelse med denne byggesøknaden. FNs konvensjon om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne har følgende definisjon av universell utforming: «Utforming av produkter, omgivelser, program og tjenester på en slik måte at de kan -brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpasning og en spesiell utforming». Definisjonen poengterer alle og i så stor utstrekning som mulig. Ofte forbindes derfor universell utformings (UU) begrepet i naturen med store voluminøse betongstrukturer, baderamper i metall eller flytene badeplattformer. Dette for å lage et riktig trillefast dekke, ha riktig bredde, stoppekant, rekkverk mm. For å øke tilgjengeligheten for flest mulig er det allikevel mye som kan gjøres uten at det går på bekostning av naturlig landskap og naturverdier. Med utgangspunkt i hvilken type organisasjon Oslofjordens Friluftsråd er samt hvilke verdier OF står for ønsker vi på ingen måte å betonglegge ei heller å asfaltere noen deler av strandsonen på Storesand. Derimot ønsker vi å tilrettelegge for at folk flest får mulighet for å oppleve det storslåtte kystlandskapet. Når vi bruker begrepet UU-tilrettelegging i denne byggesøknaden ønsker vi derfor å formidle et budskap om en minimal tilrettelegging med maksimal effekt. Med en rampe/klopp i naturlig impregnert tre (eksempelvis eiketre) forankret i lokal naturstein og mindre betongklosser (ikke i fjellet) som nennsomt følger landskapet, blir dette ikke noe stort naturinngrep. Bryggestien vil selvfølgelig så godt som mulig følge standard om tilgjengelighet ifht. helning, bredde, stoppkant, ledelinjer mm. Den planlagte traseen fra besøkssenteret og ned til rullesteinsstranda har lav stigning, og siden det har vært tilrettelagt tidligere langs rullesteinsstranda, så ligger nødvendig bredde på bryggestien allerede tilgjengelig. Stien kan ikke være smalere enn 1 m for rullestoler og trenger møteplasser underveis. Dette gir rom for inkluderende oppholdsplasser som passer for alle og er allerede vist på illustrasjonene i byggesøknaden.

Det er viktig for OF å poengtere at alle terrengendringer og inngrep kommer til å bli utført så skånsomt som mulig med tanke både på naturmangfold, landskapsmessig- og kulturhistorisk mangfold. Det vil ikke bli gjennomført sprengning eller splitting av fjell og lignende. Tiltakene vil bli tilpasset terrenget på best mulig vis. Det vil fremme muligheten for at personer med ulike bevegelsesutfordringer kan ta i bruk området. Tiltaket vil bli utformet i en slik grad at det harmonerer best mulig med de naturgitte og bebygde omgivelser, bl.a. ved bruk av stedsegentlige og naturlige materialer. Oppgraderingen av den eksisterende turstien utformes og lokaliseres på en slik måte at naturmangfoldet ikke blir skadelidende. Plassering av turstien endres ikke og pr. dags dato er stien ikke i konflikt med naturmangfoldet.

Påvirkningen og slitasjen på naturen på Storesand er stor fra før av. En opprustet og veletablert UU-tursti vil både ha en kanalisierende og en forskjønnende effekt, og vil bidra til å lede/kanalisere brukerne utenom sårbare områder og viktige kulturminner, og hindre slitasje på en bred front. Den eksisterende turstien er hverken godt tilrettelagt eller vedlikeholdt, og har pr. dags dato ingen positiv virkning på landskapet. Friområdet blir i dag driftet av Hvaler

kommune, og vedlikehold av en ny UU-tursti vil bli lagt inn i forvaltningsplanen for området. Dermed vil driften av området og turstien være sikret.

Som det kommer frem av vedlegg 2 (F1) har landskapsarkitekt Lars Ole Klavestad gjort en grundig kartlegging av området. Opprustning av turstien kan deles inn i to kategorier: «rampene» og «grusstien». Som skissene, bildene og beskrivelsen i vedlegg 2 (F1) viser, er estetikken godt ivaretatt i dette prosjektet både med hensyn til materialvalg, terrengtilpassing og utførelse. Rampen vil på sikt gråne og bli en naturlig del av landskapsrommet og landskapsbildet ved Storesand.

Jf. Forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark skal all tilrettelegging i nasjonalparken skje i tråd med veileder M-1326, Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv (2019), merkehåndboka (2019) og merkevarestrategien for Norges nasjonalparker. Disse kravene blir oppfylt i Klavestad sin prosjektbeskrivelse, samt skisser og detaljtegninger. Videre skal all tilrettelegging i nasjonalparken vurderes med tanke på om det bør ha universell utforming, noe dette prosjektet definitivt oppnår ved oppgraderingen. Videre er enkelt friluftsliv også en viktig del av verneformålet der naturopplevelse er spesielt trukket frem. Oppgradering av turstien er, etter OF sin vurdering, et tiltak som tross sin tekniske tilrettelegging fremmer myke og bærekraftige naturopplevelser for folk flest.

Tiltaket inngår i forvaltningsplanen for Storesand 2019-2023, som er laget i samarbeid med Hvaler kommune og Ytre Hvaler nasjonalpark. Tiltaket er godkjent av ansvarlig myndighet Viken Fylkeskommune, som har godkjent oppgraderingen av turstien. I tillegg har OF fått 300 000 i tilskuddsmidler fra Viken fylkeskommune, se vedlegg 5 og 6 (Q1 og Q2), for forvaltningsplan og tilsagn på søknad fra Viken fylkeskommune. Videre har Ytre Hvaler nasjonalpark bidratt med midler for å engasjere landskapsarkitekt Lars Ole Klavestad, som har prosjektert og skissert den nye universelt utformede turstien, se vedlegg 2 (F1).

Spesifisering av formålet med å tilrettelegge for eldre og personer med funksjonsnedsettelse på Storesand friområde. (se vedlegg 12 Tilleggsbrev...)

Med utgangspunkt i regjeringens handlingsplan for Bærekraft og like muligheter – et universelt utformet Norge, samt Ytre Hvaler nasjonalpark sin forvaltningsplan er det 3 viktige prinsipper som vi vil trekke frem i forbindelse med ønsket om en mer tilgjengelig tilrettelegging ved rullesteinsstranden på Storesand.

Punkt 1. *Tilgjengelighet for alle gjennom universell utforming [...] skal tilstrebes der det er hensiktsmessig og der det ikke er negativt for naturverdier og opplevelseskvaliteter.* Ifølge nasjonalparkforvalter Monika Olsen finnes det ikke noen rødlistet eller sårbare arter på strekket der det er ønskelig å tilrettelegg, derimot har SNO (statens naturoppsyn) bekjempet fremmedarten *Rosa rugosa* og det finnes pr dags dato en form for etablert tursti med tilkjørt masse og kunstfiberduk. Utover dette er det en del tendenser til villbåling og telting i området rett på innsiden av der det er foreslått tilrettelegging, villbåling og telting som potensielt kan skade de viktige kulturminner og naturgrunnet. Vår vurdering er at selve tilretteleggingen ikke vil tilsidesette hverken naturverdien, landskapet eller opplevelseskvaliteten merkbart, og selve tilrettelegging vil følge høy estetisk standard tilpasset landskapet, samt bidra til å kanalisere ferdsel bort fra ellers sårbare områder. I tillegg vil tilrettelegging åpne opp for å gi eldre som er dårlig til bens og personer med funksjonsnedsettelse mulighet for særegne naturopplevelser så som sjøens brus, nærhet til vann og rullesteinstrand på nært hold. Den samme muligheten til nærhet finnes ikke ved rastebenkene bak svabergene like innenfor.

Punkt 2. *Områder nær bebyggelse, kollektivknutepunkt og utfartsparkeringer vil i utgangspunktet ha større tilretteleggingsgrad enn områder lenger unna.* Storesand friområde blir både betraktet som et regionalt og nasjonalt viktig friområde. Infrastrukturen på Storesand er ferdigutviklet med tilrettelagt HC-parkering, gode HC -toalett fasiliteter og en butikk/cafe som også er universell utformet. Det er god tilgjengelighet for de aller fleste fra parkeringene og ned til besøkssenteret, men ingen mulighet til å komme helt ned til sjøen (Se figur 1 - vedlegg 12). Storesand er nær både bebyggelse, kollektivknutepunkt, utfarts parkering og derfor er det opplagt at det nettopp her tilrettelegges med en universelt utformet tursti.

Punkt 3. Storesand friområde har blitt brukt som friluftslivsområde og rekreasjonsområde helt siden 1930-tallet. Storesand friområde er i Ytre Hvaler nasjonalparks forvaltningsplan omtalt som nettopp et av de området der større arrangementer skal arrangeres. Det har helt siden stiftelsen av nasjonalparken vært et mål å kanalisere mye av ferdselen og friluftslivet i nasjonalparken til de allerede etablerte friluftsområdene hvor spesielt Storesand skal tilrettelegges for å ta imot mye gjester. Å utvide friluftslivstilbudet ved Storesand til også å omfatte en universelt utviklet kyststi er derfor en hel naturlig utvidelse, og vil ha en kanalisierende effekt bort fra andre sårbare områder.

Hvaler kommune har som de fleste andre kommuner i Norge et etterslep når det gjelder tilrettelegging og planlegging for personer med nedsatt funksjonsevne-, aldersadekvat tilrettelegging- og universell utforming i grøntområdene. Ifølge kartverket sin kartlegging (se figur 2 – vedlegg 12) finnes det pr. dags dato åtte grøntområder som er kartlagt i forhold til universell utforming på Hvaler. Kuvuaen, Guttormsvauen, Åsebu, Rød, deler av Ørekroen, Storesand, Krokstrand/bystranda på Skjærhalden og veien fra Nedgården til Stuevika. Av disse åtte områder er det bare to områder som lever delvis opp til kravene for universell utforming og det er Krokstrand/bystranda på Skjærhalden, og veien fra Nedgården og ut til Stuevika. Det er gjort et forsøk på Åsebu, men her er tilretteleggingen ikke vedlikeholdt og der er større mangler. I tillegg til de tre oppstilte prinsippene er OF forvalter av flesteparten av de statlig sikrete friområdene på Hvaler, og vi kan med sikkerhet konstatere at Storesand friområde er det friområdet på Hvaler som landskapsmessig er best egnet for tilrettelegging for kystnære naturopplevelser for personer som har en funksjonsnedsettelse og eldre med gangbesvær.

Se vedlegg 1- 16 for utdyping av søknaden.

Regelverk

Ytre Hvaler nasjonalpark ble opprettet 26.06.2009. Formålet (§ 2) er å:

- bevare et egenartet, stort og relativt urørt naturområde ved kysten i sørøst-Norge,
- bevare et undersjøisk landskap med variert bunntopografi,
- bevare økosystemer på land og i sjø med naturlig forekommende arter og bestander, kystlandskap med sjøoverflate og havbunn med korallrev, hard- og bløtbunn.

Allmennheten skal gis anledning til naturopplevelse gjennom utøvelse av tradisjonelt og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging.

Etter § 3 pkt. 1.1 a) er området ”vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring av varige eller midlertidige bygninger, anlegg og innretninger...”.

I henhold til § 3 pkt.1.3 kan forvaltningsmyndigheten etter søknad gi tillatelse til:

c) Bygging av enkle brygger og bruer og legging av klopper.

d) Oppsetting av skilt, merking av nye stier og oppføring av mindre, tekniske innretninger for fremme av friluftslivet.

Retningslinjer i forvaltningsplanen:

Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.3 c), d) (og k)) åpner for å søke om tiltak i områder som er offentlig sikret til friluftsmål eller hvor allmenn ferdsel ellers er tillatt.

Nye bygninger, brygger og innretninger representerer endringer i skjærgårdslandskapet. Det er derfor viktig at behovet vurderes nøye før de etableres. Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at nye bygninger, brygger og innretninger for allment friluftsliv skal etableres på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformål. Innenfor denne hoveddrammen skal man tilstrebe bygninger, brygger og innretninger med gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene.

Det følger av naturmangfoldloven § 7 at prinsippene i lovens §§ 8-12 skal legges til grunn ved behandling av søknader om dispensasjon fra verneforskrifter. Prinsippene gjelder kunnskapsgrunnlaget § 8, føre-var-prinsippet § 9, økosystemtilnærming og samlet belastning § 10, hvem som skal bære kostnadene ved miljøforingelse § 11 og miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder § 12.

Bakgrunn

Oslofjordens Friluftsråd realiserte prosjektet Storesand Friluftshus (Besøkssenter Ytre Hvaler, Storesand) sommeren 2020. Dette er hovedinnfallsporten til nasjonalparken. Hovedprosjektet fikk innvilget rammetillatelse høsten 2017, i vedtak fra hhv. styret for Ytre Hvaler nasjonalpark 13.10.2017 og Hvaler kommune 30.11.2017. Plattinger/sittebenker og gangbaner i direkte forbindelse med byggene er beskrevet i rammesøknaden og tilhørende saksgang, med arkitekt engler/nordin AS som ansvarlig søker. Det er også utført nødvendig arbeid på den eksisterende veien og flaten mellom byggene, som del av nødvendig tilbakestilling etter endt anleggsperiode. Flere utomhustiltak var også omtalt og illustrert i den opprinnelige søknaden. Enkelte elementer er imidlertid nye/endret eller ikke tilstrekkelig beskrevet i rammesøknaden, og krever en egen vurdering.

Storesand er avhengig av fungerende renovasjons- og driftsløsninger for den store mengden besøkende gjennom sommeren og resten av året. Fram til høsten 2020 ble den containerbaserte renovasjonsløsningen i Hvaler kommune benyttet. Av hensyn til landskap og omgivelser ble det etablert nedgravde brønnløsninger (3 stk nedgravde avfallscontainere. Sortering: papp/papir, glass/metall og restavfall). Plasseringen er tilpasset de nye byggene, med tillatelse fra forvaltningsmyndigheten 26.06.2020. Nedgravde løsninger sørger for en mer renslig håndtering av avfall fra bade- og teltplassen og drift av byggene, og mindre lukt og fugleproblemer enn ved overfylte containere. Det er etablert en vendehammer i forbindelse med den nedgravde brønnløsningen, også etter tillatelse av forvaltningsmyndigheten 26.06.2020.

Det er oppstått et nytt behov i forhold til brukte engangsgriller som etterlates ved de allerede nedgravde søppelcontainerne. Det har i flere tilfelle vært fare for brann, da brukte engangsgriller har blitt håndtert feilaktig. Der er derfor et ønske om å etablere enda en nedgravd søppelcontainer i tilsvarende eller lignende stil til de som allerede er satt opp. Plasseringen blir i forlengelse vestover fra de andre søppelcontainerne, se kart vedlegg 3 (F2).

Oslofjordens Friluftsråd (OF) er et interkommunalt friluftsråd som ble stiftet i 1933. OF sitt hovedfokus er å gjøre naturen i tilknytning til sjø tilgjengelig for allmennheten gjennom bla drift av friluftsområder, samarbeid med kommuner om kyststier, drift av over 70 kyst- og utleiehytter, kurs og undervisning for lærere og barn, og gjennom tilrettelegging som tilgjengeliggjør områder for flest mulig, også mennesker med nedsatt funksjonsevne. Oslofjordens Friluftsråd mener oppgraderingen av turstien er et løft for allmennheten. Det gjør stedet bedre egnet for flere utsatte brukergrupper, deriblant personer med funksjonsnedsettelse, som kan drive med tradisjonelt friluftsliv og andre ulike helsebringende aktiviteter, uten at det forringer natur- og landskapsverdiene i området.

Fylkeskommunen skal ivareta statens interesser som grunneier eller rettighetshaver på statlig sikrede friluftslivsområder, og uttale seg som høringsinstans i plan- eller dispensasjonssaker etter plan- og bygningsloven. Storesand er et statlig sikret friluftslivsområde som eies av staten ved Miljødirektoratet. Her skal fylkeskommunen ivareta Miljødirektoratet sin rolle som grunneier. Når områder statlig sikres, påtar lokalt forvaltningsnivå (kommune eller interkommunalt friluftsråd) seg drifts- og tilsynsansvaret for området. OF overtok ansvar for forvaltning og drift av Storesand i 2005 (se vedlegg 7). Etablering av søppelmolokk og oppgradering av sti til universelt utformet turvei er tiltak fylkeskommunen anser som en del av kommunens eller friluftsrådets drifts- og tilsynsansvar på statlig sikrede friluftslivsområder (se vedlegg 4). Det betyr at OF ikke trenger avklare dette med fylkeskommunen.

Når det gjelder søknaden om dispensasjon fra byggeforbudet i strandsonen (plan- og bygningsloven), er det avdeling for kommunale planer i fylkeskommunen, som behandler dette. Saksbehandler i fylkeskommunen; Eva Lill Kvisle, avdeling Frivillighet, friluftsliv, idrett, integrering, har sjekket ut med planavdelingen at tiltaket er greit. Tiltakene er også sjekket ut med Avdeling for kulturarv (se vedlegg 4).

Vurdering av saken

Oslofjordens Friluftsråd (OF) søker om tillatelse til å oppgradere den eksisterende turstien som går fra besøkssenteret ned til sjøen og bortover stranden til teltplassen, samt å grave ned en søppelbeholder for engangsgriller i sammenheng med det eksisterende renovasjonsopplegget. Det er ønskelig å oppgradere den eksisterende turstien så den holder en universell utformet (UU) standard.

Bestemmelsene i § 3 pkt. 1.3 c) og d) åpner for å søke om tiltak i områder som er offentlig sikret til friluftsmål eller hvor allmenn ferdsel ellers er tillatt. Retningslinjer i forvaltningsplanen side 67 sier at *forvaltningsmyndigheten er innstilt på å gi tillatelse til merking av nye stier, og bygging av nødvendige bruer og klopper i tråd med besøksstrategien og kart i vedlegg 8, jf. § 3 pkt. 1.3..... Ved all tilrettelegging skal det vurderes konkret om tiltaket kan og bør ha universell utforming. Der universell utforming ikke oppnås, skal det tilstrebes så god tilgjengelighet som mulig.* I vedlegg 8(-3) Tilrettelegging til forvaltningsplanen, blir Storesand uthevet som et viktig støttepunkt for friluftsliv. Storesand er

allerede et viktig sentrum i nasjonalparken når det gjelder utøvelse av friluftsliv og andre aktiviteter. I forvaltningsplanen er det vektlagt at bestemmelsen gir mulighet for å kunne ivareta behovet for tilrettelegging for friluftsliv på Storesand. Samtidig sies det også her at det er utfordringer knyttet til utvikling av Storesand som viktig friluftsområde. Det er pekt på at innretninger for allment friluftsliv skal etableres på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet, og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformål. Innenfor denne hoveddrammen skal man tilstrebe bygninger, brygger og innretninger med gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene. Hensynet til landskapet skal være tungtveiende. Forvaltningsplanen sier at eksempler på tilretteleggingstiltak for friluftsliv og ferdsel som allerede eksisterer eller som det kan være behov for er: utlegging av badebøyer, stier, bruer, klopper, toalett, utegrill ved samlingsplasser/gapahuk, søppelstativ/anlegg, kanalisering, enkle ilandstigningsbrygger og informasjon.

Det må i behandlingen av saken legges vekt på at verneformålet ikke skal svekkes ved en bit-for-bit-utbygging, ettersom mange mindre inngrep i sum kan få store konsekvenser for naturverdiene i nasjonalparken (jfr. prinsippet om samlet miljøbelastning i naturmangfoldloven (nml) §10). For at dispensasjon skal kunne innvilges må også fordelene være klart større enn ulempene. Det er i utgangspunktet fordeler for allmennheten og samfunnsinteresser som skal vektlegges.

I samsvar med naturmangfoldloven § 8 skal offentlige beslutninger være kunnskapsbasert. I denne saken har vi tatt utgangspunkt i vår kunnskap om området, og eksisterende kunnskap hentet fra forvaltningsplanen. Registreringer i Naturbase og Artskart har også blitt lagt til grunn (vedlegg 17).

Deler av strandområdet på Storesand er registrert som sanddynemark (se vedlegg 17), rødlistekategori sårbar (VU). Deler av turstien, delen nærmest besøkssenteret ned til Herreskjæret, ligger innenfor denne naturtypen (se oversiktskart side 6 - vedlegg 2). Turstien/grusveien finnes allerede her fra før, og en oppgradering til bedre veidekke kan etter vår vurdering skåne omkringliggende sanddynemark for ferdsel. Det er registrert rødlistete insekter i nærområdet til (men ikke i) den allerede etablert stien, en møll (*Phyllonorycter stettinensis*). Som det også framgår av søknaden er det ikke noen rødlistet eller sårbare arter på strekningen der det er ønskelig å tilrettelegg langs rullestensstranda (se vedlegg 17), derimot har SNO bekjempet fremmedarten *Rosa rugosa* langs hele strekningen, og det ligger fra før nasjonalparken ble opprettet, en form for etablert tursti med tilkjørt masse og kunstfiberduk hele veien, som ikke er vedlikeholdt. Dette vises på bilder side 8 i vedlegg 2. Området er altså ikke urørt.

Storesand er et stort, sammenhengende natur- og friluftsområde, tilrettelagt for bading, turer, lek og naturopplevelser. Her finnes også en tradisjonsrik, enkel teltplass (fra 1939), som driftes av Hvaler kommune på oppdrag av Oslofjordens Friluftsråd (OF). Området er lett tilgjengelig fra parkeringsplassen, og kyststien går tvers gjennom området. Dette er en viktig arena for friluftslivet lokalt, men ikke minst også for tilreisende fra hele Østlandet. Friluftsområdet er en viktig innfallsport til Ytre Hvaler nasjonalpark, og er i særklasse det mest brukte området i nasjonalparken. De omsøkte tiltakene må ses i sammenheng med besøkssenteret på Storesand. Det nybyggede besøkssenteret er tilrettelagt for folk med funksjonsnedsettelse. Vi anser at det derfor er fornuftig både med tanke på fremkommelighet og eksisterende tilrettelegging å oppgradere dagens turvei her, fremfor å ta

i bruk andre mer uberørte områder i nasjonalparken. Vi vurderer at dette er godt begrunnet i søknaden.

Nye innretninger representerer endringer i skjærgårdslandskapet. Det er derfor viktig at behovet vurderes nøye før de etableres. Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at nye innretninger for allment friluftsliv skal etableres på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet, og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformål. Innenfor denne hoveddrammen skal man tilstrebe innretninger med gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene. Tiltakene som skal gjennomføres er knyttet til adkomst til sjøen og bedre avfallshåndtering. Søker har gjort rede for at arbeidene skal gjennomføres så skånsomt som mulig, og at det skal etterstrebtes minimalt med terrenginngrep. Det er opplyst at det ikke skal gjennomføres sprenging eller splitting av fjell og lignende. Det er også gjort rede for behovet for tilrettelegging for personer med nedsatt funksjonsevne i søknaden. Vi vurderer derfor at behovet, og hensyn til natur- og kulturmiljøet, og verneverdier, er godt ivaretatt i planleggingen av de omsøkte tiltakene. Følgelig er det ikke fare for at naturmiljøet i nasjonalparken utsettes for en for stor samlet belastning (nml § 10) jf. det som er sagt ovenfor.

Hensikten med tiltakene som beskrevet, er ifølge søker å sikre en forsvarlig drift av stedet, og i større grad tilrettelegge for allmennheten. Det er vedlagt beskrivelser av hvert enkelt tiltak, som viser at det er tatt hensyn til at de skal gjennomføres i et sårbart område. De omsøkte tiltakene skal alle gjennomføres på områder som alt er påvirket, og ikke berører urørt natur, og hvor det ikke er registrert sårbare arter. Tiltakshaver sørger for at arbeidene skal gjennomføres skånsomt med tanke på terrenginngrep, jfr nml § 11.

Tiltakene vil etter vår vurdering ikke komme i konflikt med allmennhetens interesser eller natur- og landskapshensyn (vedlegg 17). Tiltaket er i samsvar med nml § 12, som bl.a. omhandler lokalisering av tiltak på en slik måte at skader på naturen unngås eller begrenses mest mulig, samt at miljøvennlige teknikker og metoder skal benyttes ved gjennomføring av arbeidene. Tiltakene vil i stor grad bidra til økt tilgjengelighet for allmennheten på Storesand. Det er positivt at det tilrettelegges for tilfredsstillende avfallshåndtering for engangsgriller. Ved at avfallscontaineren graves ned, vil dette også bidra til en estetisk forbedring på stedet.

Ulemper som gjør seg gjeldende, er at tiltakene innebærer inngrep i et område underlagt strenge restriksjoner. Området ligger plassert i et verneområde med viktige natur- og landskapshensyn. Byggearbeider i forbindelse med tiltakene vil innebære forstyrrelser for disse omgivelsene. Tilretteleggingsarbeidene vil i en periode medføre noe støy og økt trafikk i området. Dette vil imidlertid kun være en begrenset periode, og forvaltningsmyndigheten vurderer derfor at disse ulempene ikke er av avgjørende betydning.

Saken anses som godt opplyst jf. naturmangfoldlovens § 8. § 9 om føre-var-prinsippet vurderes som lite aktuell i denne saken. Det er en klar forutsetning for tillatelsen at det tas særlige hensyn til landskapet og omgivelsene. Etter vår vurdering har søker dette i fokus ved planlegging og utførelsen av arbeidene. De nye løsningene vil også medføre at Storesand blir bedre tilrettelagt for personer med nedsatt funksjonsevne. Etter vår vurdering er de omsøkte tiltakene til større fordel enn ulempe for allmennheten. Tiltaket kan dermed tillates med hjemmel i verneforskriftens § 3 pkt. 1.3 c) og d).

Det omsøkte tiltaket vil også kreve tillatelse etter plan- og bygningsloven. Kommunen er

forvaltningsmyndighet for dette lovverket. Kommunen kan komme til andre resultater i sine vurderinger etter dette lovverket.

Klageadgang

Dette vedtaket kan med hjemmel i forvaltningsloven påklages til Miljødirektoratet innen tre uker etter at dette brevet er mottatt. En eventuell klage sendes til Miljødirektoratet via nasjonalparkstyret.

Med hilsen

Monika Olsen
nasjonalparkforvalter

Etter våre rutiner er dette brevet godkjent og sendt uten underskrift

Vedlegg:

- 1 Søknad - Ytre Hvaler nasjonalpark - Storesand - oppgradering av tursti - Oslofjorden friluftsråd
- 2 Vedlegg F1 - Detaljplan rampe og tursti Ytre Hvaler nasjonalpark Storesand.pdf
- 3 Vedlegg F2 - Detalje etablering av søppelpunkt.docx
- 4 SV: Dispensasjon friluftslivs- og UU tiltak Storesand friområde, Hvaler. Grunneieraksept
- 5 Vedlegg Q1 - Andre vedlegg - Forvaltningsplan Storesand.docx
- 6 Vedlegg Q2 - Andre vedlegg - Tilskudd 2021 Storesand Oslofjordens Friluftsråd - Tilskudd Storesand 2021.pdf
- 7 Vedlegg Q3 - Andre vedlegg - Vedtak 2005 om ansvar for drift og vedlikehold.pdf
- 8 Vedlegg Q4 - Andre vedlegg - mal for statligsikret friom..pdf
- 9 vedlegg Q5 - Andre vedlegg - Kartverkets Veileder Kartlegging av tilgjengelighet og Universell utforming av friluftsområder.pdf
- 10 Vedlegg A1 - 5175-opplysninger-om-tiltaket - Oppgradering tursti samt søppel håndtering storesand friområde.pdf
- 11 Vedlegg B1 – Dispensasjonssøknad for bygging i strandsonen – Universelt utformet tursti for almenheten samt nedgravd søppelcontainer på Storesand.docx
- 12 Tilleggsbrev til byggesøknad UU tilrettelegging Ytre Hvaler Nasjonalpark.docx
- 13 Foreløpig tilbakemelding - Kommunen anbefaler omprosjektering - Oppgradering etablering av tursti og søppelhåndtering - 3 165 - Storesand, Kirkøy (2).pdf
- 14 kalkyle UU kyststi Storesand.xlsx
- 15 Søknad om tillatelse til tiltak - Oppgradering av tursti, samt nedgraving av søppelcontainer.pdf
- 16 Storesand-konsept-og-ideskisse-tilrettelegging-av-utemiljoet-liten.pdf
- 17 kart Storesand 2023_9

Kopi til:

VIKEN FYLKESKOMMUNE	Postboks 220	1702	SARPSBORG
STATSFORVALTEREN I OSLO OG VIKEN	Postboks 325	1502	MOSS
HVALER KOMMUNE AREAL OG BYGGESAK	Storveien 32	1680	SKJÆRHALDEN

Fra: Martin Marvig Bak Pedersen[martin@oslofjf.no]
Sendt: 19.01.2023 11:12:34
Til: Postmottak SFOV[sfovpost@statsforvalteren.no]
Kopi: Kjetil Johannessen[kjetil@oslofjf.no]; Daniel Green[daniel@oslofjf.no]; Olsen,
Monika[fmosmoo@statsforvalteren.no]; Elmer Aina[ainelm@hvaler.kommune.no];
Tittel: Søknad om å øke standarten på tilrettelagt kyst/tursti, på Storesand friområde

Til den det måtte vedrøre i Ytre Hvaler Nasjonalpark

Med vedlagte dokumenter ønsker vi i Oslofjordens friluftsråd å søke om tillatelse til å øke standarten på den allerede eksisterende tursti fra besøkssentret ned til sjøen og videre sør over til Strandengen. Se vedlagt dokumenter for mer informasjon

Vennlig hilsen
Martin Pedersen
Rådgiver/Seniorrådgiver

Tlf. 67 55 49 90 mob. 40473549 [Nettsider](#) [Facebook](#) [Instagram](#)

Vedlegg E2 - Søknad om dispensasjon fra bestemmelsene 1-8 i plan og bygningsloven §19. Nedgravning og etablering av ny søppelcontainer for brukte engangsgrill.

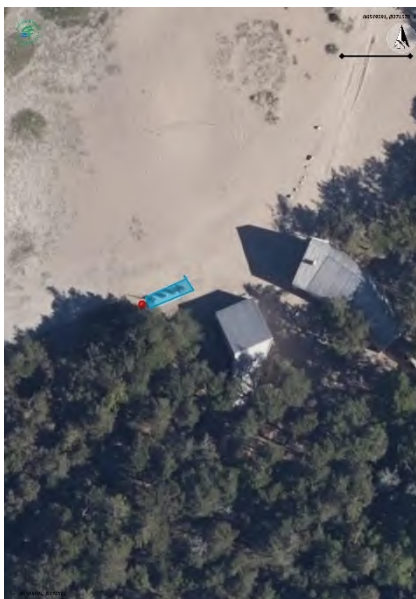
Storesand er avhengig av en fungerende renovasjons- og driftsløsning for den store mengden besøkende gjennom sommeren og resten av året. Det er pr. dags dato etablert 3 nedgravde brønner/søppelcontainere, som tar for seg ulikt avfall, rest, glass/metall og papir/papp. Det er dog oppstått et nytt behov i forhold til brukte engangsgrill som etterlates ved de allerede nedgravde søppelcontainerne. Det har i flere tilfelle vært fare for brann da brukte engangsgrill har blitt håndtert feilaktig. Der er derfor et ønske om å etablere enda en nedgravd søppelcontainer i tilsvarende eller lignende stil til de som allerede er satt opp. Plasseringen blir i forlengelse vestover fra de andre søppelcontainerne, se kart.

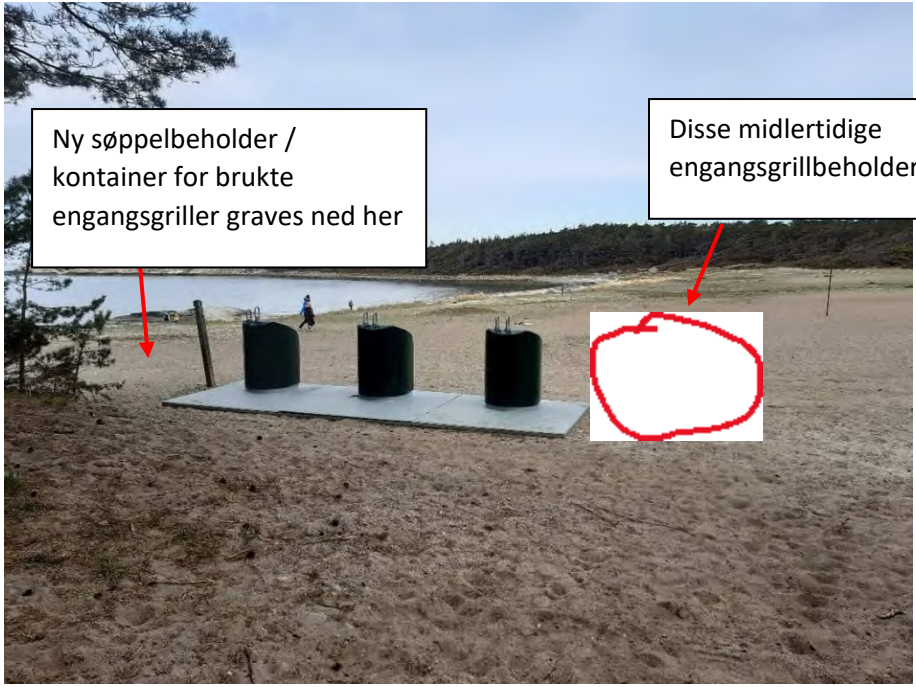
Det søkes derfor om dispensasjon fra bestemmelsene §1-8 i plan og bygningsloven §19 for å etablere en ny nedgravd søppelcontainer i forlengelse av de søppelcontainerne som finnes fra før av.

Tiltaket omsøkes av Oslofjordens Friluftsråd og utføres av Hvaler kommune, som har ansvar for renovasjon i tilknytning til friluftshuset. Hvaler kommune har ansvar for å velge en søppelcontainer som passer estetisk i forhold til området og de allerede etablerte søppelcontainerne.

Tiltaket innebære

1. Plassering og grunnforhold må undersøkes for å unngå fjell, sprengning blir ikke aktuelt
2. Graving av grøft til påkrevd dybde, ca 3 m. Arealbruk ca. 5-10m²
3. Påfylling av nødvendig masser for fundamentering og tildekning. Topplag av stedegen sand der det er mulig.

Ny søppelbeholder /
kontainer for brukte
engangsgriller graves ned her

Disse midlertidige
engangsgrillbeholdere skal bort

Besøkssenter Ytre Hvaler nasjonalpark

Detaljplan Ny, tilrettelagt tursti/trerampe Storesand, Ytre Hvaler nasjonalpark

5. mai 2022

KLAVESTAD kunst kart landskap
Lars Ole Klavestad
landskapsarkitekt MNLA

Bakgrunn og beskrivelse av tiltaket

Oslofjorden friluftsråd fikk i samarbeid med Ytre Hvaler nasjonalpark og Hvaler kommune våren 2021 utarbeidet et konsept og idéforslag for tilrettelegging av utemiljøet på Storesand. Dette ble presentert for OF, Hvaler kommune, nasjonalparkstyret og nasjonalparkforvalteren 7. mai 2021. I etterkant av presentasjonen ble rapporten oppdatert med gode innspill, og det ble besluttet at de foreslåtte tiltakene skulle legges til grunn for videre arbeid med tilrettelegging av de mye brukte friluftsområdene på Storesand og nærmiljøet til nasjonalparksenteret. Som grunnlag for konseptet og idéforslaget lå en gjennomarbeidet stedsanalyse om hvordan området blir brukt, hvor folk raster, brenner bål og beveger seg.

Alle de foreslåtte tiltakene i konseptet og idéforslaget legger verneforskriften for nasjonalparken til grunn, men for å kunne bedre tilgjengeligheten og samtidig skåne landskapet, vil det være hensiktsmessig med enkle, detaljtilpassede tiltak/installasjoner innenfor de rammene forskriften gir rom for. Tiltakene forholder seg også til at området i kommuneplanens arealdel er avsatt til NLF-formål med hensynssone friluftsliv og båndlegging etter lov om naturvern.

Friluftsområdene på Storesand preges av mye ferdsel og intensiv bruk, og det er derfor behov for å gjøre tiltak som kanalisere ferdselen og gjør slitasjen på området mindre. Samtidig er det et ønske om å legge til rette for at alle, inklusivt folk med bevegelseshemninger, skal kunne benytte seg av deler av området på en naturlig måte. Etter ønske fra OF, nasjonalparkstyret og kommunen har det med utgangspunkt i idéskissen blitt laget en plan for en tursti langs sjøen fra besøkssenteret til teltsletta mot Dødvika. Strekningen blir i dag mye brukt som gangtrasé, men løs sand, rullestener, erosjon og ujevnt underlag på deler av den, gjør at den er vanskelig å oppfatte som en tursti. Samtidig er den heller ikke universelt utformet. En ny sti vil medføre at det vil bli to parallelle gangtraséer mellom besøkssenteret og teltsletta (én gjennom skogen og én langs sjøen). Disse vil til sammen danne en fin runde for turgåere. Den nye, tilrettelagte gangtraséen vil også gi mer nærhet til sjøkanten og knytte teltsletta og besøkssenteret/toalettene bedre sammen.

Traséen etableres som grussti på de stedene der dette er mulig (mest mulig fastpakket subbus) og som trerampe på de stedene der underlaget består av rullesten og sand, som en følge av erosjon mot stranda. Trerampen vil ha rette kanter, men ha et bevegelsesmønster gjør at formen mest mulig grad er tilpasset terrenget. I planen er det tatt hensyn til enkeltstener og fjellskrentenes formasjoner, slik at rampene vil få et interessant løp. Vinkler og utforming på utposninger/møteplasser skal være ihht tegning. Rampene ligger såpass høyt over ordinært havnivå, at de kun ved få tilfeller i året vil bli oversvømt. De vil således heller ikke påvirkes særlig av eventuell is.

Sti og ramper skal ha en bredde 120 cm. Ytterst på rampene skal det på begge sider være ytterligere 10 cm plass for en kantlist som skal sikre at rullestoler og barnevogner ikke får hjulene på utsiden. Kantlist skal primært være tosidig, men kan sløyfes på steder der terrenget på innsiden gjør dette unødvendig.

Rampen må stedstilpasses i terrenget under byggingen, i et samarbeid mellom entreprenør og under tegnede landskapsarkitekt. Vedlagte tegninger med dimensjoner skal ligge til grunn. Plattingene skal tilfredsstillende krav til universell utforming med hht. bredde, møteplasser og trinnløs tilgang i endene. Traséen er tilnærmet horisontal, men et slakt fall (<5 grader) terrengtilpasses på enkelte partier. Som underlags-

Bakgrunn og beskrivelse av tiltaket

Oslofjorden friluftsråd fikk i samarbeid med Ytre Hvaler nasjonalpark og Hvaler kommune våren 2021 utarbeidet et konsept og idéforslag for tilrettelegging av utemiljøet på Storesand. Dette ble presentert for OF, Hvaler kommune, nasjonalparkstyret og nasjonalparkforvalteren 7. mai 2021. I etterkant av presentasjonen ble rapporten oppdatert med gode innspill, og det ble besluttet at de foreslåtte tiltakene skulle legges til grunn for videre arbeid med tilrettelegging av de mye brukte friluftsområdene på Storesand og nærmiljøet til nasjonalparksenteret. Som grunnlag for konseptet og idéforslaget lå en gjennomarbeidet stedsanalyse om hvordan området blir brukt, hvor folk raster, brenner bål og beveger seg.

Alle de foreslåtte tiltakene i konseptet og idéforslaget legger verneforskriften for nasjonalparken til grunn, men for å kunne bedre tilgjengeligheten og samtidig skåne landskapet, vil det være hensiktsmessig med enkle, detaljtilpassede tiltak/installasjoner innenfor de rammene forskriften gir rom for. Tiltakene forholder seg også til at området i kommuneplanens arealdel er avsatt til NLF-formål med hensynssone friluftsliv og båndlegging etter lov om naturvern.

Friluftsområdene på Storesand preges av mye ferdsel og intensiv bruk, og det er derfor behov for å gjøre tiltak som kanalisere ferdselen og gjør slitasjen på området mindre. Samtidig er det et ønske om å legge til rette for at alle, inklusivt folk med bevegelsesvansker, skal kunne benytte seg av deler av området på en naturlig måte. Etter ønske fra OF, nasjonalparkstyret og kommunen har det med utgangspunkt i idéskissen blitt laget en plan for en tursti langs sjøen fra besøkssenteret til teltsletta mot Dødvika. Strekingen blir i dag mye brukt som gangtrasé, men løs sand, rullestener, erosjon og ujevnt underlag på deler av den, gjør at den er vanskelig å oppfatte som en tursti. Samtidig er den heller ikke universelt utformet. En ny sti vil medføre at det vil bli to parallelle gangtraséer mellom besøkssenteret og teltsletta (én gjennom skogen og én langs sjøen). Disse vil til sammen danne en fin runde for turgåere. Den nye, tilrettelagte gangtraséen vil også gi mer nærhet til sjøkanten og knytte teltsletta og besøkssenteret/toalettene bedre sammen.

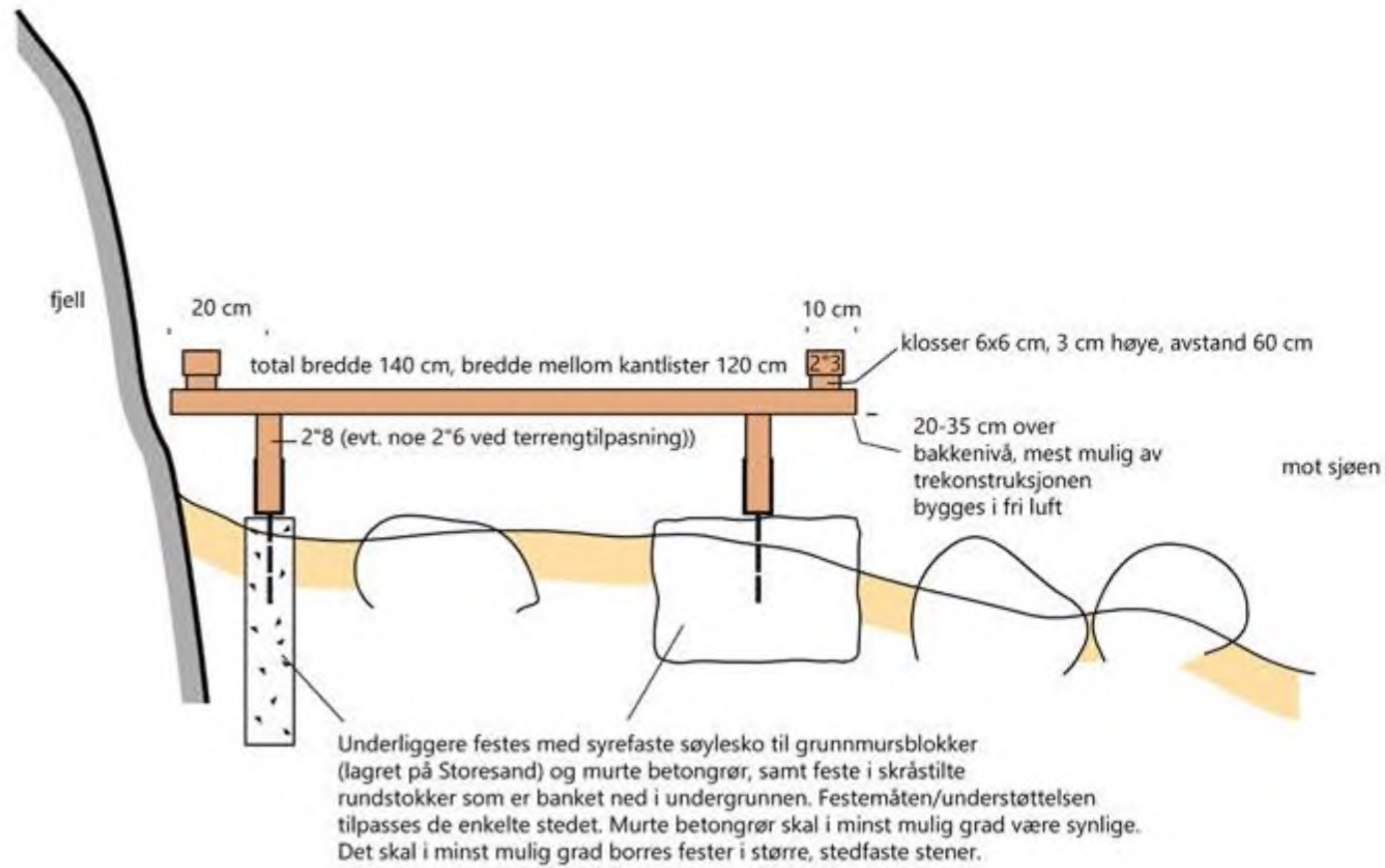
Traséen etableres som grussti på de stedene der dette er mulig (mest mulig fastpakket subbus) og som trerampe på de stedene der underlaget består av rullesten og sand, som en følge av erosjon mot stranda. Trerampen vil ha rette kanter, men ha et bevegelsesmønster gjør at formen mest mulig grad er tilpasset terrenget. I planen er det tatt hensyn til enkeltstener og fjellskrentenes formasjoner, slik at rampene vil få et interessant løp. Vinkler og utforming på utposninger/møteplasser skal være ihht tegning. Rampene ligger såpass høyt over ordinært havnivå, at de kun ved få tilfeller i året vil bli oversvømt. De vil således heller ikke påvirkes særlig av eventuell is.

Sti og ramper skal ha en bredde 120 cm. Ytterst på rampene skal det på begge sider være ytterligere 10 cm plass for en kantlist som skal sikre at rullestoler og barnevogner ikke får hjulene på utsiden. Kantlist skal primært være tosidig, men kan sløyfes på steder der terrenget på innsiden gjør dette unødvendig.

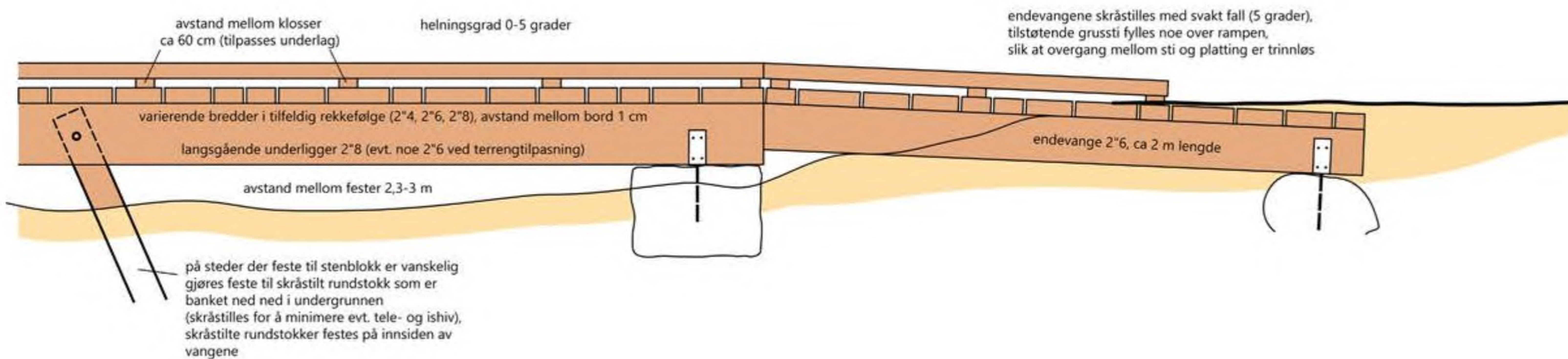
Rampen må stedstilpasses i terrenget under byggingen, i et samarbeid mellom entreprenør og under tegnede landskapsarkitekt. Vedlagte tegninger med dimensjoner skal ligge til grunn. Plattingene skal tilfredsstillende krav til universell utforming med hht. bredde, møteplasser og trinnløs tilgang i endene. Traséen er tilnærmet horisontal, men et slakt fall (<5 grader) terrengtilpasses på enkelte partier. Som underlags-

Oversiktskart

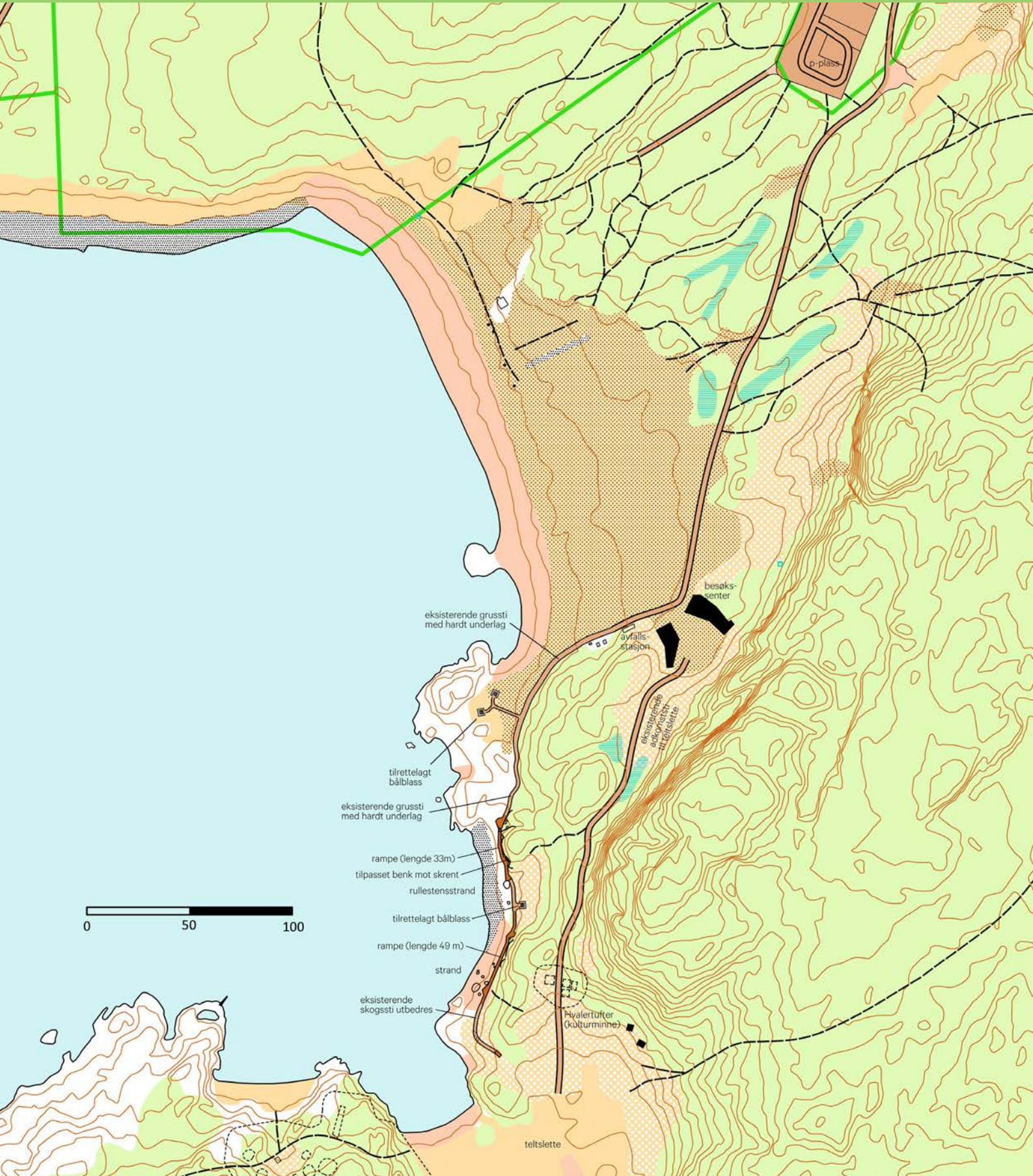
Prinsipp tegninger

0 50 cm 100 cm

Oversiktskart

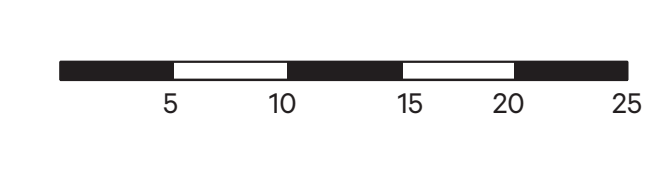

Foto av eksisterende situasjon

Bildene viser strekningen for nordre rampe, sett mot sør. Den vil strekke seg langs fjellet mot den store stenen i midten av nedre bilde.

Bildene viser strekningen for søndre rampe, sett mot nord. Den vil forholde seg til foten av fjellskrenten.

På midtpartiet mellom rampene skal stien beholdes og forsterkes med et hardpakket lag med subbus.

Bordene i rampene skal fortrinnsvis ha ulike bredder og sammenføres i vinklene etter dette prinsippet.

Det skal bygges tosidige kantlister som hindrer hjul å komme utenfor kantene. Disse skal bygges etter prinsipp fra besøksenteret på Storesand, for å gi et mest mulig ensartet preg.

Prosjektets omfang

Prosjektets omfang gjelder:

- Bygging av to treramper langs skrenter mot sjøen, hhv. 33 m og 49 m.
- Noe utbedring av sti mellom besøkssenteret og rampen (oppfylling av dump for å gjøre underlaget mest mulig jevnt).
- Tilkomststi til grillplass 20 meter, bredde 1.20 m.
- Utbedring av sti i sør og mellom rampene. Innebærer fjerning av noe sten i grunnen, samt etablering av fast, hardpakket subbusunderlag. Til sammen 45 m, bredde 1,6 m.
- Kort, lav trerampe over stener (på toppen av bakken i sør)
- Bygging av stedstilpasset benk mot fjellskrent (lengde ca 3 meter)

Denne haugen med grunnmursblokker ligger lagret på Storesand og kan delvis brukes som understøttelse for rampene. Til sammen er det ca 32 blokker. 16 av disse skal brukes i tunanlegget ved besøkssenteret. De øvrige kan brukes som fester for søylesko på punkter under rampene.

Fra: Eva Lill Kvisle
Sendt: 05.08.2022 10.38
Til: Kjetil Johannessen
Cc: Martin Marvig Bak Pedersen
Emne: SV: Dispensasjon friluftslivs- og UU tiltak Storesand friområde, Hvaler.
Grunneieraksept

Hei Kjetil og Martin

I dispensasjons- og plansaker i statlig sikrede friluftslivsområder har fylkeskommunen to roller. Vi skal i tråd med [Forskrift om fylkeskommunens oppgaver innenfor friluftslivsområdet](#), **ivareta statens interesser som grunneier eller rettighetshaver** på statlig sikrede friluftslivsområder, og vi skal uttale oss som **høringsinstans i plan- eller dispensasjonssaker** etter plan- og bygningsloven.

Storesand er et statlig sikret friluftslivsområde som eies av staten ved Miljødirektoratet, så her skal vi ivareta Miljødirektoratet sin rolle som grunneier. Når områder statlig sikres, påtar lokalt forvaltningsnivå (dvs kommune eller interkommunalt friluftsråd) seg drifts- og tilsynsansvaret for området. Hvilke oppgaver som følger av drifts- og tilsynsansvaret, framgår av [Veileder for forvaltning av statlig sikrede friluftslivsområder](#). Etablering av søppelmolokk og oppgradering av sti til universelt utformet turvei er tiltak vi anser som en del av kommunens eller friluftsrådets drifts- og tilsynsansvar på statlig sikrede friluftslivsområder. Det betyr at dere ikke trenger avklare dette med oss.

Når det gjelder søknaden om dispensasjon fra byggeforbudet i strandsonen (plan- og bygningsloven), er det avdeling for kommunale planer som behandler dette. Jeg har sjekket ut med planavdelingen at tiltaket er greit. Jeg har også sjekket ut tiltakene med Avdeling for kulturarv.

Med vennlig hilsen

Eva Lill Kvisle

Seniorrådgiver friluftsliv

Avdeling Frivillighet, friluftsliv, idrett, integrering

Mobil: 918 77 043

Meld deg på [nyhetsbrev fra Friluftsliv](#) i Viken

Lik vår FB-side: [Aktiv i Viken](#)

Web: www.viken.no

Fra: Kjetil Johannessen <kjetil@oslofjf.no>

Sendt: onsdag 27. juli 2022 13:31

Til: Eva Lill Kvisle <evakv@viken.no>

Kopi: Per Kristen Gisleberg <pergi@viken.no>

Emne: Dispensasjon friluftslivs- og UU tiltak Storesand friområde, Hvaler. Grunneieraksept

Hei!

Vår Martin jobber med en dispensasjonssøknad for et par tiltak i statlig sikret friområde på Storesand; søppelmolokk og UU-tilrettelegging av sti.

Tiltak i tråd med godkjent forv.plan og vi har fått bl.a. midler fra dere i Viken fk. Se vedlegg.

Dere er jo statens forlengede arm så fint med et kort skriv fra dere om at dere godtar dette. Kommunene pleier å kreve det ved likn. disp.saker. Vi er jo ikke grunneier her selv om vi har en avtale.

Fortsatt god sommer!

Vennlig hilsen

OSLOFJORDENS FRILUFTSRÅD

Kjetil Johannessen

avdelingsleder plan og friområde

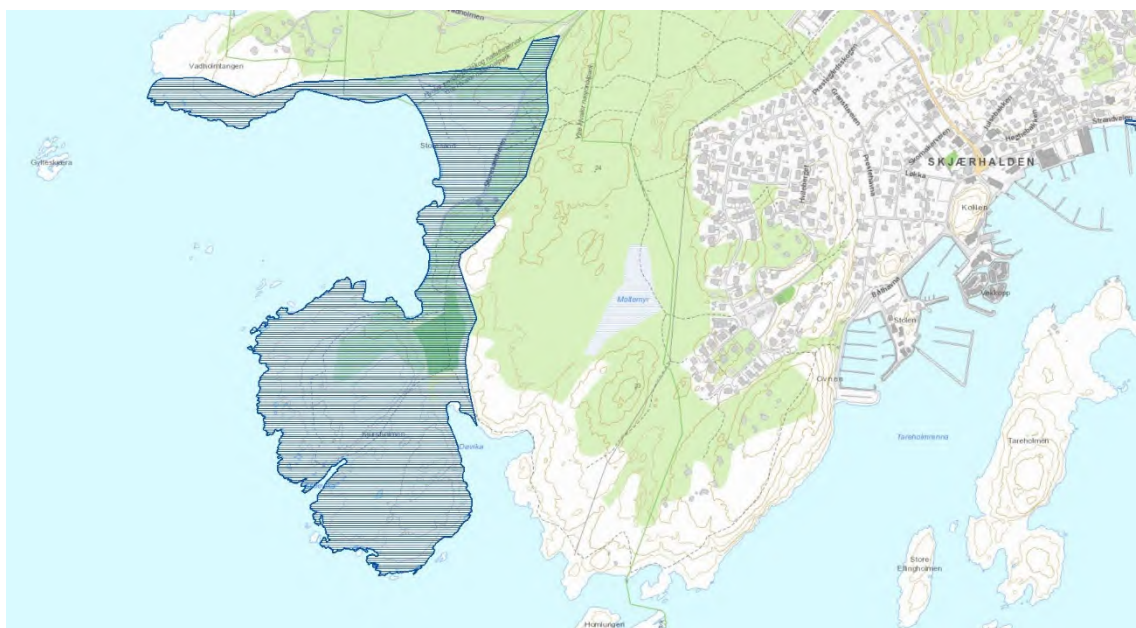

www.oslofjorden.org

Tlf. 67 55 49 90 Mob. 92036395

Forvaltningsplan

Storesand

1. Områdebeskrivelse/status

Gnr/ Bnr	FS-nummer naturbase.no	Sikrings form	Sikret år	Areal (da)	Grunneier	Forvaltning og drift	Nærområde?
3/165	FS00001822	☒ Erverv ☐ Avtale	2004	300	☒ Stat ☐ Kommune/ friluftsråd ☐ Privat	Friluftsråd	☒ Ja ☐ Nei
Kommentarer		<p>Det er staten ved Miljødirektoratet som etter 2005 eier Storesand. Etter at Hvaler kommune ble forespurt om å drifte stedet, og takket nei, tok OF på seg ansvaret for driften – slik OF hadde hatt i perioden 1940 – 2000. Vel vitende om nødvendig fornyelsesbehov klargjorde OF at friluftsrådet ikke har økonomi til å møte utfordringene en står ovenfor mht. fornyelse av bygninger. Midlene til strakstiltak har avhjulpet akutte behov, men det er helt nødvendig å finne en mer permanent løsning. Satsningen på Storesand Friluftshus er et samarbeid mellom Ytre Hvaler nasjonalpark, Hvaler kommune, Østfold Fylkeskommune, Fylkesmannen i Østfold og OF for å løfte fasilitetene og formidlingsmulighetene på Storesand.</p> <p>Friområdet Storesand inkluderer Vadholmtangen øst, Storesand, Herreskjær, Paradisbukta, Sjursholmen og Døvika. Via kyststien kan du ta deg til Skjærhalden mot øst, eller over til Rødshue og skulpturparken, og videre til Grønne bakke mot vest.</p>					

	forklaring	beskrivelse
Naturgrunnlag	<i>Kort om flora og fauna, landskap, naturtype, ev. rødlistearter etc.</i>	Området består av en variert kystlinje med sandstrender, rullesteinstrand og svaberg, samt en gressbakke og stor sammenhengende furuskog. Svært viktige naturtyper som sand- og grusstrand, samt strandeng og strandsump er registrert her. Flere sjeldne og rødlistet arter er også funnet i området.
Kulturminner	<i>Kort om ev. kulturminner i området og hensyn til disse</i>	Det er flere kulturminner i området. Hvalertuftene kan dateres til middelalderen, de fleste fra 11-1200-tallet, men noen er eldre og noen trolig også yngre.
Bygninger	<i>Nevn ev. bygninger på området og omtal kort bruken av og ansvaret for disse</i>	På området finnes et gammelt servicebygg (toalett/dusj), et kioskbygg, et brakkebygg/vaktbu og flere utedoer. Friluftsrådet har ansvaret for drift og tilsyn av disse.
Adkomst/kommunikasjon	<i>Adkomst til området, tilgjengelighet og offentlig kommunikasjon</i>	Adkomst til området skjer til fots, med sykkel, kajakk, båt eller bil. Nærmeste busstopp er på fylkesveien, ca. 1 km fra området.
Egnet bruk	<i>Vurdering av hvilke aktiviteter området egner seg for</i>	☒ Turgåing ☒ Sykling ☒ Bading ☒ Klatring ☒ Båtutfart ☒ Fiske ☒ Lek, rekreasjon ☒ Telting annet _____
Eksisterende tilrettelegging	<i>Tilretteleggings-tiltak i området før planperioden inkl. (tilrettelegging for funksjonshemmede)</i>	Storesand er tilrettelagt med stor parkeringsplass, informasjonstavler, sanitæranlegg (toalett/dusj), servicebygg (kiosk/vaktbu), utedoer, merket kyststi, teltplass, volleyballbaner, søppelkasser/container, ilandstigningsbrygge, badetrapp, buldrevveg, grillplasser og beholdere for engangsgriller.
Annet	<i>Andre relevante forhold</i>	Sanitærbygget på Storesand ble reist for over 30 år siden, og er til tider svært mye besøkt. I likhet med kiosken og vaktbua er dette nedslitt og utdatert. I forrige planperiode ble det lagt offentlig vann og kloakk ned til Storesand. I denne planperioden tas det sikte på å ferdigstille et friluftshus om skal erstatte de gamle byggene.

2. Behov for tiltak i planperioden

Ø	Tiltak	Beskrivelse	Utføres av/ Ansvar	Gjenno- m- føres år	Kostnad
1.	Etablere friluftshus som samler service for friluftslivet og formidling av natur og friluftsliv.	Rive eksisterende sanitær- og servicebygg. Etablere friluftshus, bedre tilpasset omgivelsene. Byggeprosjektet har en ramme på ca. 8 mill. Per 2018 er om lag 7 mill. finansiert, inkludert ca. 1,5 mill. via tilskudd til statlig sikrede friluftsområder. Altså gjenstår om lag 1 mill. for finansiering av prosjektet.	Eksterne/ friluftsrådet	2019- 2023	1.000.000
2.	Avfallsbeholder for sikker og trygg sortering av avfall og engangsgriller.	Ny løsning for avfall og engangsgriller. Dagens løsning ved servicebygget er ikke holdbar. Det tas sikte på brønnbaserte løsninger.	Eksterne/ friluftsrådet	2019- 2023	400.000
3.	Utbedring av parkeringsplassen.	Bedre utnyttelse av eksisterende areal. Faglig bistand fra landskapsarkitekt er gjennomført for å få en best mulig utforming og utvikling av p-plassen. Det gjenstår å oppgradere P-plass med hensyn på kapasitet, dekke og HC-standard. Behov for å rydde unna enkelte trær på plassen for å øke antallet plasser, mens naturkvaliteten bevares. Behov for parkeringsbestemmelser og håndheving vha. Hvaler kommune.	Eksterne/ friluftsrådet	2019- 2023	500.000
4.	Bedre adkomst til Storesand for personer med nedsatt funksjonsevne	Nytt hardgjort dekke mellom p-plass, friluftshus og badestrand/grillplass som gjør området mer tilgjengelig for personer med nedsatt bevegelighet.	Eksterne/ friluftsrådet Bruk evt. matter el. Andre tiltak. Lage en innretting ut i sjøen?	2019- 2023	300.000
5.	Oppgradere eksisterende utedoer	Ny utvendig kledning, rehabilitering av tak og takpapp, skifte dekke på inngangsparti. Innvendig rehabilitering	Eksterne/ friluftsrådet Hør med frode og Atle	2019- 2023	50.000

6.	Helhetlig brukerinformasjon og formidlingsplakater	Informasjonstiltak – inne og ute – om friluftslivsområdet, teltplassen, friluftslivs- og naturverdiene. Mulige tiltak: - Tavler/plakater - Skilt - Brosjyrer - Uturn – lydinfo - Digital info Utføres i tråd med informasjons- og formidlingsplan som planlegges i forbindelse med friluftshuset. Kyststien	Eksterne/ friluftsrådet	2019- 2023	300.000
7.	Nye rastebord/sittebenker, også med universell standard		Eksterne/ friluftsrådet	2019- 2023	30.000
8.	Vegetasjonsrydding	Sikre åpent terreng langs stier og rundt kulturminner	Kommunen ved skjærgårdstjenesten /friluftsrådet	2019- 2023	10.000
9.	Turskilting	Fornyelse og/eller forbedring av turskilt til og fra området.	Friluftsrådet/ kommunen	2019- 2023	20.000
Total kostnad					2.610.000

Tiltak som kan gjøre det enda mer attraktivt å bruke området
(tiltak ut over ovennevnte/ tiltak på lang sikt)

[klikk her for å skrive]

3. Driftsplan for planperioden

nr	Løpende oppgaver; årlig (f eks rydding, vasking, tilsyn, plenklipping etc.)	Hyppighet	Årlig kostnad	Ansvar	Merknad
	Skjøtselstiltak for å bevare kulturlandskapet			Ytre Hvaler nasjonalpark	Innarbeidet i skjøtselstiltakene til nasjonalparken
	Vedlikehold av ilandstigningsbrygge, utedoer og søppelbod			Kommunen ved skjærgårdstjenesten	Innarbeidet i driftsbudsjett

Skjøtsel og drift av bade- og teltplass, sommer; gressklipping, søppelrydding, orden	Årlig	40.000	Driver/ dugnadsgjeng etter avtale med Oslofjordens friluftsråd	
Løpende vedlikehold av Storesandveien	Årlig	10.000	Driver/ dugnadsgjeng etter avtale med Oslofjordens friluftsråd	OF ønsker å etabler veilag.
Sum årlig kostnad:		50.000		

nr	Større og sjeldnere oppgaver, (f eks grusing, maling, skogrydding etc.)	Hyppighet	Årlig kostnad	Ansvar	Merknad
	Større vedlikehold av Storesandveien	Hvert 3.-5. år	10.000	Driver/ dugnadsgjeng etter avtale med Oslofjordens friluftsråd	OF ønsker å etabler veilag.
	Sum årlig kostnad:		0		

Annet

[klikk her for å skrive]

Fotografier

Tilskudd - Oslofjordens Friluftsråd - Større oppgradering av friområde - Tilskudd til tiltak i statlig sikret friluftslivsområde - 2021

Vi viser til søknaden om tilskudd til Storesand friluftsområde, hvor det ble søkt om 710 000 kroner til gjennomføring av tiltakene.

Det har i 2021 kommet inn 71 søknader til denne tilskuddsordningen fra 19 kommuner i Viken, samt fra Oslofjordens Friluftsråd. Den totale søknadssummen i fylket er på kr 14 768 813,-. Tilskuddet fra Miljødirektoratet er i 2021 på kr 5 550 000,-. I tillegg kommer et tilskudd på kr 750 000,- til tiltak som er universelt utformet. En av kommunene tilbakebetalte i 2020 kr 200 000,- for tiltak som ikke ble gjennomført. Viken fylkeskommune tildeler for 2021 til sammen **kr 6 500 000,-** til tiltak i statlig sikrede områder.

Fordi det totale søknadsbeløpet er over dobbelt så høyt som tilskuddet til Viken, er det dessverre flere gode tiltak som ikke mottar støtte eller mottar et mindre beløp enn det er søkt om.

Enkelte tiltak er ikke prioritert fordi tiltaket er en anleggstype som kan søke om tilskudd fra spillemidlene. Det gjøres oppmerksom på at alle krav i [bestemmelser om tilskudd til anlegg for idrett og fysisk aktivitet](#) må være oppfylt for at anlegget skal kunne gis tilskudd.

Viken fylkeskommune har fordelt pengene i tråd med [Forskrift om tilskudd til tiltak i statlig sikrede friluftslivsområder](#), kriteriene i [Tilskuddsordninger for 2021](#), Regionale planer for fysisk aktivitet og kommunenes egne prioriteringer i godkjente forvaltningsplaner. I tillegg har vi etterstrebet en mest mulig rettferdig fordeling mellom kommunene og en god geografisk fordeling i fylket.

Viken fylkeskommune har i 2021 tildelt 300 000 kroner til den delen av prosjektet som omhandler universell utforming av området.

Tilskuddet utbetales under forutsetning av at:

- Midlenes disponeres som beskrevet i søknaden.
- Midlene ikke omdisponeres (med mindre dette er godkjent etter søknad til Viken fylkeskommune).
- Midler som ikke benyttes etter forutsetningene, tilbakeføres til fylkeskommunen så snart som mulig. Fylkeskommunen må kontaktes i forkant av eventuell tilbakeføring.

KULTUR Avdeling for Frivillighet, friluftsliv, idrett og integrering

Postadresse: Postboks 220, 1702 SARPSBORG
Besøksadresse: Galleri Oslo Schweigaards gate 4, 0185 OSLO
Telefon: 32 30 00 00

E-post: post@viken.no
Internett: www.viken.no
Org.nr.: 921693230

- Rapport skal leveres gjennom Elektronisk søknadssenter. **Frist for rapportering er 1. mars 2022**. Ved manglende rapportering vil det ikke prioriteres tilskudd året etter.
- Fylkeskommunen og fylkesrevisjonen gis innsynsrett i tilskuddsmottakers regnskap mv.

Utbetaling av tilskudd

Tilskuddsmottaker bekrefter oppstart av tiltakene og gjennomføring i tråd med vilkårene til saksbehandler Pål Erik Jensen på e-post: pali@viken.no

Rapportering

Sluttrapport med regnskap for bruk av midlene sendes inn via Miljødirektoratets elektroniske søknadssenter innen 1.mars 2022.

Lenke til rapporteringsskjema finner du her: <https://soknadssenter.miljodirektoratet.no/>

Vi minner om at det innhentes nødvendige tillatelser for tiltak som krever behandling etter plan- og bygningsloven eller annet lovverk før tiltak iverksettes.

Vennlig hilsen

Rune Winum
Avdelingsleder

Pål Erik Jensen

Direktoratet for naturforvaltning
Tungasletta
7485 Trondheim

Sandvika, 13.04.05

Storesand, Hvaler

Det vises til all tidligere korrespondanse og kontakt om sikringen av Storesand, Hvaler. Vi registrerer nå at friområdet er fradelt med eget gnr/bnr og at tilrettelegging for friluftsliv kan gjøres, og at det i den sammenheng skal tas hensyn til at området er innenfor de foreslåtte grenser for Ytre Hvaler nasjonalpark.

OF har hele tiden hatt kontakt med Hvaler kommune, Fylkesmannen og Østfold fylkeskommune i denne saken.

Styret i OF behandlet Storesand sist som sak 20/05 og gjorde slikt vedtak:

1. OF er tilfreds med at Storesand er sikret som friområde. OF aksepterer å ta ansvar for forvaltning og drift av området, men ønsker å samarbeide nært med kommunen om dette.
2. Det gjennomføres strakstiltak for å åpne Storesand for publikum sommeren 2005.
3. OF skal arbeide for at kostnadene som organisasjonen har på Storesand skal dekkes gjennom støtte/tilskudd og driftsinntekter.
4. Det opprettes et kontaktutvalg for Storesand der kommunen og fylkesmannen inviteres til å delta.
5. OF fastholder at et besøksenter for nasjonalparken for Ytre Hvaler bør lokaliseres til Storesand, og viser til vedtak i sak 78/04.

Det er allerede avholdt flere møter med kommunen og planleggingen av sommeren 2005 er i gang. Når det gjelder punkt 4 om opprettelse av kontaktutvalg vil dette bli tiltrådt av OF og kommunen. OF vil være representert med styreleder Rolf Klerud og en fra administrasjonen. Vi antar også at Hvaler kommune vil være representert med både folkevalgt og ansatte. Vi ønsker tilbakemelding om (og med hvem) Staten ønsker å være representert i et slikt utvalg som skal drøfte tilretteleggings og driftspørsmål.

Med vennlig hilsen

Rune J. Svensson
Direktør

Kopi til:
Hvaler kommune v ordfører
Fylkesmannen
OFs radsrepresentanter i kommunen
Østfold fylkeskommune
Styreleder Rolf Klerud i OF

MILJØ-
DIREKTORATET

M-462 | 2015

FRILUFTSLIV
FOR ALLTID

STATLIG SIKRING
OG TILRETTELEGGING
AV FRILUFTSLIVSOMRÅDER

Friluftslivet trenger arealer

Siden 1950-tallet har staten bidratt til å sikre friluftslivsarealer for allmennheten i hele Norge – omkring 2400 områder så langt. Uten statlig sikring ville mange av disse områdene vært nedbygd, ikke tilrettelagt eller på annen måte vært lite tilgjengelig for allmennheten.

Statlig sikring innebærer at sentrale og lokale myndigheter går sammen om å skaffe råderett over nøkkelområder og tilrettelegger for friluftsliv, slik at flest mulig får tilgang til flotte naturopplevelser. Initiativet må komme fra kommunene eller de interkommunale friluftsrådene.

De fleste områdene som er sikret så langt, ligger utenfor byer og tettsteder. Ni av ti ligger helt eller delvis i 100-metersbeltet langs kysten. Å sikre folk god tilgang til strandsonen og utfartsområder er fortsatt viktig, men de senere årene har Miljødirektoratet også oppfordret kommunene til å legge til rette for friluftsliv der folk bor.

Nærmiljøområder og turveier som er lette å nå for mange, er høyt prioritert i sikringsarbeidet. I dag bor nemlig åtte av ti nordmenn i byer og tettsteder. Sentralisering og fortetting legger et stort press på naturområder og grønne ferdselsårer der folk bor. Grønne lunger og viktige ledd i grønnstruktur og turdrag bygges ned.

Det er en stor utfordring å fortette med kvalitet og skape attraktive bomiljøer. Derfor er det i dag viktigere enn noen gang å ta vare på og utvikle gode friluftslivsområder i tettbygde strøk – som gir både mennesker, dyr og planter gode levekår.

Lønnsomt er det også! Vi vet at lett tilgang til gode friluftslivs-områder i nærmiljøet får flere i aktivitet. Og jo flere som er aktive, jo færre blir syke. Derfor er investeringer i friluftsliv

godt for folkehelsen og god samfunnsøkonomi.

Natur- og miljøbarometeret 2014 viser at to av tre nordmenn faktisk ønsker å være mer ute i naturen. For å senke terskelen for folk, ønsker staten å bidra til at ingen skal ha mer enn 500 meter fra der de bor til et sammenhengende nettverk av turstier.

Dette heftet gir smakebiter på et bredt spekter av sikringsprosjekter de siste tiårene. De spenner fra noen få, avgjørende kvadratmeter til store naturområder; fra det enkle til det ambisiøse; fra det tradisjonelle til det innovative. Noen prosjekter tok flere år å få i havn, andre var gjort på få måneder.

Felles for alle prosjektene er at verdifulle friluftslivsområder er blitt sikret for dagens og framtidens generasjoner, og tilrettelagt så flest mulig kan og vil bruke dem.

Vi håper dere lar dere inspirere. Vi ønsker nemlig å samarbeide med kommuner og friluftsråd over hele landet om enda flere gode sikringsprosjekter.

Ta initiativ!

miljødirektør

(Foto: Jan Erik Tangen/Natur-Infoimasjon)

Tørrskodd til Kattøya

Før måtte du ha båt for å besøke Kattøya innerst i Eidangerfjorden i Porsgrunn kommune. I dag kan du gå tørrskodd over en 116 meter lang flytegangbro – som er blitt et populært friluftslivsområde i seg selv. På fine dager står fritidsfiskerne tett.

Selve øya ble kjøpt av kommunen fra en privat eier i 2002, med støtte fra Miljødirektoratet. Hytta som sto her ble solgt og flyttet.

– Dermed ble en lukket og jomfruelig fjordperle offentlig tilgjengelig. I min oppvekst turte vi ikke svømme i land der, så lukket opplevde vi øya, forteller Finn Resch i Porsgrunn kommune.

I 2007 kom den universelt utformede gangbroen på plass, også etter økonomisk medvirkning fra Miljødirektoratet. Kommunen fikk i tillegg tilskudd til å sette opp et toalett, istandsette teltplass og badeplass, samt bygge en fortøyningsbrygge for robåter og kajaker.

Vilkåret var at også det 134 dekar store Olavsberget på fastlandet ble statlig sikret. Olavsberget ble kjøpt av kommunen til friluftslivsformål allerede i 1949.

I dag er det sammenhengende friluftsområdet fra Olavsberget til Kattøya mye brukt av alt fra badegjester, turgåere og fiskere, til barnehager og skoleklasser – fra hele Grenlandsregionen.

A-B-C

om statlig sikring av friluftslivsområder

Statlig sikring innebærer at det offentlige kjøper eller inngår avtaler om varig bruksrett for arealer som kan brukes av allmennheten til friluftsliv.

Hvorfor statlig sikring?

Allemannsretten og friluftsløven gir folk rett til ferdsel og opphold i utmark, uavhengig av hvem som eier arealet, og er dermed det viktigste grunnlaget for friluftsliv i Norge.

Kommunene kan hindre at utmark omdisponeres – og dermed ivareta arealer for friluftsliv – gjennom planlegging etter plan- og bygningsloven og i enkeltsaker som berører friluftslivsverdier.

De viktigste friluftslivsområdene bør være tilgjengelige og attraktive å ta i bruk for allmennheten. utfordringer knyttet til tilgjengelighet og tilrettelegging kan løses gjennom statlig sikring.

Enkelte arealer er det ekstra viktig for det offentlige å ha råderett over – både for å utvikle dem som friluftslivsområder, og for å sikre

dem for dagens og framtidige generasjoner. Sikring og tilrettelegging av friluftslivsområder er en langsiktig investering.

Hva kan det søkes støtte til?

Miljødirektoratet kan medvirke til kjøp eller avtaler om varig bruksrett for friluftslivsarealer, samt til grunnleggende tilrettelegging slik at områdene raskt kan tas i bruk.

Hva slags områder bør sikres?

I første rekke bidrar staten til sikring av:

- populære områder der allmennhetens bruk er så stor at den overstiger det grunneier må akseptere i henhold til allemannsretten.
- områder der det er behov for fysisk tilrettelegging for å ivareta arealet og sikre allmennhetens bruk.

- områder som er utsatt for et stort utbyggingspress og samtidig har en nøkkel-funksjon – for eksempel som del av en sammenhengende grønnstruktur eller kyststi.

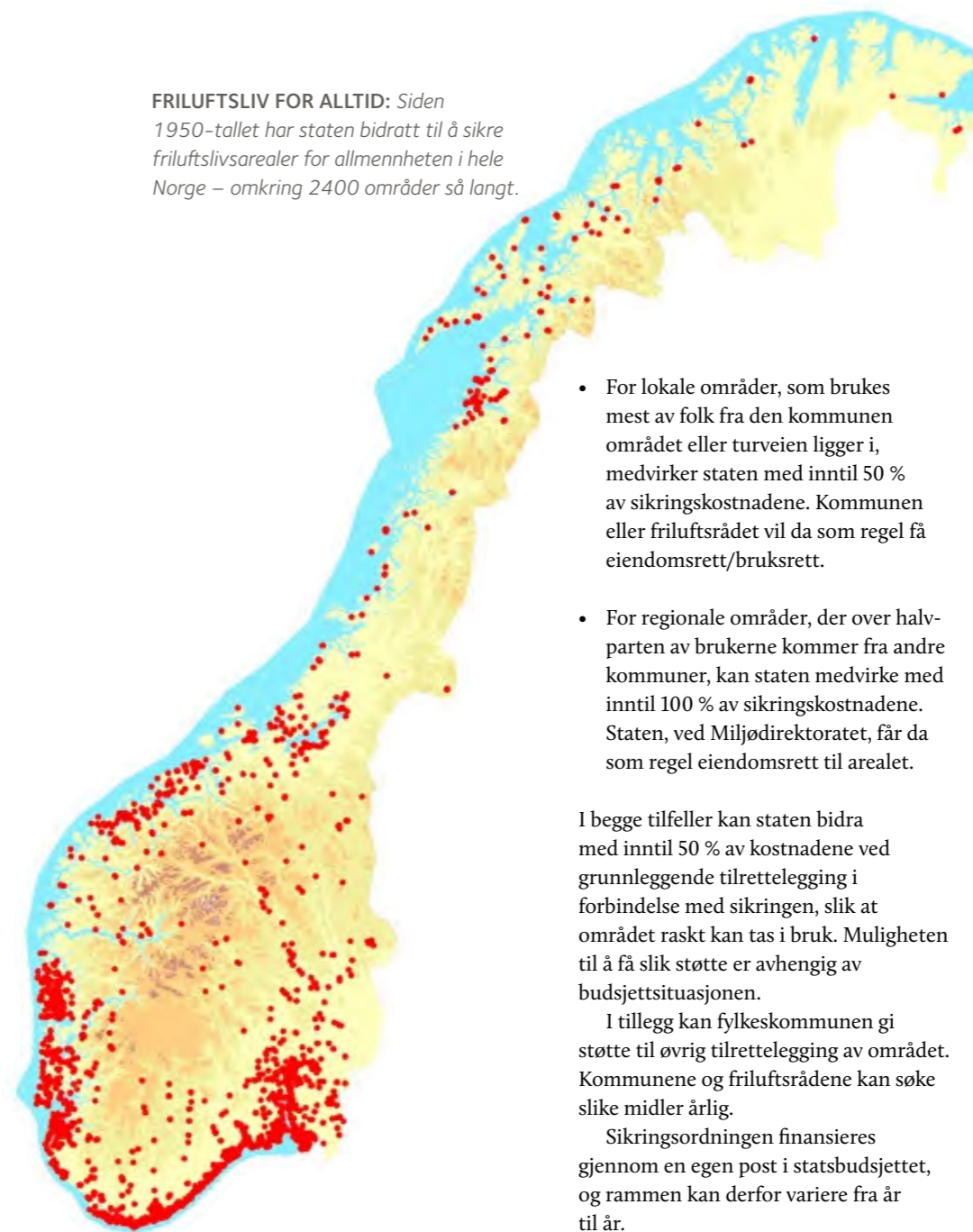
Hvem kan søke?

Alle kommuner og interkommunale friluftsråd kan søke. Fylkeskommunen prioriterer søknader i sitt fylke, før de behandles endelig av Miljødirektoratet.

Hvor stor andel av kostnadene kan staten dekke?

Hvor menneskene som bruker friluftslivsområdene kommer fra, er avgjørende for hvor stor andel av de totale sikringskostnadene staten kan dekke.

FRILUFTSLIV FOR ALLTID: Siden 1950-tallet har staten bidratt til å sikre friluftslivsarealer for allmennheten i hele Norge – omkring 2400 områder så langt.

- For lokale områder, som brukes mest av folk fra den kommunen området eller turveien ligger i, medvirker staten med inntil 50 % av sikringskostnadene. Kommunen eller friluftsrådet vil da som regel få eiendomsrett/bruksrett.
- For regionale områder, der over halvparten av brukerne kommer fra andre kommuner, kan staten medvirke med inntil 100 % av sikringskostnadene. Staten, ved Miljødirektoratet, får da som regel eiendomsrett til arealet.

I begge tilfeller kan staten bidra med inntil 50 % av kostnadene ved grunnleggende tilrettelegging i forbindelse med sikringen, slik at området raskt kan tas i bruk. Muligheten til å få slik støtte er avhengig av budsjett-situasjonen.

I tillegg kan fylkeskommunen gi støtte til øvrig tilrettelegging av området. Kommunene og friluftsrådene kan søke slike midler årlig.

Sikringsordningen finansieres gjennom en egen post i statsbudsjettet, og rammen kan derfor variere fra år til år.

Hvordan forberede en sikringssak?

Gode forberedelser er avgjørende. Miljødirektoratet prioriterer prosjekter som inngår i en helhetlig plan for utviklingen av friluftslivstilbudet i kommunen – gjennom å være forankret i kommunale planer.

Kommunene og friluftsrådene oppfordres til å ta kontakt med Miljødirektoratet tidlig, for råd om hvordan de kan gå fram for å sikre et område eller en turvei.

Hva er prisnivået?

Når det offentlige sikrer areal til friluftslivsformål, skal grunneierens tap erstattes. Erstatningen skal være i tråd med gjeldende praksis ved rettslige skjønn. Planformål og lovlig etablert bruk vil være avgjørende.

For ubebygde arealer avsatt til friluftslivsformål i plan, er som regel landbruksverdien utgangspunktet for erstatningen.

Det er ønskelig å oppnå frivillige avtaler med grunneierne, enten det gjelder kjøp eller bruksavtale.

Det er vanskelig å gi konkrete råd eller retningslinjer om erstatningsnivå her.

Derfor er det viktig å ta kontakt med Miljødirektoratet tidlig for veiledning. Staten kan ikke medvirke til prisdrivende avtaler.

Hvordan søker vi?

Søknaden sendes via Miljødirektoratets elektroniske søknadssenter. Bruk søknadsveiledningen på våre nettsider.

Frukten av 50 års planlegging

Stein for stein, meter for meter – gjennom 50 år med bevisst planlegging har Stavanger kommune sikret og tilrettelagt et sammenhengende nettverk av grønne arealer og turveier.

– Vi er i praksis i mål. I 1995 hadde bare 30 % av alle som bor i Stavanger under 500 meter til nærmeste tursti eller turvei. I dag er tallet 99 %. Det gjenstår bare noen få, viktige lenker, forteller park- og veisjef Torgeir E. Sørensen, som ynder å kalle Stavanger landets ”nærturby nummer én”.

– Statlig sikring og medvirkning fra Miljødirektoratet har vært et avgjørende verktøy helt siden starten, sier Sørensen, og påpeker at det ikke er pengestøtten alene som har vært av betydning.

– Med regjeringsstøttet velvilje i ryggen har det vært lettere å få gjennomført de vedtatte planene.

Grundige planer

I areal er Stavanger en av landets minste kommuner, dominert av Norges tettest befolkede by og et intensivt jordbruk. Det er lite utmark og skog. Presset på de grønne lungene og strandsonen har lenge vært stort i oljebyen, som har færre grønne kvadratmeter per innbygger enn noen annen norsk kommune.

Stavangers politikere så tidlig farene. Allerede i den første generalplanen fra 1965 lovet de å sikre allmennheten tilgang til friluftslivsarealer – for all framtid. Siden har kommunen sikret områder gjennom regulering, oppkjøp og avtaler med grunneiere.

Det første store prosjektet kom i gang mot slutten av 1970-tallet: En sammenhengende turvei rundt Stokkavatnet som kommunen i dag kaller ”alle turveiers mor”. Den ga inspirasjon til videre innsats. På 1980-tallet fulgte en intens utbygging av turveier i kommunalt eide grønne korridorer, mens modellen Stavanger benyttet for utbyggingsområder bidro til å sikre ytterligere arealer.

På 1990-tallet så kommunen potensialet for å binde sammen friområder til en sammenhengende grønnstruktur – der ingen skulle ha mer enn 500 meter hjemmefra til turveinettet. Men det krevde tilrettelegging i regulerte friområder som fortsatt var i privat eie.

Da Stavanger, sammen med Sola og Randaberg, fikk landets første ”Friluftspakke” fra staten i 1992, kom arbeidet med å sikre de nødvendige arealene i gang for alvor – gjennom oppkjøp og langsiktige avtaler. Ett av resultatene var turvei rundt hele Hålandsvatnet – som også strekker seg inn i nabokommunen Randaberg.

I 2001 ble det kommunale Friområdeprosjektet etablert. Målet var å sikre og gjøre tilgjengelig de resterende arealene regulert til friområder. Det befestet kommunens visjon om en sammenhengende grønnstruktur. Nå gjenstod de tøffeste kampene, de som i størst grad utfordret den private eiendomsretten.

Brutt grenser

Målet var å inngå frivillige avtaler med grunneierne så langt det var mulig, noe kommunen som oftest klarte. På 1990-tallet vedtok formannskapet for første gang å gå til ekspropriasjon, for å sikre et rent friområde.

FORNØYDE BRUKERE: – Før var det frustrerende å bruke strandsonen. Mange beboere satte opp gjerder og gjorde det vanskelig. Turstien i vannkanten er helt fantastisk, sier Sonja Blazer Thorsen (61), som bor i området. Hun mener de fleste grunneierne i Karistø har fått det finere enn før. – Det var veldig uryddig langs stranden. Nå er det flotte støttemurer og sti. Og jeg tror ikke de som bor her blir særlig berørt av at vi går nedenfor husene deres, fortsetter Thorsen, som bruker stien ofte sammen med datteren Elise Larsen (38). (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

– Det var et ideologisk gjennombrudd, forteller Sørensen.

Vi møter ham ved Hafrsfjord, der Harald Hårfagre vant slaget som bidro til at Norge ble samlet. I Karistø ved samme fjord har også Stavanger kommune utkjempet et av sine største slag for friluftslivet.

Strandsonen ble regulert til friområde på 1990-tallet. Da nye kloakkrør skulle legges ved årtusenskiftet, så kommunene en anledning til å bygge turvei langs fjorden – over 55 eiendommer med privat strandlinje. Det førte til at like mange advokatstøttede protester havnet på ordførerens bord. Det gjorde også en

underskriftskampanje i turveiens favør. Temperaturen var høy.

Men takket være stø politisk kurs, og villighet til å både gi og ta, ble alle tvister løst, arealet statlig sikret og turveien bygget.

– Vi var mange som snakket med grunneierne, formelt og uformelt. Vi

«Statlig sikring og medvirkning har vært et avgjørende verktøy helt siden starten»

Torgeir E. Sørensen, Park- og veisjef i Stavanger kommune

KREATIVE GREP: Kreative grep måtte til for å komme til enighet mellom grunneiere og kommunen i Karistø ved Hafrsfjord. Langs denne strekningen må syklistene ta en liten omvei gjennom boligområdet, mens gående kan ta turen forbi villaene på en vakker steinsti i vannkanten. Treplattningene på hver side er private. – Steinstien krever litt mer vedlikehold enn om vi hadde murt opp, men bidro til at vi ble enige med grunneieren, forteller park- og veisjef Torgeir E. Sørensen.

har utvist respekt for folks rettigheter, men det var aldri snakk om å ikke gjennomføre intensjonen i planene. Tilpassinger var vi åpne for. Karistø var et gjennombrudd, som skapte presedens for andre deler av byen, forteller kommunalråd Per A. Thorbjørnsen (V).

Lovens rammer

Ekspropriasjonslovens rammer var en utfordring.

– Kompensasjonen vi kan tilby ligger betydelig under det som oppfattes som markedsverdien. Det opplever folk som urettferdig, forteller Sørensen.

Stavanger kommune har kommet grunneierne i møte med kreative løsninger og politikerne har vært villige til å strekke seg langt for å få til frivillige avtaler.

– Vi har gitt mye kompensasjon i form av naturalia, forteller park- og veisjefen.

Kommunen har flyttet sjøboder, bygget støttemurer og anlagt hekker. De har også snirklet seg forsiktig forbi uthus og tilpasset stiens bredde og materialbruk for å tekkes ønsker og behov.

– Ofte virker problemet større på forhånd enn det viser seg å være i etterkant. En grunneier med 30 meter privat strandlinje han var veldig glad i, innså at han med turveien faktisk har fått direkte tilgang til hele kommunens strandlinje, forteller Sørensen, og legger til:

– Nærhet til turveier er ettertraktet. Her i Karistø har faktisk boligverdien steget etter at turveien kom.

Gjennomføringsevne

– Stavanger har ikke bare vedtatt planer og strategier, vi har lyktes med å realisere dem. Det kan vi være stolte av, og det er en politisk arv vi må føre videre, mener Helge Solum Larsen, som inntil valget i september 2015 ledet Kommunalstyret for byutvikling i Stavanger, som partiuavhengig representant.

– Andre kommuner ser med misunnelse på den gjennomføringskraften, fortsetter han.

– Det har til tider vært tøffe prosesser. Jeg vet det har vært til stor belastning for noen grunneiere, men det har vært helt nødvendig å sikre områder for allmennheten. Stavanger hadde ikke vært det byen er i dag, om vi ikke hadde gjort det. Vi snakker ikke om tilrettelegging i et lite område, men i og for hele byen, sier Per A. Thorbjørnsen, og legger til:

– Jeg er kjempestolt av å ha vært med på dette!

En ny attraksjon

Selv om siddiser flest i dag har tilgang til en turvei der de bor, og kan gå så og si sammenhengende tur gjennom alle Stavangers syv bydeler, hviler ikke kommunens friluftslivsentusiaster på laurbærene.

– Nå må vi sørge for at det blir attraktivt å ta turveiene i bruk, gjennom å tilrettelegge mer og informere bedre om mulighetene, påpeker park- og veisjef Torgeir E. Sørensen, og legger til at etter noen turbulente år, har

EN NY ATTRAKSJON: I bakgrunnen skimtes brodraget rundt Håhammeren.

– Fjæra under broen vil tilbakeføres til opprinnelig stand etter at byggingen er ferdig, slik at inngrepet i naturen blir minst mulig, forteller park- og veisjef Torgeir E. Sørensen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Friområdeprosjektet igjen full støtte i bystyret.

Turveien gjennom idylliske Karistø ender foreløpig ved Håhammeren, som ruver over fjorden og tvinger turgåerne vekk fra stranden og gjennom boligater, før turveien fortsetter i vannkanten på andre siden.

I disse dager ferdigstilles et turdrag rundt fjellnebbet. Turveien skjæres delvis som en hylle inn i fjellet, og legges delvis langs et bruheng over fjæresteinene.

– Dette kommer til å bli det mest spektakulære urbane turstrekket som finnes i Norge, mener Per A. Torbjørnsen.

TILRETTELEGGING

For at friluftslivsområdene skal være tilgjengelige og attraktive, vil det ofte være nødvendig med tilretteleggingstiltak. Kommuner og friluftsråd må vurdere hva slags tilrettelegging som er mest hensiktsmessig. Opplevelseskvaliteter og naturmangfold må ivaretas. Det er også viktig å vurdere tiltakenes konsekvenser for drift og vedlikehold. På nettsidene til Miljødirektoratet finnes mer informasjon om naturvennlig tilrettelegging.

PÅ LANDET MIDT I BYEN: Hundvåg er den største av Stavangers byøyer. Helt ytterst på Lundeneset, med utsikt mot Ryfylke, har Stavanger kommune over flere år sikret et 900 mål stort kulturlandskap. I 2012 kunne hele området tas i bruk. I granskogen hekker gråhegre, kulturlandskapet holdes i hevd av "kommuneansatte" sauer på beite og i vannkanten ligger Stavangers 22. juli-minnesmerke. – Her var det sterke krefter som ville anlegge golfbane, forteller park- og veisjef Torgeir E. Sørensen. I dag er det mye brukte området knyttet sammen med resten av turveinettet i bydelen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

FRIVILLIGE

Samarbeid med frivillige organisasjoner om drift og aktivitetsfremmende tiltak i friluftslivsområder, kan være en viktig suksessfaktor for bruken av områdene. På nettsiden til Frivillighet Norge er det nyttige tips til hvordan samarbeid kan etableres og gjennomføres.

52 hverdagsturer

Målet med statlig sikring er økt aktivitet. Stavanger kommune inngikk et kreativt samarbeid med Stavanger Turistforening (STF) for å få siddisene mer ut på tur. Prosjektet fikk navnet 52 hverdagsturer.

Hver uke gjennom hele 2012 merket frivillige løypefaddere fra STF én ny rundtur med sin røde T. Kommunen laget kart med turbeskrivelse, som ble publisert på kommunens nettside og i Stavanger Aftenblad.

Resultatet var 409 kilometer med merkede løyper og bred kunnskap blant folk flest om turmulighetene i nærmiljøet. Da året var omme fikk alle rutene plass i praktboken "Lofta Vedet – 52 hverdagsturer i Stavanger".

Initiativet kom fra Stavanger kommune, som stilte folkehelse- og friluftslivsmidler til rådighet, mens STF så en fin mulighet til å markere sitt 125-årsjubileum.

– En perfekt symbiose. Kommunen ga oss en mulighet til å trekke ned til folk i byen, noe vi hadde villet lenge, forteller Kjell Helle-Olsen, kjent som "Mr. Turistforeningen" lokalt etter en mannsalder som daglig leder i STF.

Responsen var overveldende. Flere tok løypene i bruk, og mange uttrykte at de hadde oppdaget muligheter de ikke visste om tidligere.

– STF's innsats var helt avgjørende for å få informasjon om turmulighetene ut

til folk. Alt arbeidet vi har lagt i å bygge opp grønnstrukturen gjennom flere tiår, kulminerte på mange måter med 52 hverdagsturer, sier park- og veisjef Torgeir E. Sørensen

TURTAGGING: I samarbeid med Stavanger Turistforening har Stavanger kommune merket rundturer helt inn i tjukkeste byen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

TURKAMERATER: – Jeg har gått alle de 52 turene, unntatt én, forteller Eva Linderud (74). Vi møter henne på Stavanger Turistforenings (STF) faste, guidede onsdagstur, der mellom 50 og 100 mennesker deltar. – Det er så sosialt og hyggelig å komme seg ut på denne måten, fortsetter hun og berømmer både kommunen og STF for at mulighetene for nærmiljøturer er så gode. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Verdsetting sikret naturperle

Mens budrundene raste, fikk Hamarøy kommune i Nordland tilsagn om midler fra Miljødirektoratet og sikret et verdifullt naturområde ved Nesstraumen i Hamsuns rike.

– Uten tilsagn hadde det aldri blitt noe kjøp, forteller Bjørn Godal i Salten Friluftsråd om den skjebnesvangre dagen i 2009.

Årsaken til at tilsagn kunne gis på rekordtid, var at Hamarøy – som landets første kommune – hadde kartlagt og verdsatt verdifulle friluftslivsområder i hele kommunen. Dermed hadde

Miljødirektoratet den nødvendige grunnlagsdokumentasjonen for å gi tilsagn.

Mangeårig konflikt

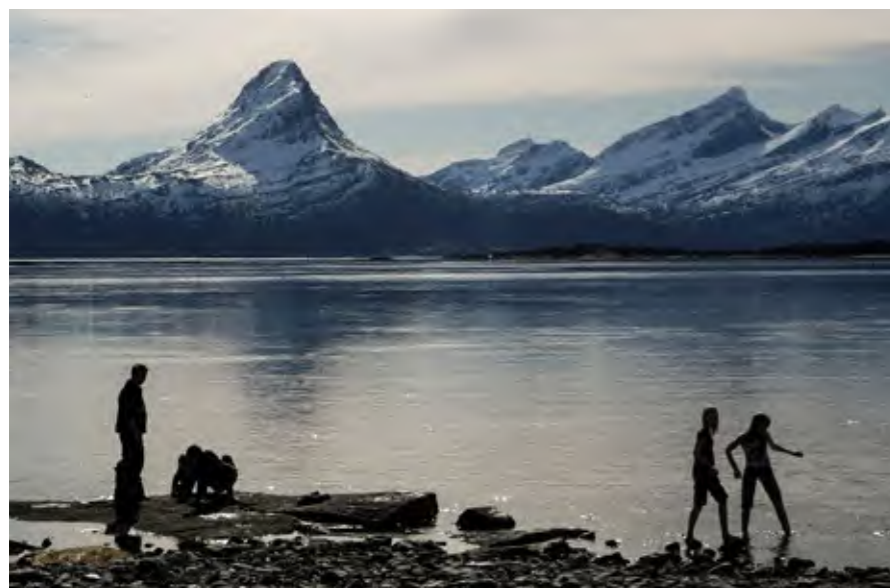
En bebygd landbrukseiendom hadde i årtier vanskeliggjort tilgangen for folk til et utfartsområde med mange naturkvaliteter.

– Selv om eiendommen Neset var regulert til friområde og folk hadde rett til å passere eierens våningshus, var adgangen begrenset og eieren lite glad for trafikken. Mange kviet seg for å bruke området. Det var også dårlige parkeringsmuligheter, forteller Hilde Fredheim i Hamarøy kommune.

Dermed lå Neset – med sine sandstrender, sammensatte fauna, fiskeplasser, rike fugleliv, fornminner og en av landets sterkeste tidevannsstrømmer – utenfor rekkevidden for folk flest.

BEBYGD EIENDOM

Dersom en bebygd eiendom sikres og bygningene skal beholdes, må de benyttes på en måte som tjener allmennheten. Hvis ikke vil de kunne virke privatiserende. Kommuner og friluftsråd har ansvaret for vedlikehold. Miljødirektoratet kan støtte fjerning av bygninger i forbindelse med sikring. Et annet alternativ er fradeling og salg av den bebygde delen, noe som kan finansiere deler av sikringskostnaden.

MALSTRØM: Utenfor fjæresteinene i det statlige sikrede området på Neset i Hamarøy bobler Nesstraumen – en av Norges sterkeste tidevannsstrømmer. (Foto: Kjell Fredriksen/Foto Nordfra)

TILRETTELAGT: Neset ligger et steinkast fra en populær campingplass og fungerer som nærturområde for innbyggerne i Nes og utfartsområde for resten av befolkningen i regionen. Området er tilrettelagt med blant annet parkeringsplass, gapahuk, klopplegging, anløpsmuligheter for båt, og merking og forbedring av turstien i vannkanten. (Foto: Kjell Fredriksen/Foto Nordfra)

God dokumentasjon

I 2009 ble hele Neset, inkludert gårdsbebyggelsen, lagt ut for salg. Sterke private interesser var med i budrunden.

Området toppet verdiskalaen i friluftslivskartleggingen. Takket være grundig forarbeid og politisk forankring kunne både kommunen og Miljødirektoratet handle raskt når det gjaldt.

Siden dette ble vurdert som et regionalt område, dekket Miljødirektoratet hele kjøpesummen på nesten 1,25 millioner kroner. En forutsetning var at selve bygningsmassen ble frasolgt – etter at adkomst til Neset ble utbedret og utfartsparkering opparbeidet.

– Nå jobber vi for å videreutvikle området og inspirere til mer bruk, forteller Fredheim.

KARTLEGGING OG VERDSETTING

Skal vi ivareta og utvikle arealer for friluftslivet, og nå målet om at alle skal kunne drive et variert friluftsliv i nærmiljøet og naturen for øvrig, må vi først vite hva vi har. Det er et nasjonalt mål at flest mulig av landets kommuner skal ha kartlagt og verdsatt sine friluftslivsområder innen 2018. Staten stimulerer til dette gjennom midler over statsbudsjettet. Først og fremst gir arbeidet et verdifullt kunnskapsgrunnlag som kan brukes i kommunal og regional arealplanlegging. Arbeidet gir også grunnlag for å identifisere områder som bør sikres. Miljødirektoratet har utviklet en egen veileder om kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder som kan lastes ned fra våre nettsider.

M-459 | 2015.

Turvei i kulturlandskap

En sentrumsnær tursti langs produktivt jordbruksland har fått flere ut på tur i Songdalen kommune i Vest-Agder.

Songdalselva, som bukker seg tvers gjennom kulturlandskapet og bygdesentrumet, utgjør en sentral del av kommunens identitet.

Helt inntil bygdas sentrum snor meanderelven seg rundt åkeren på Prestneset. Her har innlandskommunen bygget turvei.

Noen mente at en sentrumsnær turvei var overflødig i en kommune omgitt av skog og mark, og med solid tradisjon for å ta fjellskoene og tursekken fatt.

– Men det er helt feil. Det er ikke alle som er like gangføre i naturen, og mange liker best å gå tur med joggesko, sier turstiansvarlig Dagfinn Lassen i Songdalen kommune.

– Denne turveien åpner muligheter for grupper med mennesker som har behov for større grad av tilrettelegging, som eldre og mennesker med funksjonsnedsettelse, supplerer prosjektleder Erlend Falkgjerdet fra Midt-Agder Friluftsråd.

Positiv dialog

De to grunneierne i området var umiddelbart positive til planene om en tursti mellom elvebredden og kornåkrene.

– Jeg synes det er flott å kunne bidra til folkehelsen på denne måten, sier Thore Asbjørn Olsen som eier brorparten av området.

– Da vi kom i gang innså vi at det var viktig å sikre dette attraktive, sentrumsnære friluftsområdet for framtiden. Derfor gikk vi den litt lengre veien via statlig sikring, fremfor å bare

SAMARBEID MED LANDBRUKET

Jordbrukslandskapet har viktige opplevelseskvaliteter for friluftslivet. Erfaring tilsier at grunneiere flest er positive til avtaler som gir ferdselsmuligheter i skog- og kulturlandskap.

LANDBRUKSAREAL: Turveien rundt Prestneset går langs Sogndalselvas bredde, i ytterkanten av produktivt jordbruksareal. Songdalselva er en meanderelv, noe som gir flom og oversvømmelser flere ganger i året. Det er en utfordring for turveien at den ofte blir liggende under vann. Men asfaltering og ekstra fundamentering på de mest utsatte strekningene reduserer vedlikeholdsbehovet når vannet trekker seg tilbake. (Foto: Dagfinn Lassen)

FOLKEFEST: Ordfører Johnny Greibesland (Sp) og daglig leder Per Svein Holte i Midt-Agder Friluftsråd stod for den offisielle åpningen av turveien den 3. mai 2014. (Foto: Erlend Falkgjerdet/Midt-Agder Friluftsråd)

komme til enighet med grunneierne, forteller Falkgjerdet, som bistod kommunen i sikringsarbeidet.

Med støtte fra Miljødirektoratet har kommunen inngått en servituttavtale for 40 år med de to grunneierne.

– På den måten kunne vi også få lettere tilgang til statlige tilretteleggingsmidler eller spillemidler som vi har fått, forteller Falkgjerdet videre. Turveien har fått både benker og bord siden den åpnet i 2014.

Utvider stien

Prestneset ligger 200 meter fra rådhuset, men på motsatt side av elven. I 2015

ferdigstilte kommunen en ny gangbru, som binder bygda bedre sammen.

Nå ligger alt til rette for å utvikle et mer omfattende turveinett på begge sider av elven.

I 2015 fikk Songdalen tilsagn om sikringsmidler til å kjøpe det sentrumsnære grøntområdet Fagermoen. Dermed kan den 1,5 kilometer lange turveien rundt Prestneset forlenges over gangbrua og helt inn i sentrum.

– Tilbakemeldingen fra bygdas innbyggere er utelukkende positive og turveien er mye brukt, avslutter Dagfinn Lassen.

SERVITUTTAVTALER

I stedet for å overta eiendomsretten til et område, kan det offentlige inngå en servituttavtale – en frivillig avtale med grunneier om bruksrett for allmennheten. Avtalen regulerer eiers råderett slik at bruken er forenelig med allmennhetens tilgang til området og eventuell tilrettelegging. En servituttavtale kan være vederlagsfri, men det kan også være grunnlag for å gi erstatning. Avtalen skal helst være evigvarende, eller ha minimum 40 års varighet. Miljødirektoratet har utarbeidet en standardmal for servituttavtaler som kan lastes ned fra Miljødirektoratets nettsider.

Ladestasjoner for kropp og sjel

Da Ladestien først ble anlagt i Trondheim på 1980-tallet, strittet grunneierne imot. I dag reklamerer boligselgere med ”nærhet til Ladestien”. Snart blir turveien enda mer attraktiv.

”Nye” Ladestien skal kombinere fysisk aktivitet med opplevelser som gir turen merverdi.

– Vi kaller det ladestasjoner, forteller Marius Winge Austeen, rådgiver i seksjon for idrett og friluftsliv i Trondheim kommune.

En av de planlagte ladestasjonene finner vi på Østmarkneset. Under krigen var området ammunisjonslager, med

mineheis og lastebrygge. I årevis lå det forlatte kaiområdet og de falleferdige bygningene som et fysisk hinder og et visuelt sår langs Ladestien.

Fra betongørken til turmål

Det er i ferd med å endre seg. Økonomisk støtte fra Miljødirektoratets sikringsmidler bidro til at Ladestien kunne anlegges på 1980-tallet. Østmarkneset ble

sikret i 2006 og åpnet for allmennheten to år senere. Nå skal betongørkenen forvandles til et attraktivt turmål.

Sommeren 2015 gikk 30 arkitektstudenter i gang med å restaurere det største lagerbygget. Sommeren 2016 åpner kafé her. I en annen lagerbygning gjøres det plass til fridykkerklubben og kajakkklubben, som med sine aktiviteter vil skape liv og røre.

FRIVILLIG INNSATS: 30 arkitektstudenter fra NTNU brukte sommeren 2015 seks uker på å sette i stand det ene lagerbygget på Østmarkneset. (Foto: Lael Aprieto)

KRIGSMINNE: Østmarkneset vil bli en spennende stopp på turen langs den vakre Ladestien ved Trondheimsfjorden. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

KULTURMINNE BLIR KAFÉ: Når kaféen åpner neste sommer vil det yre av liv i det gamle ammunisjonslageret på Østmarkneset.

– Det er et suksesskriterium for ”ladestasjonen” Østmarkneset at vi får brukere ned hit som skaper aktivitet, mener rådgiver i seksjon for idrett og friluftsliv, Marius Winge Austeen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Det kommer publikumstoletter og lys, og rett opp i bakken skal Norges geologiske undersøkelser bygge en steinpark.

Utvidet friluftslivsbegrep

Østmarkneset blir ikke som andre friluftslivsområder. Det industrielle preget skal bevares.

– Vi vil bevare historien, og byantikvaren har vært involvert, forteller Winge Austeen.

– En av mine kjepphester er at nikkersadelen har fått dominere friluftslivet. I dag er det viktig å legge til rette for at flere grupper fristes ut, særlig barn, unge og innvandrere. Det å gå på tur uten et mål er litt særnorsk. Dersom vi legger til rette for opplevelser og aktiviteter, får vi flere ut, fortsetter han.

Winge Austeen tror kajakkpadlere og fridykkere i vannkanten, utsiktene til en kakao i kaféen eller en runde i steinparken kan dempe protestene når ungene konfronteres med søndagstur.

Folkehelse

– At Østmarkneset ble statlig sikret var alfa og omega. Et must for framtiden, mener Knut Erling Flataker i Trondheimsregionens friluftsråd.

Han mener Ladestien er et av de de største helsefremmende tiltakene i Trondheim kommune.

– Det finnes flere kvaliteter enn bare strand og natur langs hele Ladestien, sier Flataker, og ramser opp krigsminner, arkitekturperlen Sponhuset, strandvolleyballbaner og dikterstuen til

forfatter Kristian Kristiansen – for å nevne noe.

Ladestien i vekst

Både Winge Austeen og Flataker tror Østmarkneset vil bli ett av Ladestiens største trekkplaster.

Ladestien er i dag blitt over åtte kilometer lang. Den begynner ved Ladehammerkaia i sentrum, snirkler seg langs vannkanten rundt Ladehalvøya og ender foreløpig i Grilstadfjæra i Ranheim i øst.

Ladestien utvikler seg stadig. Bare de siste to årene har kommunen regulert et område i Ranheimsfjæra, så stien kan trekkes ut fra boligområdet og helt ned i

fjæra. I Grilstad Marina stilte kommunen som krav at utbyggerne av et nytt boligfelt bygget parkanlegg i vannkanten der Ladestien passerer.

Milevis med turvei

Nå drømmer Flataker og Winge Austeen om en sammenhengende kystled rundt Trondheimsfjordbassenget. En framtidig attraksjon på linje med Nordsjøruta i Rogaland. Det krever at også nabokommunene tar grep.

– Noen må være litt gale og tenke vidløftig, smiler Flataker.

Trondheim kommune gjør sitt for å komme ett skritt nærmere drømmen – gjennom ytterligere planer om å sikre

friluftslivsarealer gjennom regulering, kjøp av arealer og opparbeidelse av infrastruktur for friluftsliv.

– Vi jobber blant annet for å tette et hull på 200-300 meter i vannkanten ved friluftslivsområdet Væreholmen, slik at Ladestien kan trekkes helt frem til Malvikgrensen i øst, og er i dialog med Malvik kommune om sammenkobling.

Trondheim har også planer om å omregulere områder på Brattørakaia i sentrum, for å koble Ladestien på turstiene i vest.

– Og så håper vi at fremtiden bringer mange nye gode initiativ og forslag til ”ladestasjoner” langs hele ruta, avslutter Winge Austeen.

DRIFTS- OG TILSYNSANSVAR

Når staten medvirker til sikring, er det en forutsetning at kommunen eller friluftsrådet påtar seg drifts- og tilsynsansvar for arealet. Dette innebærer ansvar for eventuelle tilretteleggingstiltak, vedlikehold og løpende oppgaver som søppeltømming etc. Ansvar er nærmere beskrevet i håndboka «Forvaltning av statlig sikrede friluftslivsområder» som finnes på Miljødirektoratets nettsider. Det er hensiktsmessig for kommuner og friluftsråd å utarbeide en enkel forvaltningsplan for sine sikrede friluftslivsområder. Med utgangspunkt i en godkjent forvaltningsplan, kan det søkes statlige midler til tilretteleggingstiltak.

LIV OG RØRE PÅ VANNET: Kajakkpadler Bård Ove Fagerli tar seg en sving innom den gamle dypvannskaia for mineleggerfartøy på Østmarkneset. Trondhjem Kajakkklubb har flere hundre medlemmer og får neste år klubblokaler på Østmarkneset. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

FROSKEMANN: Østmarkneset er et populært dykkested. Neste år får Fridykk Midt-Norge klubblokaler i et av skurene. – Dette er en kjempemulighet. Området er jo skapt for vannaktiviteter, sier leder i klubben Truls Melbye (27). At fridykkerne får tilhold i et allment tilgjengelig friluftslivsområde gagnar ikke bare utøverne, men også alle som får oppleve aktivitet i fjæra. – Mange er nysgjerrige på hva vi driver med, særlig barn kommer gjerne bort og spør, forteller Melbye. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

«I dag er det viktig å legge til rette for at flere grupper fristes ut, særlig barn, unge og innvandrere»

Marius Winge Austeen, Trondheim kommune

OPPLEVELSER: Kommunen skal etablere møte- og aktivitetsplasser samt informere om natur, kultur og lokalhistorie langs Malvikstien. – Alle historiske steder skal for eksempel merkes, forteller avtroppende ordfører Terje Bremnes Granmo. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Fiks ferdig i strandkanten

Ny jernbanetunnel ble tidenes mulighet for Malvik kommune. Snart overtar turgåere og syklister den gamle skinnegangen langs Trondheimsfjorden.

– Dette er forebyggende helsearbeid på sitt beste. Jeg ser frem til å bruke stien som pensjonist, sier avtroppende ordfører Terje Bremnes Granmo (Ap) og tar av seg sykkelhjelm.

Akkurat nå er det ulendt å sykle langs det som har fått navnet Malvikstien. Men snart får den grove pukken langs den historiske traséen jevnt grusdekke.

Sperret for fjorden

Nordlandsbanen kom til Malvik i 1881 og har hatt stor betydning for kommunen.

Men medaljens bakside er lett å se i kommunesenteret Hommelvik: Jernbanelinjen slynger seg i flukt med vannkanten og sperret i mer enn ett århundre adgangen til fjorden.

Jernbaneverket la også beslag på strandarealer til produksjon av jernbanesviller.

– Kommunens indrefilet var ikke tilgjengelig. Men egentlig er resultatet ganske fantastisk. At jernbanen i sin tid ble lagt akkurat der, har i praksis reddet nære sjøområder fra utbygging, humrer Bremnes Granmo.

Det var åpningen av ny jernbanetunnel mellom Hommelvik og Hell i 2011 som gjorde Malvikstien mulig. I begynnelsen av 2015 kom Malvik til enighet med Jernbaneverket om overtakelse.

Raskt på pletten

Siden har det gått fort. I juni 2015 fikk kommunen tilsagn fra Miljødirektoratet om statlige sikringsmidler for å konvertere det 2,5 km lange jernbanesporet til tursti. Innen året er omme skal grunnleggende tilrettelegging være ferdig. Offisiell åpning skjer våren 2016.

Malvikstien er et kjerneprosjekt i kommunens innsats for å bedre folkehelsen. At tiltaket vil bli satt pris på, er det ingen tvil om. I en befolkningsundersøkelse fra 2013 oppga brorparten av kommunens 13.500 innbyggere at tilgang til friluftslivsområder langs fjorden er viktig for trivselen.

Visjoner

Malvikstien er universelt utformet og vil binde sammen sentrale friluftslivsområder – som badestrandene i

FORVALTNINGSOVERFØRING

Forsvarsbygg, Kystverket og Jernbaneverket er eksempler på statlige etater som forvalter mye eiendom i Norge. Når militærleirer legges ned eller jernbanetraseer flyttes, frigjøres arealer. I tråd med statlig avhendingsinstruks skal slike arealer tilbys andre statlige etater, før de eventuelt legges ut for salg i det åpne markedet. Mange flotte friluftslivsområder er blitt sikret ved at Miljødirektoratet har overtatt slike arealer – i samråd med kommunene, eller ved at kommunene har overtatt dem selv, med støtte fra Miljødirektoratet.

Hommelvik og den statlig sikrede Flatholmen øst for sentrum.

– Dette hadde vi ikke fått til uten sikringsmidler fra Miljødirektoratet, mener prosjektleder Lars Slettom.

Nå ruger han på enda større visjoner. Jernbaneverket planlegger nytt dobbeltspor fra Stjørdal til Trondheim. Det kan frigjøre hele den fjordnære jernbanetraséen til Trondheim.

– Vår drøm er at folk skal kunne trille barnevogn fra Stjørdal, via Malvik til Trondheim, langs en sammenhengende tursti ved sjøen, sier Slettom.

SKJULT HISTORIE: Langs deler av traséen har den gamle skinnegangen fått ligge som et historisk minne under pukken. – Folk har allerede begynt å gå her, selv om vi ikke er ferdige, forteller prosjektleder Lars Slettom. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

MEDVIRKNING: Malvikstien er et tverrfaglig prosjekt. Her er arbeidsgruppa samlet på støttemuren som er restaurert etter at den fikk hard medfart da orkanen Dagmar herjet julen 2011. På oversiden skimtes Malvikstien.

Bak: Avtroppende ordfører Terje Bremnes Granmo (Ap). Fra venstre: Hans Jørgen Renå, avdelingsleder kultur og ungdom, Lars Slettom, miljørådgiver og prosjektleder, Arve Renå, virksomhetsleder kultur, Margunn Skjei Knudsen, Nord-Trøndelag fylkeskommune. Foran: John Thomas Renå, avdelingsleder Hommelvik ungdomsskole, Knut Erling Flataker, Trondheimsregionens friluftsråd. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

UNIVERSELL UTFORMING

Det er et nasjonalt mål at alle kommuner skal ha universelt utformede friluftslivsområder innen 2025. Miljødirektoratet ønsker å samarbeide med kommuner og friluftsråd om å sikre attraktive friluftslivsområder som kan gjøres tilgjengelig for flest mulig brukergrupper. Områdene må samtidig kunne opparbeides på en måte som ivaretar naturverdier og opplevelseskvaliteter.

(Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Tilgjengelig for alle

Den tidligere militærleiren på Midtsandtangen i Malvik er et unikt friluftslivsområde i Norge. Her har Miljødirektoratet, i samarbeid med Malvik kommune, lagt store ressurser i å gjøre området attraktivt og tilgjengelig for alle. Området er på hele 150 dekar – tilsvarende 22 store fotballbaner – og omfatter både badestrand og parkanlegg med 4500 frukttrær, bærbusker og urtevekster.

– At det tilgjengelige området er så stort, gjør at jeg kan bevege meg fritt rundt. Jeg er ofte på tur her med hunden min, forteller Rune Monsvoll (42), som sitter i rullestol.

(Foto: Morten Granhaug/Felix Features)

Allemannsretten vs. tilrettelagte friluftslivsområder

Allemannsretten gir alle rett til å ferdes og oppholde seg i utmark – uavhengig av om området er i privat eller offentlig eie.

Men allemannsretten forutsetter at vi bruker naturen som den er. Vi kan ikke kreve at eieren gir tillatelse til bygging av turveier, gapahuker eller fiskebrygger.

Statlig sikring er et virkemiddel for at det offentlige kan tilrettelegge, og utløser mulighet for å søke statlige midler for å finansiere tiltakene.

Statlig sikring kan også brukes for å gjøre viktige arealer som ikke omfattes av allemannsretten, tilgjengelig for folk – som for eksempel arealer friluftslvsloven definerer som innmark.

FRITT FRAM: Bente Stordalen (70) er hyppig gjest på Skallevoldstranda i Tønsberg som kommunen har sikret som friområde.

– Jeg synes bare det er positivt å bruke offentlige midler på dette, sier Stordalen om kommunens oppkjøp og riving av hyttene som tidligere sperret for fri ferdsel.

FUGLELIV: Park- og veisjef Torgeir E. Sørensen i Stavanger fanger en gråhegre i fri flukt i et statlig sikret område på Hundvåg i Stavanger. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Vern om naturmangfoldet

Naturmangfoldloven skal sikre at naturen og dens mangfold tas vare på gjennom bærekraftig bruk og vern.

Loven gir blant annet grunnlag for å verne verdifulle områder mot omdisponering, og er slik svært viktig for friluftslivet. Bruk av verneområdene er regulert gjennom verneforskriftene. Mange områder er godt tilrettelagt, med blant annet informasjonstavler og merkede stier.

Sikring av friluftslivsområder er ikke vern etter naturmangfoldloven, men når et friluftslivsområde eller en turvei skal opparbeides eller tilrettelegges, må konsekvensene for naturmangfoldet vurderes. Det gjelder både plassering og hvordan tiltakene utføres.

Når kommuner eller friluftsråd utarbeider forslag til forvaltningsplaner for sikrede friluftslivsområder, skal tiltakene som foreslås både være i tråd med friluftslivsformålet og samtidig ivareta naturmangfoldet på en god måte. Fylkesmannen vil også vurdere disse forholdene ved sin godkjenning av forvaltningsplanene.

Kommunens folkehelseansvar

Folkehelseloven fra 2011 gir kommunene et selvstendig ansvar i folkehelsearbeidet. De skal ha oversikt over utfordringene og sette i verk tiltak for å bøte på dem.

Å legge til rette for økt fysisk aktivitet og naturopplevelser – særlig i nærmiljøet, der folk bor – er en enkel, rimelig og effektiv måte å møte flere av folkehelseutfordringene på.

Miljødirektoratets tilskuddsordninger til sikring og tilrettelegging av friluftslivsområder kan være et nyttig hjelpemiddel for kommunenes folkehelsearbeid.

PÅ TUR TIL JOBBEN: Janet Sæbø Røysland (56) og Anne Evensen (54) nyter en kaffekopp i fjæra i Karistø ved Hafrsforden i Stavanger før kveldsvakten.

– Jeg er så glad for denne stien og bruker den hver dag til og fra jobben, forteller Evensen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

ALLE I AKTIVITET: Regjeringen har som mål at flere med minoritetsbakgrunn deltar i friluftsliv. Da er nærmiljøet viktig. I Trondheim er friluftsliv en del av introduksjonstilbudet til flyktninger. Disse somaliske jentene er på skoletur langs Ladestien ved Østmarkneset. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Friluftsliv der folk bor

Legger vi til rette for at alle får kort vei til tur- og friluftslivsmuligheter, får vi flere i aktivitet.

Nærnaturen har et bredere sosialt nedslagsfelt enn både tradisjonelt friluftsliv og deltakelse i idrett.

I 2011 satte Miljødirektoratet i gang en egen nærmiljøatsang. Gjennom syv pilotprosjekter har vi høstet erfaringer og kunnskap om hva som skal til for å øke friluftslivsaktivitetene i nærmiljøet.

Les mer i Miljødirektoratets inspirasjonshefte: Friluftsliv – der folk bor. Heftet kan lastes ned fra direktoratets nettsider.

Tålmodig ferd mot fri strandlinje

Bare én hytte står igjen. Snart er også den borte. Kjøp og riving av private hytter har gjort hele Skallevoldstranda i Tønsberg tilgjengelig for alle.

Et brunt gjerde strekker seg fra hytta, over gressbakken og ned til strandkanten. Det er ikke høyt, men det gir et tydelig signal: privat grunn. Selv om et skilt påpeker at folk har rett til å gå her, unngår mange å bruke akkurat denne delen av stranda.

– Skal allmennheten oppfatte dette som friluftsområde, er det viktig at hytta rives, sier Petter Berg (H), og går rett i kjernen på Tønsberg kommunes hårete plan, som strekker seg tre tiår tilbake.

Kjøper og river

– Allerede da jeg begynte å jobbe i kommunen i 1980, var det planer om å kjøpe opp og rive hytter langs noen av de mest populære badestrendene, forteller fagenhetsleder i rådmannens stab, Per Halle.

Han har stått i spissen for oppkjøp og riving av 17 hus og hytter – hovedsakelig langs Skallevoldstranda, Ringshaugstranda og i Karlsvika.

– Vi har videreført en sterk tradisjon for å sikre de mest populære strandområdene for allmennheten for alltid, sier ordfører Petter Berg (H).

Tålmodighet og frivillighet

Han er stolt av at kommunen aldri har vært fristet til å ty til ekspropriasjon, men heller ventet tålmodig på at eierne har solgt frivillig og til markedspris. Det har bidratt til stor tverrpolitisk enighet og folkelig støtte.

– Vi har valgt en skånsom tilnærming, med respekt for eiendomsretten. Alle avtalene har vært frivillige. Om noen ikke ville selge, har vi bare sagt at da venter vi til du vil, påpeker Berg.

REVET: Ordfører Petter Berg (H) på restene av hytta kommunen kjøpte for 6,3 millioner kroner i 2014, med støtte fra Miljødirektoratet.

– Det er helt forferdelig å se fine hytter bli revet, men vi må glemme smerten i øyeblikket, og se nytten på lang sikt, mener ordføreren. (Foto: Harald Strømnes/Tønsbergs Blad)

FRI SIKT: På denne blomsterenga lå én av seks hytter som sperret tilgangen til stranden. Kun én er nå igjen.

– Eier er villig til å selge, men verdivurderingene spriker med flere millioner, så vi har litt forhandlinger igjen, sier Per Halle. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

«Vi har bare sett en brøkdel av hva dette vil bety for framtidige generasjoner»

Petter Berg, ordfører i Tønsberg

FORNØYD EIER: Jan Müller-Nilsen byttet hytte i strandkanten i Karlsvika med hustomt og sjøutsikt, og har aldri angret. Müller-Nilsen brenner for strandsonen og er leder av er Skalleveidstranda vel. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Eneste inngrep fra kommunens side har vært å omregulere arealene til friluftslivsområde. Det begrenset hytteeierne muligheter til å oppgradere de enkle etterkrigshyttene, og dermed gjøre dem enda dyrere å løse ut.

Kreative løsninger

Ofte har ting løst seg når eiendommene ble overdratt til arvingene – og med en god dose kreativitet.

– Vi var tre brødre som skulle overta en liten hytte på Karlsvikodden. For

oss løste dette et problem, og vi fikk et arveoppgjør der alle tre ble vinnere. Men vi måtte gå noen runder med kommunen først, forteller Jan Müller-Nilsen.

En viktig del av avtalen var at Müller-Nilsens mor fikk disponere hytta så lenge hun ønsket.

– Det gjorde prosessen mykere for oss alle, forteller han.

Familien var også skeptiske til at de var førstemann ut. Hva om kommunen ikke klarte å gjennomføre planene, og de andre hyttene fikk stå?

– Det ville jo vært blodig urettferdig. Derfor fikk vi inn i avtalen at om de andre hyttene likevel ble stående, så skulle familien få én million ekstra, forteller Per Halle, og legger til:

– Det har vært litt som å spille sjakk til tider.

Erstatningstomt

Sist, men ikke minst, kom familien og kommunen frem til en løsning som ivaretok verdier penger ikke kan erstatte: tilknytningen til området.

TILBAKEFØRT: Her, i skogholtet på Karlsvikodden, lå familiehytta til Jan Müller-Nilsen. Nå er hytta borte og Karlsvika er blitt et populært utfluktssted. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

To av brødrene fikk erstatningstomter noen steinkast unna, mens den tredje valgte å bli løst ut.

– Vi synes avtalen ble rettferdig. Og resultatet er helt fantastisk. Det kommunen har gjort er framtidsrettet. Hvis vi ser dette i et 50-årsperspektiv, så vil Tønsberg-området fortettes enda mer. Da er det viktig at denne typen arealer sikres, mener Müller-Nilsen.

Men selv med smidighet og godvilje, har det ikke bare vært seiling i smult farvann.

I én sak måtte det advokathjelp til fra Miljødirektoratet.

– Det er også en utfordring at folk tror eiendommen er mer verd enn den er, sier Halle og forteller at de alltid bruker tre uavhengige meglere eller takstmenn for å fastslå markedsprisen.

Uvurderlig støtte

Det var først da kommunen begynte å tilby byttehandel mot ferdigregulerte kommunale hyttetomter, at det virkelig ble fortgang i planene.

Oppkjøpene har vært et spleiselag mellom Miljødirektoratet og kommunen. Selv i en periode med svært presset kommuneøkonomi på 2000-tallet, ble planene videreført – takket være finansiering av oppkjøp fra Miljødirektoratet

– Vi hadde aldri fått til dette uten støtten fra Miljødirektoratet. Det har gjort at dette ikke har gått på bekostning av andre kommunale oppgaver, påpeker ordføreren, og legger til:

– Den viktigste suksessfaktoren har vært en langsiktig og bevisst strategi. Når vi får den siste avtalen på plass, vil vi ha frigitt tre sentrale strender for all framtid. Jeg synes dette er en utrolig god bruk av offentlige midler, som jeg som Høyremann kan stå inne for. Vi har bare sett en brøkdel av hva dette vil bety for framtidige generasjoner.

Endelig tilgang

Knut Erik Kristoffersen (50) nyter sommervarmen foran den siste hytta som står igjen på Skallevoldstranda. Tønsberg kommune er i forhandlinger med eieren om oppkjøp og riving.

– Jeg har brukt stranda i 40 år, forteller Kristoffersen.

Som guttunge hadde han ikke like god tilgang. Kristoffersen husker godt hvordan han og kameratene stadig ble jaget vekk av en særlig arg hytteeier, som ikke ville ha folk i strandsonen foran hytta si.

– Jeg synes det er kjempeflott at kommunen har sikret Skallevoldstranda som friareal for alle. Det er her jeg liker meg aller best.

PLANFORANKRING

Arbeidet med å sikre offentlige friluftslivsområder bør skje gjennom planarbeid etter plan- og bygningsloven. Det er viktig for å avklare eventuelle arealkonflikter, og for å sikre at berørte parter er gjort kjent med planene. En vedtatt plan vil også sikre politisk forankring, som kan være avgjørende i gjennomføringsfasen.

ENDELIG TILGANG: Knut Erik Kristoffersen (50) nyter sommervarmen foran den siste hytta som står igjen på Skallevoldstranda. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

INDREFILET: Det er ikke bare i strandsonen Tønsberg har sikret verdifulle friluftslivsarealer. Med støtte fra Miljødirektoratet kjøpte kommunen i 2010 praktieidommen Løkken i sentrum. Dermed kan folk ta turen gjennom en vakker hage og allé opp til byens mest kjente landemerke, Slottsfjellet. – Vi ønsket å få til en sammenhengende grønnstruktur midt i byen, i tilknytning til et verdifullt område for byens innbyggere, forteller Per Halle. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Fjordsti mot alle odds

Sogndal kommune måtte komme til enighet med nesten 30 grunneiere i en tett utbygget strandsone for å bygge fjordsti.

Langt inn i Norges lengste fjord ligger bygda Sogndal – kjent for fotball, saft og puddersnø – og en ambisiøs plan om å ta strandsonen tilbake.

Tett bebyggelse helt ned i strandkanten har i årtier hindret tilgang til fjorden for folk flest.

– Da fjorden mistet sin kommersielle betydning, snudde vi ryggen til den, sier varaordfører Laura Kvamme (Sp).

Viljen til å gjøre noe har vært der lenge. Den bratte og trange bygda er blitt kraftig utbygget og fortettet, og det har lenge vært behov for mer friareal i sentrum.

På 1980-tallet kom de første forslagene om en allment tilgjengelig fjordsti. Ideen fikk etterhvert forankring i kommuneplanen, men det var fortsatt langt frem.

Stri tørn

I 2008 fikk Sogndal sikringsmidler fra Miljødirektoratet til juridisk vurdering og avklaring i forbindelse med nye reguleringsplaner for Fjørebukti – strandsonen i Sogndal. Reguleringsprosessen var komplisert og omfattet mange parter.

Fjordstien skulle blant annet føres rundt industrianlegg i drift, forbi et

nedlagt slaktehus som skulle ombygges til leiligheter og forretninger, og ikke minst forbi en rekke bolighus med hager helt ned til fjorden.

Å smyge en offentlig sti gjennom folks hager, flytte gamle naust og rive garasjer, er kontroversielt. Det kom mange innvendinger mot reguleringsplanene, som måtte klagebehandles. Deretter kom en rettslig skjønnsprosess for å fastsette erstatning til grunneierne. På forhånd hadde kommunen inngått avtaler med berørte grunneiere om tiltak som gjerder, beplantning og tilkomst til den nye fjordstien.

Sogndal kommune fikk juristhjelp fra Miljødirektoratet for å løse flokene.

Kommuneøkonomi

– Det er lett å forstå at det er vanskelig med det samme. Men ved å avgi noe privat, bidrar man til et stort pluss for fellesskapet, sier Kvamme.

Politisk, og i møte med folk i bygda, har striden i størst grad stått om økonomi. Det koster totalt 33,5 millioner kroner å bygge fjordstien. I tillegg til midler til erverv fra Miljødirektoratet, har kommunen fått fylkeskommunale tettstedsmidler øremerket fjordstien.

Av egne midler bruker kommunen inntekter fra parkering i sentrum. I tillegg benyttet kommunen anledningen til å rydde opp og samle gamle avløp, som tidligere gikk urensset rett i fjorden. Dermed kunne det også hentes penger fra vann- og avløpsbudsjettet som var øremerket miljøtiltak.

Deler av stien har dessuten Statens vegvesen tatt ansvar for i forbindelse med utbygging av ny riksvei.

I forbindelse med ombygging av et slaktehus til forretning og leiligheter, ble det også inngått avtaler om anleggsbidrag og areal til fjordstien.

JURIDISK BISTAND

I sikringsaker som krever kompliserte juridiske avklaringer, kan Miljødirektoratet bidra til å dekke utgifter til advokat. Direktoratet har avtaler med erfarne samarbeidsadvokater som da kan bistå kommuner og friluftsråd.

– Det var helt avgjørende at Miljødirektoratet bidro til å finansiere grunnervet, forteller Kvamme, og legger til at statens medvirkning gjorde det lettere å formidle at byggingen av fjordstien ikke ville gå ut over verken driftsbudsjettet eller tjenestetilbudet.

Verdt strevet

I 2015 begynte byggingen av stien, som også kobles sammen med grønne korridorer, gang- og sykkelveier opp gjennom bygda. Fjordstien er også del av Sognefjordvegen – en sammenhengende, merket tursti på over 20 mil gjennom fire kommuner.

– Om det var verdt det? Uten tvil! Det er så kjekt å se hvor mange som bruker den delen av stien som nå er ferdig, både til tur og transport, forteller varaordføreren.

TETT PÅ: Fjordstien skal gå langs hele Fjørebukti (bildet over). Det over 100 år gamle Hofslund Fjordhotell (bildet under) er blant dem som nå har fått tursti i hagen, mellom bebyggelsen og fjorden. (Flyfoto: Harald M. Valderhaug/illustrasjon: Multiconsult)

Lettere å komme seg til fjells

– Dette turmålet er så populært at her var det ofte kaos med feilparkerte biler, forteller Oddvin Øvernes i Friluftsrådet Vest.

Opheim i Vindafjord kommune, på grensen mellom Rogaland og Hordaland, er utgangspunkt for skiturer til Olalia vinterstid og turer innover på stinettet til Haugesund Turistforening i Etne-Saudafella om sommeren.

100.000 mennesker i 10 kommuner bor under én times kjøring unna det populære området – som er det viktigste skiutfartsområdet i regionen.

Men dårlig vei og mangel på parkering gjorde det vanskelig for mange å ta det i bruk.

(Foto: Knut-Arild Sørensen/Friluftsrådet Vest)

FRILUFTSLIV OG INTEGRERING: Nye nordmenn introduseres til friluftslivet i Olalia. Her er løypene slake og fine hvis noen ennå ikke er så stø på ski. (Foto: Knut-Arild Sørensen/Friluftsrådet Vest)

Statlig sikring i flere etapper siden 1989 har gjort det mulig å utbedre og forlenge veien og etablere en stor utfartsparkering samt toaletter.

I 2008 fikk friluftsrådet støtte fra Miljødirektoratet til å sikre og legge til rette en ny tur- og skitrasé. Ytterligere tilskudd i 2015 gjør det mulig å forlenge den med en universelt tilrettelagt løype.

Området er også tilrettelagt med bord og benker i stein som kommer fra området.

Tilretteleggingen – kombinert med omfattende preparering av skiløyper vinterstid – har stimulert langt flere enn tidligere til å ta området i bruk.

– Sikringsmidler har vært helt avgjørende for utviklingen av dette viktige friluftslivsområdet, mener Øvernes.

Parkering ga tilgang

– Å få på plass parkering og adkomst for allmennheten var viktig for bruken av området, forteller Ove Bach i Grimstad kommune.

Moysanden nord for Grimstad har stor regional verdi som friluftslivs-område, både for badegjester om sommeren og turgåere og sportsfiskere året rundt. Her er en av distriktets flotteste badestrender, med direkte tilgang til kystnære stier i begge retninger. De skal på sikt bli en del av den offisielle kyststien. Moysanden Familiecamping har dominert området i en mannsalder.

Moysandveien fra riksveien og ned til Moysand Familiecamping var i privat eie, og eneste parkeringsplass lå inne på campingplassen. Grimstad kommune fikk én million kroner i støtte fra Miljødirektoratet for å kjøpe Moysandveien, samt et areal der det kunne bygges offentlig parkeringsplass utenfor campingplassen.

– Dette var en viktig brikke i puslespillet for å gjøre de flotte turområdene langs kysten vår bedre tilgjengelige, mener Bach.

(Begge foto: Ole Johan Stensvand/Moysanden Familiecamping)

Privat øy ble offentlig idyll

Da en av Vestlandets mest spektakulære ferieeiendommer ble lagt ut for salg, slo Os kommune til. Øyperlen ble sikret til glede for den store skaren båtfolk i regionen.

Rundt første verdenskrig bygget en skipsmegler landstedet Sjølyst på øya Skorpo ytterst i Lysefjorden. På det meste var 300 arbeidere i sving. I tillegg til en storslagen villa, ble området opparbeidet med blant annet parkanlegg, kai, drivhus og badehus.

Da skipsrederen døde uten arvinger, etterlot han klar beskjed om at eiendommen ikke skulle selges til private. De postansattes fagforening fikk kjøpe stedet i 1923, og i 70 år fungerte det som feriested for medlemmene. De bygde også mange hytter her ute.

Så, i 2004, stod en annonse i avisen. Den 280 dekar store eiendommen var til salgs.

- Det er ikke ofte eiendommer med så store friluftslivskvaliteter kommer for salg i skjærgården vår. Vi måtte gripe sjansen, sier ordfører i Os, Terje Søviknes (FrP).

Men en prisantydning i overkant av 10 millioner kroner skapte hodebry. Da fikk kommunen en god idé.

Det var egentlig det 100 dekar store strandområdet rundt Tednevågen som var av størst interesse. Resten av eiendommen, med en stor bygningsmasse, var ikke like viktig – utover å sikre adkomst til resten av øya via stiene.

Solgte bygningene

Os kommune kjøpte hele eiendommen, skilte ut den bebygde delen og la den ut for salg. Den ble solgt ferdig regulert til et privat selskap, som ville videreutvikle hytteområdet. Resten ble regulert til friluftslivsformål, med mål om å søke statlig sikring hos Miljødirektoratet. Dette var helt avgjørende for å få planen gjennom i kommunestyret, ifølge ordføreren.

- Det var en risiko å ta, men man må tørre noe i denne bransjen, smiler Søviknes, som lykkes med planen.

BEVART: Båthus og omkleddingsrom fra begynnelsen av 1900-tallet er bevart i friluftslivsområdet, mens en hytte ble revet for å unngå inntrykk av privat grunn. (Foto: Frithjof Fosse/BOF)

«At det ligger en mulighet for å søke eksterne midler hos staten, er en gulrot god som gull for kommunene»

Terje Søviknes, ordfører i Os

VANN OG LAND: I en del av landet der mange har båt, er det viktig å sikre utfartsområder med gode ilandstigningsmuligheter, attraktive oppholdsområder og turstier. Friluftslivsområdet på Skorpo er blant annet tilrettelagt så småbåter og kajaker kan legge til. Det er stupebrett, universelt utformet toalett, badehus, griller, bord og benker. (Foto: Frithjof Fosse/BOF)

- At det ligger en mulighet for å søke eksterne midler hos staten, er en gulrot god som gull for kommunene. Motivasjonen for å være kreativ blir større når man ikke blir sittende med hele regningen selv. Derfor mener jeg

sikringsordningen er helt avgjørende, fortsetter Søviknes.

- Vi kunne risikert at sterke private interesser kom inn og kjøpte hele øya. Denne saken var vinn-vinn for alle parter, mener Åge Landro i Bergen og

Omland Friluftsråd, som bidro aktivt i sikringsprosessen og forvalter området på vegne av kommunen.

Skorpo er i dag en populær uthavn for båtfolk i hele Bergensregionen.

Fortell om friluftslivsområdet!

Når nye områder sikres, kan Miljødirektoratet gi tilskudd til å lage informasjonstavler.

Direktoratet har utarbeidet en egen grafisk profil, som gir føringer for bruk av bilder, skrifttyper, farger og grafiske elementer.

Hensikten er å gi det enkelte område en tydelig identitet utad, og samtidig signalisere at det er del av et landsomfattende nettverk av statlig sikrede områder.

Dette eksempelet er utarbeidet av Bergen og omland friluftslivsråd og beskriver Hissøyne friluftslivsområde i Fjell kommune.

VELKOMMEN TIL Hissøyne friluftslivsområde

Fleire parsellar på Hissøyne utgjør Hissøyne friluftslivsområde, som er eid av staten og vert styrt av Bergen og Omland Friluftslivsråd. Friluftslivsrådet forvaltar to hus nord på øya. På eige- domen står og fleire naust som vert nytta av Friluftslivsrådet.

Den delen av Hissøyne som ikkje er friluftslivsområde er i privat eige. Vi ber dei som gjestar øya og utleiehuset å ta omsyn til dette, og respektera dei private eigedomane. Hugs at regelen om fri ferdsle berre gjeld utmark. Det er sauer ute heile året, så hald hunden i band!

Inne i hamna Kylderen er det flytebrygger som skal nyttast av besøkande til friluftslivsområdet (sjå kart). Den faste kaien nord i hamna er kun til ombord og ilandstigning. Fortøy mindre båtar ved flytebryggja, og større båtar ved moloen.

TEIKNFORKLARING

- Informasjonstavle
- Kyldebrygge
- Ankering i blå brygge
- Friluftslivspost
- Fortøyingsbåtar
- Naust, eller avrute
- Naust i kyttale
- Skiløypeløp
- Skiløypeløp
- Sti
- Veig
- Drønne
- Private brygger
- Statlege brygger
- Grenske friluftslivsområde

Kartgrunnlag: Fjell kommune, Norge digitalt. Kartdato: 6. januar 2010. Kartprosjekt: BOP 2010.

Skånsam ferdsle

I eit friluftslivsområde som i naturen elles har alle rett til å ferdsast, men på ein skånsam måte. Ta omsyn til naturen og til dyr på beite. På Hissøyne er det sau på beite heile året, hold hunden i band. Hugs å lukke grind. Ikkje tenn bål i tida 15.4 til 15.9. Rydd etter deg og ta soppel med heim. Då er du med å frigjer ressursar slik at Friluftslivsrådet får meir tid til å halda god standard i områda.

www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Friluftsliv/Allemannsretten/

Friluftslivsområde sikra med statlege midlar

Sidan 1950-tallet har staten medverka til å sikra friluftslivsområde for folk flest. Friluftslivsområdet i Hissøyne er eit av over 2000 slike område.

Dei statlege midlane til sikring av friluftslivsområda vert handsama av Miljødirektoratet. Skjærgardstena tilretteligg og tar vare på områda.

www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Friluftsliv/Friluftsliv/Friluftslivsomrader/

Kontakt

Bergen og Omland Friluftslivsråd (BOF) er eit interkommunalt samarbeidsorgan som opparbeider og driv meir enn 230 friluftslivsområde i Bergensregionen. Rådet arbeider for auka utbreiing av friluftslivet.

Fjell kommune
Tlf: 55 09 60 00
www.fjell.kommune.no

Bergen og Omland Friluftslivsråd
Tlf: 55 39 29 50
www.bof.no

Skann koden og sett inn digitalt kart

Ved ulykker ring 112 eller 113 • Call 112 or 113 in emergency situations • Bei Notfällen 112 oder 113 anrufen

Salto for Verdensparken

Alex Conception fra klubben Furuset Parkour tar salto i Verdensparken – en bydels- og aktivitetspark i Furuset Bydel i hovedstaden.

Verdensparken var et stort gressdekket område, inneklemt mellom blokker og bolighus. Inntil 2013 manglet området innhold og var lite i bruk.

Med økonomisk støtte fra blant annet Miljødirektoratet og Husbanken, og i nært samarbeid med lokalbefolkningen, har Oslo kommune opparbeidet en moderne park – med blant annet Norges første parkouranlegg, fellesgriller, sittegrupper, effektbelysning, lekeplasser og urte-, frukt- og bærhager der folk kan forsyne seg.

På "Verdensplassen" nedenfor parkouranlegget, utformet av kunstner Torgeir Husevaag, smelter et kunstverk og en møteplass sammen – i et steindekke i larvikitt og et vannspeil med hoppesteiner.

– Furuset har en internasjonal befolkning som er vant til å bruke parker på andre måter. Selv om Marka bare er en kilometer unna, foretrekker mange i denne bydelen et mer tilrettelagt parkområde, forteller prosjektleder Christer Karlsson i Bymiljøetaten i Oslo kommune.

Verdensparken har gått fra å være en "grønn ørken" til å bli en mye brukt møteplass.

(Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

VEDERLAGSFRI OMGJØRING

Et friluftslivsområde som allerede eies av kommunen eller friluftslivsrådet, kan bli statlig sikret gjennom såkalt vederlagsfri omgjøring. Da søker man Miljødirektoratet om sikring på vanlig måte, men uten erstatning. Blir søknaden innvilget, tinglyses en erklæring om at området ikke kan brukes til annet enn friluftslivsformål uten samtykke fra staten. Deretter er det mulig å søke statlige tilretteleggingsmidler.

Det lønner seg å investere i friluftsliv

Grønne arealer har stor nytteverdi. Goder og tjenester fra naturen bidrar direkte og indirekte til menneskers velferd.

– Nyttan av naturen er ikke like godt integrert i kommunale beslutninger som annen type verdi, mener seksjonsleder Hans Aasen i Miljøøkonomiseksjonen i Miljødirektoratet.

Grønnstrukturen er viktig for blant annet byers evne til å håndtere konsekvensene av klimaendring, som for eksempel håndtering av overvann ved økte nedbørsmengder. Grønne arealer er leveområder for planter og dyr. De er også arena for rekreasjon og opplevelser, og bidrar til trivsel og attraktive bomiljøer.

Vi kaller det gjerne økosystemtjenester.

– Dette er verdier som kommuner bør tenke igjennom, særlig i forbindelse med planprosesser rundt arealbruk. Hvilke verdier vil gå tapt? Hvilke verdier kan vi sikre, påpeker Aasen.

Kroner og ører

Tromsømarka – polarbyens grønne hjerte, omkranset av bebyggelse på alle kanter – er et godt eksempel på hvor stor betydning et naturområde kan ha for en større by. Ikke bare i samfunnsverdi, men også i kroner og øre.

Tromsø kommune har de siste årene investert 24 millioner kroner i å tilrettelegge Tromsømarka for økt

bruk. Bare helseeffekten av prosjekter som lokker flere ut i aktivitet anslår Helsedirektoratet å være mellom 10 og 40 millioner kroner årlig – grovt regnet. Og dette er bare én av økosystemtjenestene Tromsømarka bidrar med.

Tromsømarka er også en viktig opplevelsesarena for turister og bidrar dermed til verdiskaping for lokalt reiseliv.

Kommunen anslår dessuten at om lag 1000 mennesker bruker bymarka daglig som transportåre til jobb og skole. Det betyr færre bilturer og dermed både lavere utslipp og avlastning for et sprenget veinett.

Smart pengebruk

– Som friluftslivstilretteleggere må vi bli flinkere til bruke de samfunnsøkonomiske analysene, mener Henrik Romsaas, prosjektleder for Tromsømarkaprojektet i Tromsø kommune.

– Som kommune har vi ikke råd til å la være å satse på friluftsliv i nærmiljøet. Grøntområdene må være tilrettelagte, tilgjengelige og tiltrekkende for å få de brukergruppene vi aller helst vil nå ut på tur. Det koster kanskje litt penger her og nå, men politikerne må se på hele regnestykket. Flere i aktivitet i dag, betyr

færre livsstilssykdommer i framtiden, og dermed reduserte helseutgifter, sier Romsaas.

SPILLEMIDLER

Kommuner kan også søke spillemidler – det vil si tilskudd til anlegg for idrett og fysisk aktivitet – for å legge til rette for friluftslivsaktivitet. Fylkeskommunen har ansvaret for å fordele både spillemidler til ulike anlegg og tiltak, og tilretteleggingsmidler til de statlig sikrede friluftslivsområdene. Fylkeskommunen kan derfor veilede kommunene om mulighetene.

Den som søker spillemidler må eie eller ha rett til å bruke arealet der anlegget skal bygges. Spillemidler kan ikke brukes til erverv eller avtale om areal. Dersom man planlegger å opparbeide for eksempel en turvei eller tursti, kan man søke midler fra Miljødirektoratet til sikring av arealet, og spillemidler for å dekke inntil 50 % av opparbeidingskostnadene. Det kan søkes spillemidler til ulike tiltak for å stimulere til friluftslivsaktivitet – som turkart, og baderamper for rullestolbrukere, aktivitetsområder eller sanitæranlegg tilknyttet badeplasser.

(Foto: Henrik Romsaas)

En viktig kilometer

Turveien i det statlig sikrede området på Sydspissen av Tromsøya er bare 1,2 kilometer lang – men helt sentral. Den binder sammen sentrum med Tromsø mest brukte friområde, Telegrafbukta. Herfra går stiene videre rett inn i den bynære Tromsømarka, som de siste årene er blitt oppgradert og tilrettelagt for bruk hele året.

– Tromsø har vært litt sånn at man enten skal ut på fjorden eller opp i fjellet for å drive friluftsliv. Nærfriluftslivet ble det i liten grad tilrettelagt for. Men fokuset på folkehelse har gjort at kommunen virkelig har satset på nærmiljøet de siste årene, forteller prosjektleder for Tromsømarkaprojektet, Henrik Romsaas.

Han er glad for at Sydspissen, som tidligere bare bød på en gjørmete sti langs fjæra over privat eiendom, nå er tilrettelagt og tilgjengelig for folk – for all framtid. Romsaas satset på tett og personlig dialog med skeptiske grunneiere

– Det er viktig for folk at de føler innvendinger blir hørt, og at de får bli med å diskutere frem gode løsninger, mener Romsaas.

I dag er Sydspissen en av polarbyens mest populære turstier, med over 10.000 passeringer hver måned.

Kultur og friluftsliv hånd i hånd

Statlig sikring har bidratt til sammenhengende turveier på kryss og tvers av et av Østlandets mest spennende kulturlandskap. På Jeløy i Moss ligger natur- og kulturopplevelser som perler på en snor.

Søndre Jeløy har vært landskapsvern-område siden 1983. Et særegent kyst- og herregårdslandskap – med steingjerder, alleer og hageanlegg; bøskeskog og løvskog; sandstrender

og rullesteinstrender; 220 registrerte fuglearter, en av landets største sommerfuglhabitat og tre naturreservater.

Å skue utover det gylne landskapet badet i høstsol gjør det lett å forstå hvorfor så mange kunstnere har latt seg inspirere av naturen her. Søndre Jeløy er et lappeteppe av gallerier og atelierer. Her er keramikkverksted, kunstglasshytte, sølvsmed og utallige billedkunstnere for å nevne noe. Galleri F15 på ærverdige Alby gård er et av landets mest anerkjente. Her ligger også Naturhuset, et informasjonssenter om den vernede naturen i området.

KULTURMINNER OG FRILUFTSLIV

Samsillet mellom natur- og kulturminner er mange steder helt sentralt for friluftslivsopplevelsen. Sikring og tilrettelegging av naturområder med kulturminner vil både stimulere til friluftaktivitet og synliggjøre kulturminnene. God informasjon, tilrettelegging og skjøtsel er viktig for at kulturminner skal berike friluftslivsopplevelsen, samtidig som de ikke skades eller forringes.

KYSTSTI: Her i vannkanten foran Refsnes Gods passerer kyststien, som går rundt store deler av Jeløya. Statlig sikring av store deler av strandsonen i Refsnes gjør at stien ikke trues av videre utvikling i området og at kommunen kan tilrettelegge mer målrettet for allmennheten i bydelen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

LITE BETYR MYE: En smal tarm, klemt mellom to hagehekker, er del av det statlig sikrede området på Refsnes. Den, og flere tilsvarende korridorer, gir tilgang til kyststien fra hele boligområdet. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Dette landskapet danner rammen rundt og er tyngdepunktet i et stort turveinett, med kyst- og innlandsstier, som er knyttet sammen med resten av Jeløya, Moss sentrum, bydelene rundt og bymarka innenfor – der Vansjø danner et nytt tyngdepunkt for friluftslivet.

– Det er nettopp kombinasjonen av natur og kultur som gjør Jeløya så populær. I det moderne friluftslivet

er det viktig for mange å ha et mål med turen, mener Frank Ivar Hansen i Seksjon for miljø i Moss kommune.

Avgjørende for tilgangen

Statlig sikring av friluftslivsområder har vært avgjørende for å gi allmennheten tilgang til viktige naturarealer og etablering av turveier i kommunen. På Jeløya er fire områder statlig sikret,

i tillegg til Gullholmen i fjorden rett utenfor. Også Kvernøyene i Vansjø er statlig sikret.

Når vi beveger oss nordover fra landskapsvernområdet på Jeløya, treffer vi et bebygget belte, før landskapet går over i hovedsakelig skog og åser, med hytter helt i nord.

Statlig sikring av en liten stripe i vannkanten og grønne korridorer

«I det moderne friluftslivet er det viktig for mange å ha et mål med turen»

Frank Ivar Hansen, Moss kommune

gjennom boligområdet på Refsnes i 2012, er foreløpig siste tilskudd til statlige friluftslivsområder i kommunen.

– Moss har hatt en langsiktig politikk, uavhengig av politisk styringsflertall, om å være tilbakeholdne når det gjelder å tillate bygging nær sjøen. Vi har derfor ikke hatt de samme utfordringene som mange andre kommuner, som må tråkle kyststier innimellom strandbebyggelsen. Refsnes er én av få områder med hus og leiligheter i vannkanten, forteller Hansen.

Litt betyr mye

Siden 1960-tallet har det vokst frem et tett boligområde rundt Refsnes Gods, som i dag er hotell. Strandsonen var i privat eie.

– En samfunnsbevisst grunneier ønsket i 2012 å selge Refsnesstranden og en del mindre grønne arealer innimellom boligbebyggelsen. Han ga kommunen mulighet til å sikre tilgang til viktige grønne korridorer for allmennheten, forteller Hansen.

Moss har i dag kyststier som går helt i vannkanten både på Jeløya og på fastlandet.

– Det er derfor ytterst få boligområder som ikke ligger innen 500 meter fra en merket tursti, avslutter Hansen.

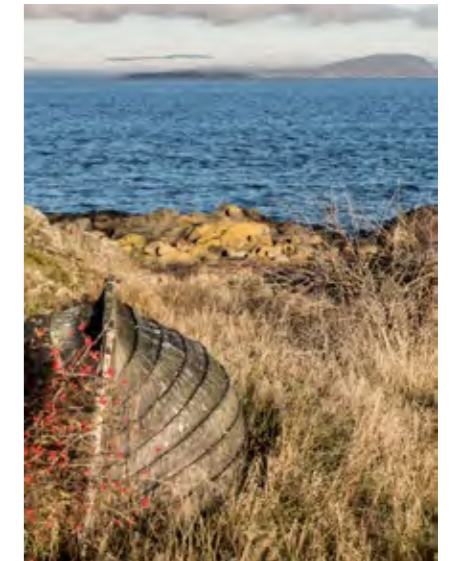
KNUTEPUNKT: Søndre Jeløy er et av de mest brukte friluftslivsområdene i Østfold. 300 år gamle Alby gård og Galleri F15 er knutepunkt for nettverket av turstier og natur- og kulturopplevelser. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

BYUTVIKLING: Fiske badestrand er et av de sikrede områdene på Jeløya, et steinkast fra brua til Moss sentrum. Her har Miljødirektoratet bidratt til et viktig ledd i byutviklingen. – Fiske er et populært areal for befolkningen med utegrill, oppholdsplasser og sandvolleyballbane, forteller Frank Ivar Hansen. (Foto: Frank Ivar Hansen)

RESTAURERES: – Vi er glade for at vi kan sette i stand disse bygningene. Målet er å få fram fyrrets viktige rolle for byens befolkning, forteller Frank Ivar Hansen og legger til at det vil bli viktig å skape et godt samspill mellom bruk av friluftslivsområdet og forvaltning av sjøfuglreservatet og kystfloraen. (Begge foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

NATUR OG KULTUR: På Gullholmen ligger fortsatt fyrbøterens gamle robåt og minner om hva som engang var.

Ny kystledhytte i Oslofjorden

På Gullholmen utenfor Jeløya pusses den gamle fyrstasjonen opp. Sommeren 2016 blir den kystledhytte – som skal leies ut til allmennheten.

Selve Gullholmen, som er Østfolds vestligste punkt, ble sikret allerede i 1989. Øya ble da overdratt fra Fiskeridepartementet til Miljøverndepartementet, og senere til Miljødirektoratet.

Gullholmen er et populært utfartssted for båtfolk, men skiller seg fra andre statlig sikrede områder ved at det ligger en stor bygningsmasse i et relativt lite friluftslivsområde.

Halve øya er dessuten sjøfuglreservat.

Fyrstasjonen er ikke formelt fredet, men bygningene har kulturhistorisk verdi.

Etter at en stiftelse lenge har hatt driftsansvaret for Gullholmen, overtok Moss kommune hele forvaltningsansvaret i 2015. Samtidig begynte arbeidet med å sette i stand bygninger og utbedre brygger –

med støtte fra Miljødirektoratet.

Forutsetningen er at bygningene blir del av Kystledkonseptet, samt stilles til disposisjon for skoler, og dermed blir tilgjengelig for langt flere enn før.

Sommeren 2016 blir Gullholmen Fyr kystledhytte i regi av Oslofjordens Friluftsråd. Ildsjelene i stiftelsen, som i tre tiår har forvaltet holmen, vil fortsatt ha en sentral rolle.

LEK I VANNKANTEN: Det statlig sikrede friluftslivsområdet Hansbakkfjæra ligger langs den populære Ladestien i Trondheim. Her er barn fra Sjøskogbekken FUS-barnehage på tur.
– Alle vinner på at det offentlige bruker penger på å skape plasser som dette. Nærområdet betyr mye for oss. Vi har turdag hver uke og bruker Hansbakkfjæra ofte, sier pedagogisk leder Arnt Omar Bakken. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Utnytt mulighetsrommet

Mulighetene er langt flere enn det som presenteres på disse sidene.

Listen over sikrede områder gir en pekepinn om hva slags arealer og tiltak Miljødirektoratet kan støtte. Den viser likevel ikke hele mulighetsrommet. Kanskje har en kommune eller et friluftsråd en idé om noe Miljødirektoratet ikke har vært med på før?

Det er mange gode prosjekter i norske kommuner der nettopp sikring ville vært det rette virkemidlet for å løse utfordringer, legge til rette for naturopplevelser og få flere i aktivitet. Derfor ønsker Miljødirektoratet flere henvendelser fra kommuner og friluftsråd – gjerne tidlig i prosessen.

Grip muligheten til å samarbeide med Miljødirektoratet om spennende sikringsprosjekter, og send en søknad i dag.

La deg inspirere!

Eksempler på områder som kvalifiserer til statlig sikring:

- grønne lunger nær der folk bor
- arealer som kan bidra til å skape sammenhengende turtraseer eller rundløyper
- adkomst til attraktive friluftslivsarealer, som for eksempel stier til strandsonen eller etablering av parkering ved et utfartsområde
- områder og tilrettelegging som øker tilgjengeligheten for mennesker med nedsatt funksjonsevne
- områder med opplevelsesverdier som motiverer til mer friluftsliv, og bidrar til å synliggjøre og formidle kulturhistorie og naturkunnskap
- tilrettelegging for ferdsel i kulturlandskap og landbruksområder
- nedbygde områder der driften opphører – som industritomter, campingplasser eller andre næringsområder – som kan få en nøkkelfunksjon som friluftslivsområde
- badeplasser samt mindre strandområder som for eksempel gir gode muligheter for tilkomst med kajakk eller kano
- områder og tilrettelegging som stimulerer barn og unge til aktivitet
- tilrettelegging som stimulerer til gåing og sykling som hverdagstransport

«Miljødirektoratet vil gjerne samarbeide med kommuner og friluftsråd om å sikre enda flere, flotte friluftslivsområder. Attraktive arealer og turveier som er lette å nå, gir folk gode naturopplevelser i hverdagen»

Ellen Hambro, miljødirektør

NATURBASE

Alle landets statlig sikrede områder er registrert i www.naturbase.no

Miljødirektoratet

Telefon: 03400/73 58 05 00 | **Faks:** 73 58 05 01

E-post: post@miljodir.no

Nett: www.miljodirektoratet.no

Post: Postboks 5672 Sluppen, 7485 Trondheim

Besøksadresse Trondheim: Brattørkaia 15, 7010 Trondheim

Besøksadresse Oslo: Grensesvingen 7, 0661 Oslo

Miljødirektoratet jobber for et rent og rikt miljø. Våre hovedoppgaver er å redusere klimagassutslipp, forvalte norsk natur og hindre forurensning.

Vi er et statlig forvaltningsorgan underlagt Klima- og miljødepartementet og har mer enn 700 ansatte ved våre to kontorer i Trondheim og Oslo, og ved Statens naturoppsyn (SNO) sine mer enn 60 lokalkontor.

Vi gjennomfører og gir råd om utvikling av klima- og miljøpolitikken. Vi er faglig uavhengig. Det innebærer at vi opptre selvstendig i enkeltsaker vi avgjør, når vi formidler kunnskap eller gir råd. Samtidig er vi underlagt politisk styring. Våre viktigste funksjoner er at vi skaffer og formidler miljøinformasjon, utøver og iverksetter forvaltningsmyndighet, styrer og veileder regionalt og kommunalt nivå, gir faglige råd og deltar i internasjonalt miljøarbeid.

Vedlegg B – Dispensasjonssøknad for bygging i strandsonen – Oppgradering av tursti til universelt utformet standard, samt nedgravning av ekstra søppelbeholder/kontainer på Storesand Friområde

Søknad om dispensasjon fra bestemmelsene §1-8 i plan og bygningsloven §19

Oslofjordens friluftsråd (OF) har i samarbeid med nasjonalparkstyret i Ytre Hvaler Nasjonalpark og Hvaler kommunes avdeling for landbruk og naturforvaltning fått i oppdrag å utarbeide en utenomhusplan for friområdet på Storesand, se vedlegg A1. Med bakgrunn i denne utenomhusplanen ønsker OF å søke kommunen om dispensasjon fra byggeforbudet i hundremetersbeltet for å oppgradere den allerede eksisterende turstien på det statlig sikrede friområdet Storesand Gnr.3 Bnr.165, i Hvaler kommune, samt søke om dispensasjon for nedgravning av ekstra søppelbeholder/container for engangsgriller i sammenheng med det allerede eksisterende renovasjonsopplegget, se vedlegg A2.

Det er ønskelig å oppgradere den allerede eksisterende turstien så den holder en universell utformet (UU) standard, se vedlegg Q5. Den eksisterende turstien går fra besøkssentret ned til sjøen og bortover stranden til teltplassen. For at turstien skal oppnå en universell utformet standard må det flere små terrengendringer til, i tillegg til at deler av stien må bygges opp som en form for rampe. For detaljer, størrelse og mål, se vedlegg A1.

Det er viktig for OF å poengtere at alle terrengendringer og inngrep kommer til å bli utført så skånsomt som mulig med tanke både på naturmangfold, landskapsmessig- og kulturhistorisk mangfold. Det vil ikke bli gjennomført sprengning eller splitting av fjell og lignende. Tiltakene vil bli tilpasset terrenget på best mulig vis.

Tiltaket inngår i forvaltningsplanen for Hvaler kommune 2019-2023 som er laget i samarbeid med Hvaler kommune og Ytre Hvaler nasjonalpark. Tiltaket er godkjent av ansvarlig myndighet Viken Fylkeskommune som har godkjent oppgraderingen av turstien. I tillegg har OF fått 300 000. i tilskuddsmidler fra Viken fylkeskommune, se vedlegg Q1 og Q2 for forvaltningsplan og tilsagn på søknad fra Viken fylkeskommune. Videre har Ytre Hvaler Nasjonalpark bidratt med midler for å engasjere landskapsarkitekt Lars Ole Klavestad som har prosjektert og skissert den nye universelt utformede turstien, se vedlegg A1.

Dispensasjonsvurderingen er fastsatt i pbl § 19-2 og det er to vilkår som skal oppfylles.

Dispensasjon skal vurderes opp mot pbl § 1-8, byggeforbudet i 100-metersbeltet som det skal gis dispensasjon fra.

- 1. *Dispensasjon kan ikke gis dersom hensynene bak bestemmelsen det dispenseres fra, eller hensynene i lovens formålsbestemmelse, blir vesentlig tilsidesatt.***
- 2. *I tillegg må fordelene ved å gi dispensasjon være klart større enn ulempene etter en samlet vurdering.***

Pkt. 1. Hensynene bak bestemmelsen i pbl. § 1-8 er å ivareta allmennhetens interesser. I omsøkt tilfelle så er tiltakene i tråd med disse hensynene og bakgrunnen for tiltakene er å tilrettelegge for friluftsliv for allmennheten og i særdeleshet for folk med ulike typer funksjonsnedsettelse.

Pkt. 2. Fordeler veid opp mot ulemper. I dette tilfellet skal det utbedres et tiltak som på generelt plan tilgjengeliggjør et friområde for allmenheten. Spesielt folk med funksjonsnedsettelse, barnefamilier med barnevogn, eldre med gangvansker m.fl. får muligheten for å drive et mer allsidig friluftsliv/får tilgang til nye grønt områder. Barrierene for at folk med funksjonsnedsettelse kan drive et mer

«vanlig/tradisjonelt» friluftsliv er ofte høyt, og dette tiltaket vil føre til at terskelen for bruk av Storesand for folk med funksjonsnedsettelse blir vesentlig mindre. Dette både fremmer folkehelsen og er i overensstemmelse med FNs Bærekrafts delmål 11.7 - *Innen 2030 sørge for at alle, særlig kvinner og barn, eldre og personer med nedsatt funksjonsevne, har tilgang til trygge, inkluderende og tilgjengelige grøntområder og offentlige rom* - Opplevelseskvaliteten på området heves og friområdet får et mere sammenhengende preg enn det har i dag. I tillegg blir tilgangen til teltområdet enklere. UU tilretteleggingen samt nedgravningen av ny søppelbeholder for engangsgriller har etter vår vurdering og en interesseavveining klart større fordeler enn ulemper. Konsekvenser for helse, miljø, sikkerhet og tilgjengelighet er alle positive ved å etablere et slikt tiltak.

Nabovarsling

Det er ingen tilgrensende naboer som blir berørt av tiltakene. Det er derfor ikke sendt ut nabovarsling, jf. pbl. § 21-3 andre ledd.

Bestemmelser fra kommunedelplanen

OF forvalter det statlig sikret friområdet Storesand, se vedlegg Q3, på vegne av Miljødirektoratet etter malen for statlig sikret friområde (Vedlegg Q4). I forbindelse med oppgraderingen av byggene på Storesand har det vært helt naturlig å se på muligheten for å utvikle tilrettelegging for personer med funksjonsnedsettelse og barnefamilier med barnevogn på resten av friområdet. Storesand har vært etablert som friområde og brukt av familier og friluftslivsutøvere helt siden 1930-tallet. OF har hatt forvaltningsansvaret siden 2005.

Tiltaket/oppgraderingen av turstien og ny søppelcontainer skal gjennomføres i 100-metersbeltet langs sjøen, i et område som i kommuneplanens arealdel er avsatt til landbruk, natur og friluftsliv med tillatt spredt bebyggelse (LNF-Spredt). Området er underlagt hensynssone landskap og friluftsliv. I tillegg er området sikret som et statlig sikret friluftsområde. Tiltaket skal gjennomføres i et område båndlagt med gjennomføringssone i medhold til naturvernloven, som del av et verneområde. Storesand er del av Ytre Hvaler Nasjonalpark. Ettersom den oppgraderte turstien og søppelpunktet er til gagn for allmenheten vil det ikke være klassifisert som verken bolig, næringsbygg eller fritidsbolig, og stemmer overens med vernebestemmelsene/formålet for området, spesielt med tanke på friluftslivsformålet.

Retningslinjer fra kommuneplanen

Jf. Hvaler kommunes egne retningslinjer i kommuneplanen vil den oppgraderte turstien og søppelpunktet ikke komme i strid med § 2.3, pkt. i planbestemmelsene. Turstien tilpasses det naturlige terrenget og utformes på en slik måte at den eksponeres minst mulig. Arealet av «rampene» vil dog overstige 40m², men det vil ikke være et ikke-privatiserende tiltak og «rampene» vil ikke være i tilknytning til bolig eller fritidshus. Derimot vil tiltaket tilgjengeliggjøre strandsonen for flere. Tilretteleggingen vil være i tråd med punkt iv. *Andre mindre tiltak til nytte for allmenheten.*

§ 3.1 Hensynssone friluftsliv H530 (jf. PBL § 11-8 c)

Tiltaket er av slik karakter at det ikke svekker eksisterende og fremtidig tilrettelegging. Derimot fremmer det muligheten for at personer med ulike bevegelsesutfordringer kan ta i bruk området. Tiltaket vil bli utformet i en slik grad at det harmonerer best mulig med de naturgitte og bebygde omgivelser, bl.a. ved bruk av stedsegentlige og naturlige materialer.

§ 3.3 Hensynssone naturmiljø H560 (jf. PBL § 11-8 c)

Oppgraderingen av den allerede eksisterende turstien utformes og lokaliseres på en slik måte at naturmangfoldet ikke blir skadelidende. Plassering av turstien endres i det store hele ikke og pr. dags dato er stien ikke i konflikt med naturmangfoldet.

§ 3.4 Hensynssone landskap H550 (jf. pbl § 11-8 c)

Det statlig sikrete friområdet Storesand er en av de mest brukte badestrendene i Østfold. Påvirkningen og slitasjen på naturen er stor fra før av. En opprustet og veletablert UU-tursti vil både ha en kanalisierende og en forskjønnende effekt, og vil bidra til å lede/kanalisere brukerne utenom sårbare områder og viktige kulturminner og hindre slitasje på en bred front. Den eksisterende turstien er hverken godt tilrettelagt eller vedlikeholdt og har pr. dags dato ingen positiv virkning på landskapet. Friområdet blir i dag driftet av Hvaler kommune og vedlikehold av en ny UU-tursti vil bli langt inn i forvaltningsplanen for området. Dermed vil driften av området/turstien være sikret. I samråd med nasjonalparkforvalter er området befart i flere omganger og den nye UU-turstien kommer ikke i konflikt med rødlistede arter, biologisk mangfold eller kulturminner (jf § 3.3 over).

§ 4.15 Estetikk (jf. pbl § 11-9 nr. 6)

Opprustning av turstien kan deles inn i to kategorier: «rampene» og «grusstien». Som skissene, bildene og beskrivelsen i vedlegg A1 viser er estetikken godt ivaretatt i dette prosjektet både med hensyn til materialvalg, terrengtilpassing og utførelse. Rampen/turstien vil på sikt gråne og bli en naturlig del av landskapsrommet og landskapsbildet ved Storesand.

Naturmangfoldloven §8-12

Som det fremgår av vedlegg A1 har landskapsarkitekt Lars Ole Klavestad gjort en grundig kartlegging av området. I tillegg ble det torsdag 21. april 2022 utført en befaring sammen med nasjonalparkforvalter Monika Olsen, hvor vi gikk over området og prosjektet ble presentert av Klavestad. Nasjonalparkforvalter hadde ingen innvendinger med tanke på oppgradering og utførelse av turstien ut fra et hensyn til det biologiske mangfoldet.

Ifølge naturbasen ligger deler av turstien, delen nærmest besøksentret, i naturtypen Sanddynemark, i verdikategori «Stor verdi». Turstien/grusveien finnes dog allerede her fra før og en oppgradering av denne vil etter OF sin oppfattelse kun ha positiv påvirkning på naturtypen og skåne sanddynemarken. Det er enkelte plott av rødlistete insekter i nærområdet til (ikke i) den allerede etablert stien, eksempelvis strandmaurløve og en møll (*Phyllonorycter stettinensis*). Arbeidet med oppgraderingen av turstien vil forgå utenfor hovedsesongen for insekter (sein høst/vinterhalvår) og vil foregå så skånsomt som mulig.

Forskriften for Ytre Hvaler Nasjonalpark

Jf Forvaltningsplanen for Ytre Hvaler nasjonalpark¹ skal all tilrettelegging i nasjonalparken skje i tråd med veileder M-1326, Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv (2019), merkehåndboka (2019) og merkevarestrategien for Norges nasjonalparker. Disse kravene blir oppfylt i Klavestad sin prosjektbeskrivelse, samt skisser og detaljtegninger. Videre skal all tilrettelegging i nasjonalparken vurderes med tanke på om det bør ha universell utforming, noe dette prosjektet definitivt oppnår ved oppgraderingen.

¹ S. 66 [yhnp-fvpl-2020-liten-1.pdf \(ytrehvaler.no\)](#)

Videre er enkelt friluftsliv også en viktig del av verneformålet der naturopplevelse er spesielt trukket frem². Oppgradering av turstien er, etter OF sin vurdering, et tiltak som tross sin tekniske tilrettelegging fremmer myke og bærekraftige naturopplevelser for folk flest.

På vedlegg 8(-3) Tilrettelegging³ blir Storesand uthevet som et viktig støttepunkt for friluftsliv. Dette tolker OF som positivt når det gjelder utvelgelsen av området for tilrettelegging for folk med funksjonsnedsettelse. Storesand er allerede et viktig sentrum i nasjonalparken når det gjelder utøvelse av friluftsliv og andre aktiviteter. Det nybyggede besøksenteret/ friluftshuset er tilrettelagt for folk med funksjonsnedsettelse. Vi anser at det derfor er fornuftig både med tanke på fremkommelighet og allerede eksisterende tilrettelegging å oppgradere dagens turvei her fremfor å velge/ta i bruk andre mer uberørte områder i nasjonalparken.

Bakgrunn og redegjørelse for tiltaket

Oslofjordens Friluftsråd (OF) er et interkommunalt friluftsråd som ble stiftet i 1933. Vårt hovedfokus er å gjøre naturen i tilknytning til sjø tilgjengelig for allmennheten gjennom bla drift av friluftsområder, samarbeid med kommuner om kyststier, drift av over 70 kyst-/utleiehytter, kurs og undervisning for lærere og barn og gjennom tilrettelegging som tilgjengeliggjør områder for flest mulig, også mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Oslofjordens Friluftsråd mener oppgraderingen av turstien er et løft for allmennheten. Det gjør stedet bedre egnet for at flere utsatte brukergrupper, deriblant personer med funksjonsnedsettelse og barnefamilier, kan drive med tradisjonelt friluftsliv og andre ulike helsebringende aktiviteter uten at det forringer natur- og landskapsverdiene i området. OF håper dispensasjonen imøtekommes. Tiltaket er i tråd med OF sine verdier ved oppkjøp og sikring av friområdet hvor enkel tilrettelegging er ønskelig.

Med hilsen,
Oslofjordens Friluftsråd

Kjetil Johannessen
Avdelingsleder Plan og Friområder

Martin Pedersen
Rådgiver Plan og friområder

² S. 64 [yhnp-fvpl-2020-liten-1.pdf \(ytrehvaler.no\)](#)

³ S. 32 [1-vedlegg-fvpl-2020-liten.pdf \(ytrehvaler.no\)](#)

VEILEDER

KARTLEGGING AV TILGJENGELIGHET OG UNIVERSELL UTFORMING AV FRILUFTSOMRÅDER

Kartverket

Innhold

1	Innledning	3
2	Kartleggingsområder	4
3	Kartleggingsmetode	6
3.1	Hva skal kartlegges?.....	6
3.2	Utvalg av kartleggingsobjekter.....	7
3.3	Begrepsbruk og krav til tilgjengelighet.....	8
3.4	Utstyr.....	10
4	Kartlegging i praksis	11
4.1	Generelle verdier	11
4.2	Friluftsområder	12
4.3	Informasjon (ingen vurdering via kartlegging)	14
4.4	Ramper	14
4.5	Trapp	15
4.6	Parkeringsområder	17
4.7	HC-parkeringsplass.....	18
4.8	Turvei	20
4.9	Skiløype.....	25
4.10	Toalett og omkledeingsrom	26
4.11	Gapahuk/hytte.....	30
4.12	Grill-/bål plass.....	32
4.13	Sittegruppe/Hvilebenk	33
4.14	Fiskeplass/Brygge.....	35
4.15	Baderampe.....	37
5	Kilder, lenker, litteraturliste	38
6	Vedlegg: Kontrast.....	39

1 Innledning

Dette er en veileder for kartlegging av tilgjengelighet i friluftsområder, så som utfartsområder, nærturområder mv. Målet med å etablere en nasjonal veileder og en nasjonal metode er å oppnå enhetlig registrering av friluftsområder- og infrastruktur over hele landet. Det finnes mange prosjekter og informasjon om tilgjengelighet landet rundt. Problemet er at disse ikke er bygget opp enhetlig og man sitter derfor med mye data som ikke er kompatibel og kan ikke sammenlignes på tvers av administrative enheter eller sektorer. Med dette prosjektet foreligger en enhetlig kartleggingsmetodikk for tilgjengelighet og et nasjonalt geodatabase. Dette vil føre til bedre muligheter for sammenligning av dataene og ikke minst gi mulighet til en mer enhetlig bruk av data i kommunal planlegging.

Det legges særlig vekt på kartlegging av tilgjengelighet for bevegelseshemmede, men det legges også opp til kartlegging av tilgjengelighet for synshemmede.

Veilederen med tilhørende registreringsskjema er utarbeidet av Statens Kartverk. Grunnlag for kravene til utformingen av de forskjellige objektene innenfor tettsteder er hovedsakelig Norsk Standard NS 11005-2011 og Veiledning om tekniske krav til byggverk (TEK 17). Flere kilder som ble brukt er nevnt i avsnitt 5.

Tilgjengelighetsdata kan nyttes i geografiske informasjonssystemer, i arealplanverktøy i kommuner, til utarbeiding av tiltaksplaner for universell utforming, ved statistikkproduksjon om utvikling av tilstand over tid eller som informasjon til publikum. Resultater fra kartleggingen vil også kunne benyttes som kildemateriale for kommunal KOSTRA-rapportering. Det blir mulig å besvare spørsmål om hvor mange km turvei er tilgjengelig for bevegelseshemmede eller hvor mange friluftsområder tilbyr parkeringsplasser tilrettelagt for bevegelseshemmede. Men også til å finne ut hva manglene er.

Plan og bygningsloven er den sentrale loven for dette området. I denne ligger både lovhjemlene for byggesaksbehandling, reguleringsplansaker og kommuneplaner.

Prosjektet er definert som del av Regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009 – 2013. (www.regjeringen.no).

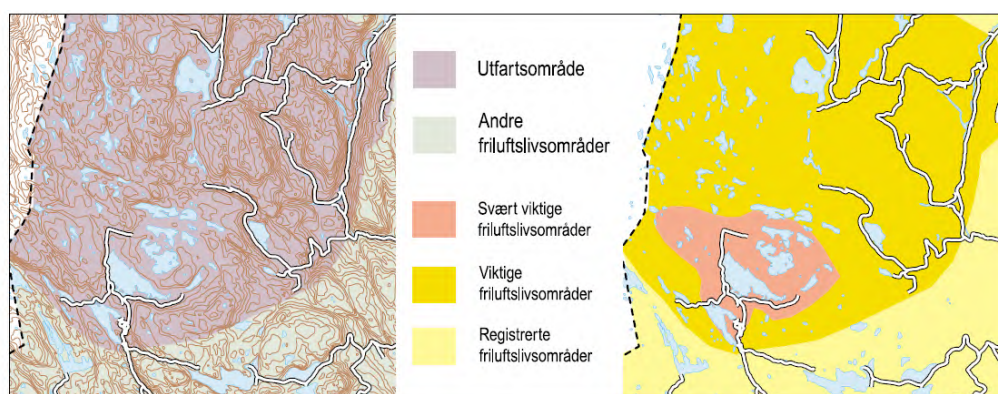
Arbeidet ble videreført på grunnlag av den nye handlingsplan for universell utforming 2015-2019 (<https://www.regjeringen.no>)

Prosjektet støttes med midler av Kommunal- og Moderniseringsdepartementet (KMD), og Barne- og likestillingsdepartementet (BLD). Kartverket har fått oppdrag til ulike tiltak for å etablere en geografisk infrastruktur for universell utforming. Dette inkluderer utvikling av standarder, tegneregler, metoder, utvikling av veiledere, pilotkartlegging, utvikling av en innsyns – og datatilgangsløsninger.

2 Kartleggingsområder

I det følgende presenteres det en oversikt over kartleggingsobjekter og en prioriteringsliste som skal være til hjelp under planleggingsfasen av egen kartlegging. Det er svært mange typer områder som kan klassifiseres som friluftsområder, ofte store deler av arealet til en kommune, f.eks.:

- **Sikrede friluftsområder** - Med sikra friluftsområder menes de områdene der staten har bidratt økonomisk i ervervet eller i servituttavtalen som er inngått (evigvarende bruksavtale for et område). Ved å gå inn på naturbasen (via www.naturbase.no) kan man få frem fylkesvise oversikter over alle de sikrede områdene. Det må velges avansert søk, deretter det aktuelle fylket og friluftsliv.

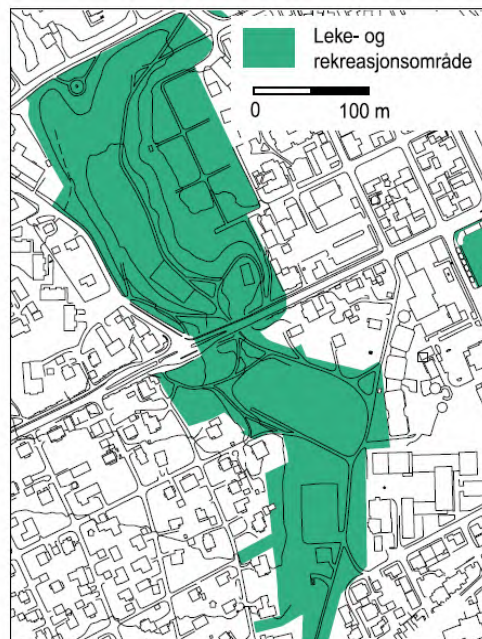

Figur 1: Figuren viser avgrensning og verdsetting av et utfartsområde. Til venstre selve utbredelsen av hele utfartsområdet, til høyre en verdsetting i tre kategorier slik DN's håndbok legger opp til. I forbindelse med kartlegging av tilgjengelighet er det særlig de svært viktige friluftsområdene som bør kartlegges.

- **Kommunale/ andre friluftsområder** - Disse vil ofte ikke være sikret, men fungerer som friluftsområder.
 - o Utfartsområder
 - o Nærturområder
 - o Marka
 - o Strandsoner, badestrand mv
 - o Fiskeplasser
 - o Kulturlandskap
 - o Grønnstrukturer
 - o Leke- og rekreasjonsområder

Nærturområder og kulturlandskap nær tettsteder vil ofte fungere som friluftsområder. Det er sterkt ønskelig at det kartlegges tilretteleggingstiltak i slike områder nært boligområder, eldrecentre mv, fordi nærhet kan gi stor bruk av områdene.

Også lekeområder og andre rekreasjonsområder inne i byer eller tettsteder er svært viktige for mosjon, frisk luft, opplevelse og sosialt liv. Ofte har slike lekeområder større grad av tilrettelegging. Når det gjelder leke- og rekreasjonsområder innen et tettsted, er ikke veilederen fullt ut dekkende. En kan gjerne kartlegge ved hjelp av metoden, men ikke alle typer opplysninger om lekeområder lar seg registrere med Kartverkets metodesett.

Figur 2 fra DN veileder (2004)

Ved kartlegging av tilgjengelighet bør en derfor prioritere hvilke områder som kartlegges. Det anbefales å kartlegge:

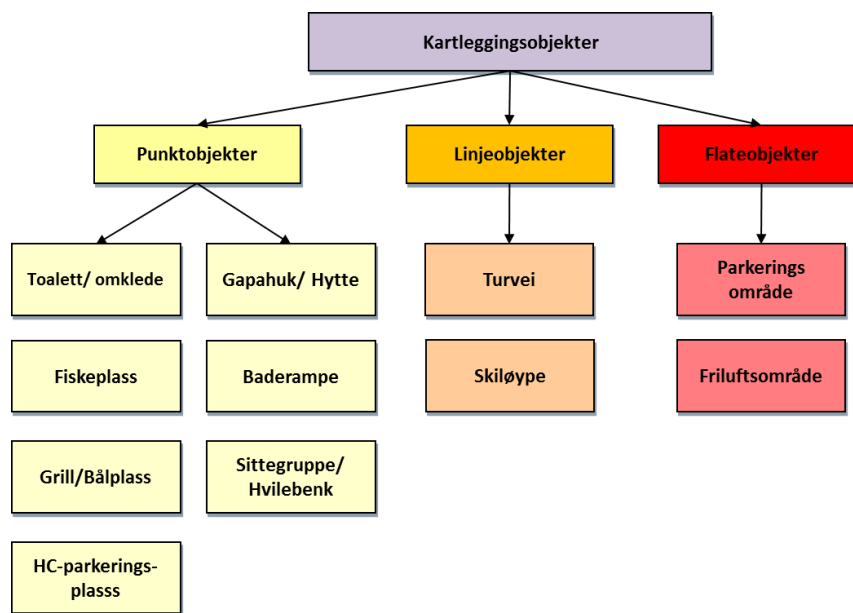
- Mye brukte områder, spesielt sentrumsnære med god atkomstmulighet
- Steder med tilrettelagte fasiliteter med hensyn til tilgjengelighet til forskjellig brukergrupper
- Områder klassifisert som viktige eller svært viktige (Miljødirektoratet, Håndbok M-98/2014)
- «Friluftsportaler» der en har muligheter til mange forskjellige typer av friluftsliv i et område, dvs områder med flere funksjoner (badeplass, gapahuk, piknikområde etc.)

3 Kartleggingsmetode

3.1 Hva skal kartlegges?

I kartleggingsfaget benyttes ofte begrepet geografiske objekter. Dette er konkrete elementer som kan stedfestes med geografiske koordinater, som en sti, ei hytte, en parkeringsplass eller et friluftsområde. Det skiller mellom:

- **Punktobjekter** – som registreres som et punkt i kartet, f.eks. lokalisering av en kiosk (senterpunktet for bygget)
- **Linjeobjekter** – som utgjør en linje i kartet, f.eks. en sti
- **Flateobjekter** – dvs arealer eller områder

Figur 3: Ulike objekttyper som kan kartlegges.

Figur 4: Kartet viser friluftsområde med parkeringsplass, informasjonsskilt, belyst turløype (lysløype), tilgjengelig turløype og utilgjengelig turløype, samt tilgjengelig fiskebrygge.

Atkomstveier, som binder sammen og fører til de ulike fasilitetene må også kartlegges som turveier. De ulike objektene som skal registreres blir nærmere presentert i kapittel 4.

3.2 Utvalg av kartleggingsobjekter

I arbeidet med kartlegging av tilgjengelighet er det kommunen selv som må finne riktig detaljeringsnivå. En kommune har ressurser til å utføre en detaljert kartlegging, mens en annen kommune eller organisasjon har mindre ressurser og vil kjøre en mindre detaljert kartlegging. Kartverket har i denne veilederen lagt seg på et midlere nivå. Kartlegger en alle elementer i skjemaene vil kartleggingen gi mye informasjon. Stor detaljering vil også gi økt arbeidsmengde- og også en større byrde når kartlegging skal repeteres og databasene skal vedlikeholdes over tid. Pass på at kartleggingen etter denne veilederen er ressursmessig gjennomførbar og kan holdes oppdatert samtidig at den gir god oversikt over nivået på tilgjengelighet i en kommune.

Lik gjennomføring vil gi større grad av sammenligningsmuligheter mellom friluftsområder eller mellom registreringer gjort i ulike kommuner. Ettersom materialet også skal nyttes i statistikkproduksjon, er det viktig at metoden følges.

3.3 Begrepsbruk og krav til tilgjengelighet

Rullestolbrukere

Det er mange kategorier av rullestol. Her er det valgt å kartlegge for manuell og elektrisk rullestol. Manuell rullestol ble valgt fordi det kreves mest tilrettelegging og kan derfor brukes som en type nøkkeltipe som står eksemplarisk for mange typer bevegelsesnedsettelse. I tillegg orienterer seg veileder for tilgjengelighet som NS 11005-2011 på manuelle rullestoler.

Det finnes mange typer elektriske rullestoler. Derfor er det vanskelig å sette opp grenseverdier for disse. I databasen vurderes tilgjengelighet for **elektrisk rullestol for utendørsbruk (Typ C)**. I en slik rullestol skal brukeren klare å bremse og svinge rullestolen i maksimum 10 graders helling, og stolen skal ikke velte ved start i motbakke. Rullestolen må kunne forsere en fortauskant på en slik måte at brukeren føler seg trygg. Kravet til hindertaking for slike stoler er satt til maksimum 10 centimeter som grenseverdi (mulig, men langt fra komfortabelt). Disse rullestoler er også ikke avhengig av håndlister på ramper.

På Hjelpemiddeldatabasen til NAV kan du lese mer om [Elektriske rullestoler motorisert styring utebruk](#) og finne grenseverdiene for tilgjengelighetsvurderinger blir satt i samarbeidet med NAV hjelpemiddelsentralen og funksjonshemmede.

Hvis et objekt skal betegnes som "Tilgjengelig", må kravene være oppfylt i henhold til alle egenskaper som registreres. I enkelte tilfeller kan det være slik at et element som ble kartlagt totalt sett fungerer brukbart selv om muligens ikke registrerte egenskaper kan trekke ned tilgjengeligheten. Dersom et område/objekt godkjennes for manuell rullestolbruker uten ledsager må man være sikker på at tiltaket fungerer! Når det gjelder turveier er det helt nødvendig at alle kravene for rullestolbrukere overholdes på hele strekningen. Det hjelper ikke om det aller meste av traseen tilfredsstiller kravene hvis en strekning er for bratt eller har løst underlag. Konsekvensen for en rullestolbruker uten ledsager kan være katastrofal spesielt i områder med begrenset eller ingen mobildekning.

Under kartleggingen registreres det tallverdier på de ulike objekttegenskaper slik at det er mulig å indentifisere hvorfor et objekt er registret som tilgjengelig eller ikke og kjøre tilgjengelighets vurderingen gjennom beregningsrutiner i databasen. Verdiene gjør det også mulig å tilpasse vurderinger til endringer i tekniske krav. En kommune eller friluftsansjon kan ved behov sette opp egne applikasjoner som baserer seg på det registrerte datasett og vurderer objekter mot andre standarder eller grenseverdier.

Hvis et objekt skal betegnes som "Tilgjengelig", må kravene være oppfylt i henhold til alle egenskaper som registreres. I enkelte tilfeller kan det være slik at et element som ble kartlagt totalt sett fungerer brukbart selv om muligens ikke registrerte egenskaper kan trekke ned tilgjengeligheten. Dersom et område/objekt godkjennes som «Tilgjengelig» for manuell rullestolbrukere uten ledsager må man være sikker på at tiltaket fungerer!

Når det gjelder veier er det helt nødvendig at alle kravene for rullestolbrukere overholdes på hele strekningen. Det hjelper ikke om det aller meste av traseen tilfredsstiller kravene hvis en strekning er for bratt eller har ujevnt underlag og stopper ferdsele.

Synshemmede

For synshemmede er det ledelinjer og fargekontraster som bestemmer om et område er tilgjengelig eller ikke. Med ledelinjer menes det naturlige eller opparbeidde linjer langs turveien med taktile/visuelle kanter, som gjør det mulig for synshemmede å finne fram. For vurdering av fargekontraster finnes det et bilde med komplementærkontraster (høyeste kontraster) i vedlegg 6. I tillegg er det kombinasjoner av svart/gul og rød/hvitt, som ofte blir brukt. Det er viktig å benytte kommentarfelt for å beskrive utfordringer vedrørende tilgjengelighet for synshemmede, da det er vanskelig å definere alle krav fullt ut i et enkelt registreringsskjema

Kravene er hovedsakelig basert på Norsk standard (NS 11005:2011). Noe skjønn er også utvist basert på vår kompetanse og erfaring.

Norges Handikapforbund og Friluftsrådernes Landsforbund er enig om at de krav som framgår av registreringsskjemaet og denne veilederen skal legges til grunn for når et tiltak/element kan karakteriseres som tilgjengelig for de ulike gruppene funksjonshemmede.

Overordnet klassifisering av tilgjengelighet (se også ekstern dokument)

Det eksisterer ikke noe entydig definisjon av begrepet tilgjengelighet. Tilgjengelighet blir brukt i veldig mange forskjellige sammenhenger. Grovt sett kan en si at det gjelder de muligheter en person har for å komme seg fram i et område. Denne tilgjengeligheten kan være avhengig av for eksempel fysisk avstand, eller fysiske forhold og hindringer der en beveger seg.

Kartverket har sammen med flere organisasjoner kommet fram til en enkel skala som nyttes i forbindelse med en enkel helhetsvurdering av et område, et inngangsparti eller en vei. Vurdering for veier deles gjerne opp i segmenter f.eks. der 500 m fra A til B blir vurdert å være tilgjengelig, videre 100 m fra B til C vurderes ikke å være tilgjengelig osv.. Kriteriene for vurderingen avhenger av type tiltak, objekt, fasilitet, og hvordan en oppfyller definerte minstekrav. Hvert objekt som registreres skal tilordnes en av gruppene i tabellen nedenfor. Inndelingen foretas under egenskapstype "Tilgjengelighetsvurdering".

Inndelingen er slik:

Klasse	Oppfylging av kravene
Tilgjengelig	Oppfyller minstekrav*) til tilgjengelighet, for bevegelsehemmede, har rullestol vært den dimensjonerende faktor.
Delvis tilgjengelig	Oppfyller delvis minstekrav
Ikke tilgjengelig	Oppfyller ikke viktige minstekrav.
Ikke vurdert	Objekter som ikke kan vurderes, pga. f.eks. bygningsarbeid

*) basert på:

- NS 11005-2011,
- Direktoratet for byggkvalitet 2017: Veiledning tekniske om krav til byggverk (TEK17)
- 2004: Bygg for alle

Vurderingen av tilgjengelighet foretas manuelt gjennom kartleggeren og blir etterpå automatisk kontrollert i databasen. Denne kontrollen tester om de kartlagte objekttegenskapene (bredde, terskel,

dekke, stigning, dørtype etc.) stemmer overens med tilgjengelighetsvurderingen. Dersom objektegenskaper og vurdering er selvmotsigende tilpasses vurderingen, dvs dersom en dør med en bredde av 80cm, eller en vei med stigning 7° vurderes som «tilgjengelig» ut i feltet, endres vurderingen i databasen til «Ikke tilgjengelig» etterpå.

3.4 Utstyr

For å få til en sikker og effektiv oppmåling kreves følgende utstyr:

Android nettbrett

Nettbrett benyttes for å kartlegge objekter med en egenutviklet APP som legger objektene direkte inn i en nasjonal geodatabase. Nettbrett brukes også til å ta bilder av ulike kartlagte objekter som badeplasser, HC-parkeringsplasser, etc. Bildene knyttes direkte til objektene.

Digitalt vater

Dette benyttes for å måle stigning og tverrfall på veier, ramper eller oppstillingsplasser for rullestol. Den skulle være så lang som mulig. Det er også mulig å skaffe seg en lang og stabil aluminiumlist og legge en helningsmåler (kort digital vater, app) på toppen

Digital avstandsmåler

Avstandsmåleren kan benyttes for å måle større avstander for eks. mellom parkeringsplass og badeplass.

Målebånd

Målebånd benyttes til å måle høyde, bredde og lengde på ulike objekter, for eksempel størrelse av parkeringsplasser, høyde av rekkverk, bredde av inngangspartier m.m.

4 Kartlegging i praksis

Her følger en oversikt over elementer som kartlegges og deres egenskaper. Det er viktig å huske at alle objekter gjennomgår en automatisk tilgjengelighetsvurderingen i databasen, dvs de kartlagte verdiene må passe til den foretatte tilgjengelighetsvurderingen.

Et eksempel:

En vei har generelt stigning på 3,8° men 4,9% på en kort strekning (<5m), noe som er tillatt. Skal veien bli klassifisert som «Tilgjengelig», må man bruke stigningsverdien 3,8°. Ellers blir den manuelle vurderingen overskrevet automatisk til «Delvis tilgjengelig». Er man usikker, skal veien deles opp i kortere avsnitt, der «ekstremverdier» kan registreres.

4.1 Generelle verdier

Disse verdier skal settes **FØR** oppstart av kartleggingen av enkelte objekter!

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse/Koder	Obligatorisk
Kommune	1501	Velges før registreringer starter	Ja
Opphav	Kommune	Velges før registreringer starter	Ja

For alle objekter settes disse verdier automatisk.

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse/Koder	Obligatorisk
Registrert	16.07.2017	Dato førsteregistrering, settes automatisk	-
Oppdatert	28.11.2017	Dato siste oppdatering, settes automatisk	-

4.2 *Friluftsområder*

Friluftsområdet tegnes inn som et polygon i kartet. Her kartlegges kun grensen av området og elementer som finnes innenfor det. Husk identifikasjonsinfo, kommentarer og forbedringstiltak.

Tilgjengeligheten til selve friluftsområdet blir ikke vurdert under kartleggingen. For at **friluftsområdet** kan anses som tilrettelagt for funksjonshemmede må følgende tiltak være på plass:

For et **turområde**:

- Informasjon
- Parkering
- Turvei
- Toalett

For en badeplass:

- Informasjon
- Parkering
- Turvei (til badeplass)
- Adkomst til vannkant og/ eller baderampe
- Toalett

For en **fiskeplass:**

- Informasjon
- Parkering
- Turvei (til fiskeplass)
- Adkomst til vannkant og/ eller fiskebrygge
- Toalett

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse/Koder	Obligatorisk
Ta minst et bilde		Ta bilde med nettbrett	Ja
Navn	Nordbytangen	Navnet på friluftsområdet.	Ja
Naturbasenummer	454	Områdets nummer i naturbasen til Miljødirektoratet.	Nei
Parkeringsområde	☒ Ja ☐ Nei		Ja
HC-parkeringsplass	☒ Ja ☐ Nei		Ja
Toalett	☒ Ja ☐ Nei		Ja
Turvei	☒ Ja ☐ Nei		Ja
Baderampe	☒ Ja ☐ Nei		Ja
Fiskeplass	☒ Ja ☐ Nei		Ja
Grill-/bål plass	☐ Ja ☒ Nei		Ja
Sittegruppe	☐ Ja ☒ Nei		Ja
Gapahuk	☐ Ja ☒ Nei		Ja
Informasjon	☒ Ja ☐ Nei		Ja
Annen	☒ Ja ☐ Nei		Ja
Kommentar	Hele området er utmerket universelt utformet.	Mulighet til å gi en kommentar angående friluftsområdet.	Nei
Forbedringsforslag			Nei

4.3 Informasjon (ingen vurdering via kartlegging)

Informasjon omfatter alt fra skilting av toalett til kart over turveier og mulige baderamper, fiskeplasser etc. Behovet for belysning, kart og merking skal vurderes utfra friluftsområdets beskaffenhet (antall objekter, størrelse på området osv).

Informasjonen skal:

- Bidra til å gi god oversikt over friluftsområdet
- Være tydelig og logisk og gjøre det lett å finne fram
- Benytte flere virkemidler (taktile, visuelle og auditive) som gir alternative former for nødvendig informasjon
- Skal plasseres og utformes slik at det ikke hindrer allmenn ferdsel
- Skal plasseres godt synlig og logisk.

De som kartlegger skal vurdere om informasjonen er logisk og forståelig.

I tillegg må tilgjengelig **informasjon for rullestolbruker** oppfylle følgende krav:

- Ha en horisontal flate med et fast dekke på minst 160 cm x 160 cm slik at man kan komme tett inn til den.
- Ha senterlinjen mellom 140 cm til 160 m over sommerterreng.
- Underkanten av skiltet skal minst være 70 cm over sommerterreng
- Tavlen bør helle forover
-

For synshemmede må tilgjengelig informasjon:

- Ikke ha en blank overflate
- Ha høy kontrast
- Ha store bokstaver
- Ha opphøyde bokstaver og symboler minst 1 mm over bakgrunnen

Der belysning brukes, skal den være blendfri og refleksfri.

4.4 Ramper

Ramper brukes for å forbinde nivåforskjeller mellom gangadkomst og forskjellige objekter. I friluftsområder blir de vanligvis brukt for å gjøre innganger til toaletter, badeplasser og fiskeplasser tilgjengelige for rullestolbrukere. På grunn av at ramper finnes på mange forskjellige objekttyper bli kravene gjennomgått her, men kartleggingen av dem skjer i forbindelse med selve objektet. Mange krav (stigning, tverrfall, underlag) tilsvarer kravene for turveier.

Kravene til stigning, bredde og tilgjengelighet av håndlister er utelukkende for rullestolbrukere. Resten av kriteriene inngår den helhetlige vurderingen av rampen og vurderingen av kontrast for synshemmede.

Ramper skal utformes slik at:

- Bredde er minst 90cm
- Stigningen ikke skal være brattere enn 3,8°. På korte avsnitt og dersom total lengde av rampen er under 5m, kan stigningen være brattere, men ikke brattere enn 4,9°
- Ramper skal ha håndløper på begge sider i én høyde med overkant 0,8 m eller i to høyder med overkant 0,9 m og 0,7 m

- Håndlisten skal være avrundet og avslutningen skal være utformet slik at hekting unngås
- Håndlisten skal plasseres ca. 5cm fra eventuell vegg og skal utformes sånn at de er lette å gripe rundt
- Før og etter rampen skal det være et horisontalt, hinderfritt areal på minst 150cm x 150cm
- Ramper skal ha sidekanter (hjulvern/støttekant) på minst 5cm for å sikre at rullestoler, rullatorer og barnevogner holdes på rampen
- For synshemmede skal toppen av rampen og håndlistene merkes med en kontrastfarge

Det finnes en forskjell mellom en rampe, en skråning foran inngangen og en terskelbro. En skråningen (figur i midten) kartlegges også som Rampe, men kravene til tilgjengelighet er litt annerledes.

Skråningen betegnes **ramper <3m lengde** skal utformes slik:

- Krav til terskel og kontrast tilsvarer krav til ramper
- Lengde <3m
- Bredder er større enn selve døren slik at rullestolbrukeren kan bevege seg på dem og har nok plass til å rekke manøverknappe eller dørhåndtak, spesielt dersom det mangler håndlist og/eller stoppkant, >100 cm
- Stigningen <5,7°

Figur 5: Terskelbro til venstre, skråningen (kartlegges som rampe) i midten og rampe på høyre.

4.5 Trapp

Trapper brukes for å forbinde nivåforskjeller ved inngang til fasiliteter i friluftsområder. Kravene blir gjennomgått her, men kartleggingen av trapp skjer i forbindelse med selve objektet.

Trapp er ikke tilgjengelig for rullestoler og skal om mulig bare kartlegges som en alternativ veimulighet til rampe eller dersom ingen annet mulighet enn trapp finnes.

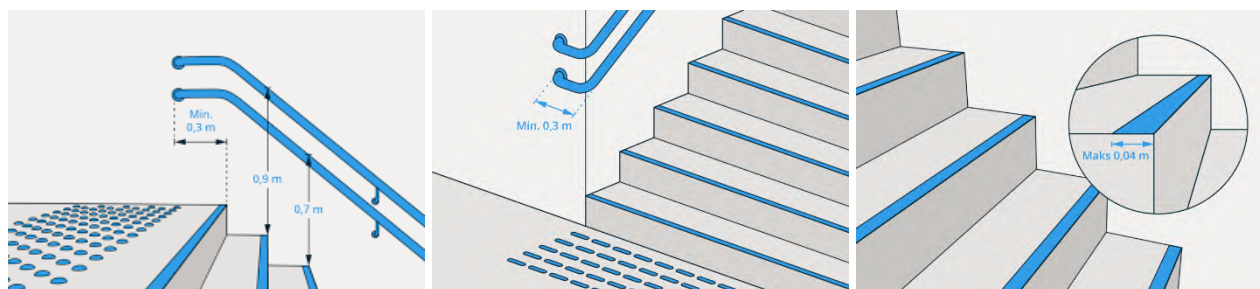
HUSK! Trapp = 'Ja' og Rampe = 'Nei' fører til Vurdering for rullestoler = 'Ikke tilgjengelig'

Trapper skal utformes slik:

- Trapp skal ha jevn stigning og samme høyde på opptrinn
- Inntrinn er minst 280 mm
- Bredder av trappener minst 90cm, 100cm dersom de ikke har rett løp
- Oppmerksomhetsfelt (≥ 60 cm) foran trappa og over hele trappens bredde
- Farefelt (≥ 60 cm) på toppen av trappen over hele trappens bredde. Farefeltet må plasseres med en avstand tilsvarende ett trinns dybde før trappen starter.
- Trappenese må ha kontrastfarge over hele trappens bredde og ≤ 40 cm dybde.
- Håndlist på begge sider, med rekkverk i enten en eller to høyder

- Trapper skal ha sammenhengende rekkverk på begge sider i én høyde med overkant 0,8 m eller i to høyder med overkant 0,9 m og 0,7 m
- Rekkverket skal være avrundet og avslutningen skal være utformet slik at hekting unngås
- Rekkverket skal plasseres ca. 5cm fra eventuell vegg og skal utformes sånn at de er lette å gripe rundt

Helheten av trappen vurderes under Trapp Kontrast. Trapper **tilrettelegges først og fremst til synshemmede. Derfor er kontrast og rekkverk veldig viktig.** Ved vurderingen av trapp må det vises sunn skjønn. En trapp som ikke har rekkverk må vurderes som «Dårlig», men dersom høyden av rekkverket avvikes fra krav (se rampe) eller rekkverk er bare på en side skal den vurderes som «Mindre God». Det samme gjelder utformingen av kontrast. Det må kontrast på plass, men trapp kan vurderes som «Mindre God» dersom f.eks. farefeltet er 50 istedenfor 60cm.

Figur 6: Farefelt til venstre og oppmerksomhetsfelt i midten og kontrast på trappenese til høyre (bildet er tatt fra Direktorat for byggkvalitet).

4.6 Parkeringsområder

Parkeringsområder tegnes inn som et polygon i kartet.

Reservert plass

Det skal være skiltet og oppmerket minst 1 parkeringsplass for funksjonshemmede, på større parkeringsplasser 5% av total antall plasser. De enkelte HC parkeringsplassene må være tilgjengelige. Det finnes ingen særskilte krav til p-plasser for synshemmede.

Dekke

Parkeringsplasser skal være tilnærmet flate, noe som er spesielt viktig for områder som skal brukes av rullestolbrukere uten ledsager. Underlag skal være fast, ikke nødvendigvis asfalt, men fast og drenert uten sølepytter og hull (Høydedifferens <2 cm, sprekker <1 cm. Det skal ikke være kanter (mot fortau, overgang til turvei, bru e.l.) over 2,5 cm.

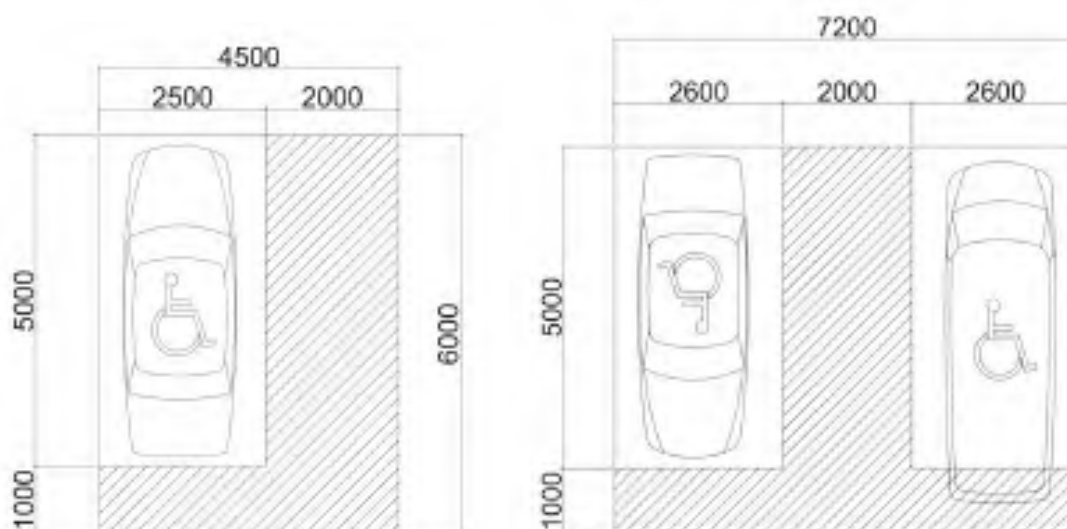
Egenskap	Eksempel	Beskrivelse/Koder	Obligatorisk
Ta minst et bilde		Ta bilde med nettbrett	Ja
Kapasitet personbiler	30	Totalt antall parkeringsplasser for personbiler inkl. HC-plasser.	Ja
Antall UU	2	Antall parkeringsplasser som er reservert for handikappede.	Ja
Årstidsbruk	Sommerbruk	1. Ikke valgt 2. Helårsbruk 3. Sommerbruk 4. Vinterbruk	Ja
Dekke Material	Asfalt	1. Ikke valgt 2. Asfalt 3. Betong 4. Brostein 5. Stein 6. Gress 7. Skogsbunn 1. Grus	Ja
Dekke Fasthet	Fast	2. Ikke valgt 3. Fast 4. Løst	Ja
Dekke Tilstand	Jevnt	1. Ikke valgt 2. Jevnt 3. Ujevnt	Ja
Kommentar		Mulighet til å gi en kommentar.	Nei
Forbedringsforslag	Markeringene for HC-parkeringsplasser er dårlig synlige og bør fornyes.	Mulighet til å gi et forbedringsforslag	Nei
Tilgjeng.-vurd. Rullestol	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja

4.7 HC-parkeringsplass

Parkeringsplasser tegnes inn som et punkt i kartet.

Følgende kravene må oppfylles:

- Parkeringsplasser må ligge nærmest til fasiliteter i friluftsområdet dvs informasjonstavler/ skilter, toaletter og utgangspunktet for turløyper.
- Hvis parkeringsplassen tilhører et friluftsområdet med belysning (f eks. lysløyper), skal også parkeringsplassen ha belysning.
- Hvis HC parkeringsplassen er avgiftspliktig, skal betalingsautomat plasseres ved HC-parkeringsplassene. Betalingsautomaten skal ha en betjeningshøyde for tablåer fra 80 cm til 120 cm over terrengnivået. Det skal være et hinderfritt horisontalt manøvreringsareal foran automaten som har en diameter på minst 150 cm.
- En tilgjengelig parkeringsplass må være tydelig skiltet og merket.
- HC-parkeringsplasser må være på jevnt flate uten stigning slik at heisen kan senkes til bakkenivå
- Parkeringsplasser skal dimensjoneres med 450 cm x 600 cm (Figur 7)
- Ved plassering av to parkeringsplasser ved siden av hverandre kan betjeningsareal være felles for begge biler. Betjeningsareal må være markert.
- Betjeningsareal kan overlape kjøreareal forutsatt oversiktlig plassering av parkeringsplass.

Figur 7: Parkeringsplass for forflytningshemmede ute, på høyre vises det en mulighet til å spare plass ved bruk av felles betjeningsareal.

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse/Koder	Obligatorisk
Ta minst et bilde		Ta bilde med nettbrett	Ja
Skiltet	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om HC-parkeringsplassen er skiltet.	Ja
Merket	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om HC-parkeringsplassen er merket.	Ja
Bredde	450	Minste bredde i cm uten desimaltall. Regn med felles betjeningsareal dersom det finnes.	Ja
Lengde	600	Minste lengde i cm uten desimaltall.	Ja
Avstand fasilitet	20	Avstand til nærmeste fasilitet i m uten desimaltall.	Ja

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse/Koder	Obligatorisk
Avgift	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om HC-parkering er avgiftspliktig.	Ja
Automat høyde	110	Høyden måles til den øverste knappen eller myntinnkastet og i cm uten desimaltall.	Nei
Tilgjengelig automat	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om parkeringsautomaten er tilgjengelig.	Nei
Kommentar		Mulighet til å gi en kommentar.	Nei
Forbedringsforslag			Nei
Tilgjeng.-vurd. Rullestol	Tilgjengelig	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert 	Ja

4.8 Turvei

For bruker av manuelle rullestoler uten ledsager er kravene til maksimum stigning, tverfall og kanter samt underlag absolutte og gjelder stor sett hele den aktuelle strekningen. For synshemmede skal kravene til ledelinje være oppfylt.

Husk! Også atkomstveier til de forskjellige objektene som fiskeplass, baderampe, toalett, sittebenk, grillplass og gapahuk kartlegges som turvei.

Stigning og Tverfall

- For manuelle rullestoler skal stigningen ikke være større enn 3,8°
- På kortere strekninger (maks. 5 m) kan stigningen være på 4,9°.
- Når situasjonen tilsier at et stigningsforhold på 3,8° vil kreve uforholdsmessige terrenginngrep, kan det vurderes om stigningsforhold på 5,7° kan oppnås. Da er det nødvendig å legge inn hvileplan og/eller rekkverk på strekningen
- Tverrfallet skal være høyest på 2,9° (5%).

Tabell: Oversikt over stigningskrav

Type	Stigning °	Stigning %	Stigningsforhold
Rullestol manuell: - lange strekninger	3,8°	6,7	1:15
Rullestol manuell: - korte strekninger (<5m)	>3,8° - 4,9°	>6,7 - 8,3	>1:15 - 1:12
Elektrisk rullestol:	10°	17,63	1:5,7

Bredde

Turveier skal ha Krav til minimum bredde en fri bredde på minst 180 cm, slik at det er plass til to rullestol/barnevogn. Dersom bredden på turveien er gjennomgående < 180 cm, skal det jevnlig være møteplasser. Avvik på korte strekninger f.eks. pga. topografi, en sitteplass eller ujevnhet i veiunderlag kan aksepteres, men veien må ha minst 90 cm bredde (minstebredde for rullestol). Krav til bredde av turveier er i tillegg avhengig av bruksintensitet og antall hvile-/møteplasser.

Tabell: Krav til møteplass i avhengighet av bruksintensitet og veibredde

Bruksintensitet	Krav veibredde	Krav møteplass
Høy	180 cm generelt	Bredde 140 cm = hver 50 m Bredde 120 m = hver 25 m
Middel	140 cm	Hver 50 m
Lav	120 cm	Hver 50 – 100 m

Sperrebom

De skal ha en passasjebredde på minst 90 cm, en minsteavstand på 140 cm mellom flere bommer og tydelig kontrast til omgivelsene.

Fri høyde

Det skal være fri høyde 225 cm. For synshemmede er det viktig at greiner og takutspring som kan forårsake kollisjon ikke kommer inn på gangstier.

Dekke

- Underlaget i turveier må være fast og jevnt uten nivåforskjeller $>2\text{cm}$. Dette må ikke nødvendigvis være asfalt eller betong, men kan også være tettpakket fin grus, naturstein eller tre (pass på $>1\text{cm}$ plankeavstand = ujevnt).
- Gangbaner av tre skal i tillegg ha rekkverk, plankeavstand $\leq 1\text{cm}$ og/ eller sidelengs stoppekant.
- For rullestolbrukere må absolutt hele strekningen ha fast overflate.
- Veien må være godt drenert slik at den også er tilgjengelig under våte forhold.

Figur 8: Grusvei, traktorvei og sti (fra venstre til høyre).

Føringskant

For synshemmede er det krav om sammenhengende og tydelig føringskant. Det kan være for eksempel liggende trestammer, steinkanter eller en tydelig og gjennomgående overgang mellom fast sti og vegetasjon.

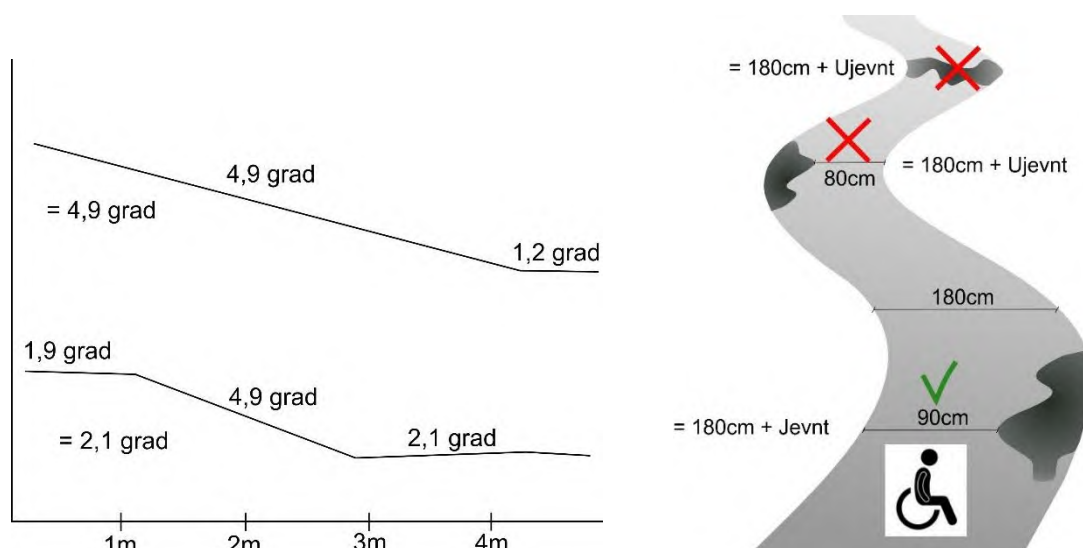

Figur 9: Hos turveier fungerer tydelig kontrast mellom vegetasjon og veidekke som ledelinje.

Kartlegging

Det anbefales at turløypa deles inn i ulike segmenter dersom kvaliteten på løypa er varierende med hensyn til tilgjengelighet. Hvis store deler av løypa har god standard, og ligger innenfor kravene, så digitaliseres denne delen i ett segment og fylles ut med godkjente verdier i skjemaet. Skulle derimot deler av løypa feile på ett eller flere krav, så må dette digitaliseres som et eget linjesegment hvor en fyller ut og dokumenterer verdier som ikke ligger innenfor gjeldende krav. Det bør utvises skjønn ved denne inndelingen. Målet er at man lett kan lokalisere feilene, uten å ende opp med for mange korte veistykker. Det er ikke nødvendig å opprette et nytt linjesegment bare fordi stigningen endrer seg. Så lenge stigningen holder seg innenfor gjeldende krav, så holder det å angi minstekrav. Pass på at verdiene og tilgjengelighetsvurderingen passer sammen og bruk sunn fornuft. En vei med 10° stigning kan ikke vurderes som tilgjengelig eller delvis tilgjengelig. Dersom en vei har et kort avsnitt ($<5\text{m}$) med stigning av $4,9^\circ$ men resten er $<3,8^\circ$ så bruk den lavere verdien for å signalisere at veien er tilgjengelig og at den høyere verdien beveger seg innenfor kravene til tilgjengelighet. Men dersom avsnittet med $4,9^\circ$ er lengre enn 5m , så må den verdien benyttes ettersom veien da ikke oppfyller kravene til tilgjengelighet (se bildet nedenfor). Et annet eksempel er avvik fra bredde. Det er viktig at

veien er generelt 180cm bred, men mindre avvik pga. stein eller korte innsvinginger er ingen problem så lenge bredden ikke blir mindre enn 90cm. Bakgrunnen for kravet om 180cm, er at to rullestoler og/eller barnevogn kan kjøre forbi hverandre, men det kreves ikke at de kan gjøre dette over absolutt hele strekningen, bare på mesteparten av strekningen. Dersom dette er garantert kartlegges veibredde 180cm, men dersom veien blir under 90cm bred, er det ikke nok plass til en rullestol og veien må kartlegges med den verdien. I dette tilfelle blir veibredden en utelukkende egenskap og avgjørende for vurderingen (se bildet nedenfor).

Figur 10: Bildene viser hvordan målinger brukes til å gjenspeile tilgjengeligheten.

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse/Koder	Obligatorisk
Ta minst et bilde		Ta bilde med nettbrett	Ja
Veitype	Sti	1. Ikke valgt 2. Asfaltert vei 3. Gang/Sykelsti 4. Skiløype 5. Grusvei 6. Sti 7. Traktorvei	Ja
Spesialfottyperute	Annet	1. Ikke valgt 2. Historisk ferdselsrute 3. Kultursti 4. Kyststi 5. Natursti 6. Trimløype 7. Annet	Nei
Årstidsbruk		1. Ikke valgt 2. Helårsbruk 3. Sommerbruk 4. Vinterbruk	Nei
Sperrebom	☐ Ja ☒ Nei		Ja
Sperrebom tilgjengelig	☒ Ja ☐ Nei		Ja
Dekke Material	Asfalt	8. Ikke valgt 9. Asfalt	Ja

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse/Koder	Obligatorisk
		10. Betong 11. Brostein 12. Stein 13. Gress 14. Skogsbunn 1. Grus	
Plankeavstand	1	Minste bredde i cm uten desimaltall.	
Dekke Fasthet	Fast	5. Ikke valgt 6. Fast 2. Løst	Ja
Dekke Tilstand	Jevnt	4. Ikke valgt 5. Jevnt 3. Ujevnt	Ja
Møte-/Hvileplass	☐ Ja ☒ Nei	Kryss av om det er hvile- eller møteplass(er).	Ja
Antall tilstrekkelig	☒ Ja ☐ Nei	Møter antall hvile-/møteplasser kravene utfra stigning og bredde?	Ja
Belysning	Delvis belyst	1. Ikke valgt 2. Belysning 3. Delvis belyst 4. Ikke belysning	Ja
Bredde	205	Minste bredde oppgis i cm uten desimaltall.	Ja
Stigning (grad)	4,9	Stigning/fall i kursretningen oppgis i grad med ett desimaltall.	Ja
Tverrfall (grad)	1	Stigning/fall på tvers av kursretningen oppgis som grad med ett desimaltall.	Ja
Fri høyde	>225	>225 cm <225 cm	Ja
Ledelinje/Føringskant	Taktil	1. Ingen 2. Taktil 3. Visuell 4. Ikke valgt	Ja
Ledelinje Kontrast	Mindre god	1. Ikke vurdert 2. God 3. Mindre god 4. Dårlig	Ja
Kommentar	Bevegelse: Litt bratt enkelte steder, men over veldig kort avstand. Syn: Kontrast- ikke så god. Enkelte partier hvor jordbunnen er ganske svart, noe som gir liten kontrast til våt asfalt	Mulighet til å gi en kommentar.	Nei
Forbedringsforslag	Forbedre kontrast gjennom kantsteiner	Mulighet til å gi et forbedringsforslag	Nei

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse/Koder	Obligatorisk
Tilgjeng.-vurd. Rullestol	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja
Tilgjeng.-vurd. Synshemmede	Delvis tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja

4.9 Skiløype

Strengt tatt finnes det ingen krav til skiløyper, men NS 11005:2011 formulerer anbefalinger. Som skiløype ansees løypetrasé som er

- Ryddet og merket
- gjort fremkommelig for skiløpere, for løypemaskiner og nødvendig vedlikeholdsutstyr
- opparbeidet av grunnen, dvs. god bæreevne, jevnt toppdekke og med grøfting (stikkrenner)

For at en skiløype og lysløype skal kunne betegnes som tilgjengelig, anbefales følgende:

- opparbeidet og preparert i minst 3m bredde
- doble, førende spor med få krysninger
- god avstand mellom spor for ledsaging
- enveiskjøring bør vurderes
- rydding av vegetasjon i hele løypens bredde og i 2,25m høyde
- stigninger som for turveier – 3,8° (4,9° på strekninger ≤5m)
- belysning og informasjon

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse/Koder	Obligatorisk
Ta minst et bilde		Ta bilde med nettbrett	Ja
Avstand HC parkeringsplass	15	Avstand i m uten desimaltall.	
Sperrebom	☐ Ja ☒ Nei		Ja
Sperrebom tilgjengelig	☒ Ja ☐ Nei		Ja
Dobbel spor	☐ Ja ☒ Nei		
Belysning	Delvis belyst	1. Ikke valgt 2. Belysning 3. Delvis belyst 4. Ikke belysning	Ja
Bredde	205	Minste bredde oppgis i cm uten desimaltall.	Ja
Stigning (grad)	4,9	Stigning/fall i kursretningen oppgis i grad med ett desimaltall.	Ja
Tverrfall (grad)	1	Stigning/fall på tvers av kursretningen oppgis som grad med ett desimaltall.	Ja
Fri høyde	>225	>225 cm <225 cm	Ja
Kommentar		Mulighet til å gi en kommentar.	Nei
Forbedringsforslag	Legg til rette med dobbel spor	Mulighet til å gi et forbedringsforslag	Nei
Tilgjeng.-vurd. Rullestol	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja
Tilgjeng.-vurd. Synshemmede	Delvis tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja

4.10 Toalett og omkleddingsrom

For rullestolbruker må alle krav til adkomst, størrelse og innredning fullt ut være tilfredsstillt. For synshemmede skal kravene til skilting, kontraster (se vedlegg 6) og belysning være oppfylt.

Adkomst

- Adkomstvei kartlegges som turvei (se turvei mht. krav)
- Pass på at det ikke er kanter/terskel >2,5cm i overgangene turvei – rampe – toalett som vanskelig/umuliggjør adkomst
- For rullestolbrukere uten ledsager må det være tilstrekkelig stort og flatt snuareal 150cm x 150cm utenfor døra og mulig å åpne døra fra rullestol
- Dørhåndtak må være lett å betjene og 85 cm over gulv
- Det skal være skilting til toalettet, så sant ikke plassering gjør det unødvendig, og på skiltet bør det angis hvilke grupper funksjonshemmede toalettet er tilpasset
- Dørbredde \geq 86cm

Trapp eller rampe:

- Se kapittel 4.4 og 4.5

Inngang

Inngangen skal være utformet slik at:

- Inngangspartiet og inngangsdøren må være lett synlige, dvs. god kontrast i forhold til omliggende flater og belyst når det er mørk.
- Dørbredde er \geq 86cm
- Inngangspartiet er trinnfritt, Terskel <2,5cm
- Det er et horisontalt felt på minimum 150cm x 150cm utenfor døra **og utenfor dørens slagradius**

Dersom det finnes dørbryter må den:

- være plassert utenfor dørens slagradius, med minimum avstand 50cm fra hjørne og med en høyde på mellom 80cm – 120cm over gulv
- være i kontrastfarge til bakgrunnen og må være merket

Innredning

- Fri høyde under servant minst 67cm, høyde overkant 80 - 85cm
- Speil, såpe og tørkerull som kan brukes av både stående og sittende, nedre kant 90 cm over gulv
- Utadslående dør og ekstra bøylehåndtak på innsiden av døren, på hengslesiden, 85 cm over gulv

WC

Standard mål på toalett fremkommer av tegningen på neste side. Dersom man velger enkltsidig toalett, må det være et speilvendt toalett i tillegg. Dette fordi mange bare kan forflytte seg fra en side.

- Fri snusirkel innvendig 150cm x 150cm
- Passasjebredde mellom toalett og vask 90cm
- 90 cm fritt sideareal på begge sider av toalettet
- Nedfellbare armstøtter på begge sider, høyde 70cm
- Toaletttrull på armstøtten.

Omkleddingsrom

Småting som manglende klesoppheng og upraktisk møblering kan vanskeliggjøre besøket. Omkleddingsrom kan inneholde benker/bord/stoler Pass på at kravene til snusirkel 150cm x

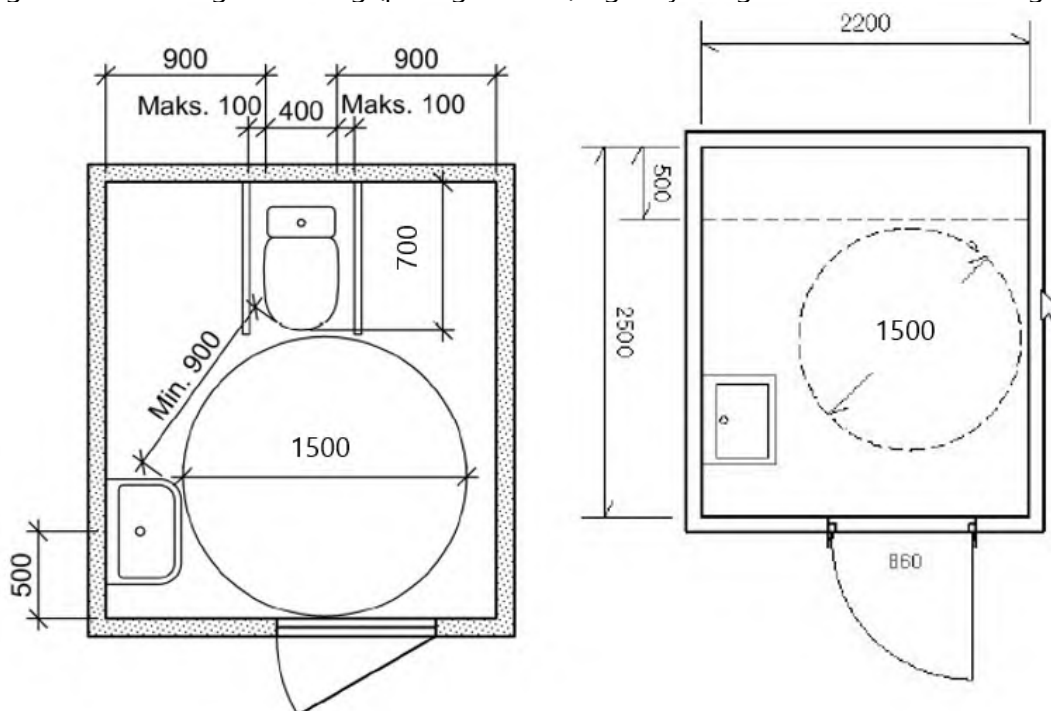
150cm opprettholdes selv om rommet "møbleres". Snusirkelen, benk(er) og høyden på benkene er minimumkrav.

- Høyde på sittebenker min. 48cm
- Høyde skuffer/ hyller/ rekker: 40cm - 110cm

Toalettet/omkledningsrommet godkjennes ikke dersom det ved registrering er lagret annet utstyr der som gjør at minimumsmålene ikke holdes – benytt kommentarfelt.

Kontraster og belysning

For at toaletter skal kunne markeres som tilgjengelige for synshemmede, må kontraster mellom dør og dørkarm, mulig markering (piktogrammer) og belysning inne være tilstrekkelig (se vedlegg 6).

Figur 11: Toalett (venstre, kilde: NS 11005:2011 mod. etter TEK17 og Omkledningsrom (høyre, kilde: Norges Handikapforbund Trøndelag & Friluftsrådernes Landsforbund 2007).

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse	Obligatorisk
Ta minst et bilde		Ta bilde med nettbrett	Ja
Byggtype	Toalett	Toalett Toalett/ omkledning Omkledning	Ja
Rampe	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om det finnes en rampe.	Ja
Rampe bredde	90	Minste bredde oppgis i cm uten desimaltall.	Ja
Rampe stigning (grad)	2,9	Stigningen oppgis i cm med ett desimaltall.	Ja
Rampe lengde	10	Lengde angis i cm uten desimaltall.	Ja
Håndlist	Begge sider	1. Høyre side (sett mot inngang) 2. Venstre side (sett mot inngang) 3. Begge sider	Ja

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse	Obligatorisk
		4. Mangler	
Håndlisthøyde_Øvre	90	Høyden på den øverste håndlisten oppgis i cm uten desimaltall.	Ja
Håndlisthøyde_Nedre	70	Høyden på den nederste håndlisten oppgis i cm uten desimaltall.	Nei
Rampe terskel	2	Terskelhøyden oppgis i cm med ett desimaltall.	Ja
Rampe tilgjengelig	Tilgjengelig	Her inngår også krav til stigningen, lengde, hvilesteder	Ja
Trapp	☐ Ja ☒ Nei	Kryss av om det finnes en trapp	Ja
Trapp bredde	105	Minste bredde i cm uten desimaltall.	Ja
Rekkverk	☐ Ja ☒ Nei	Kryss av om det finnes en rekkverk	Ja
Rekkverkhøyde Øvre	90	Høyden på den øverste håndlisten i cm uten desimaltall.	Ja
Rekkverkhøyde Nedre	70	Høyden på den nederste håndlisten i cm uten desimaltall.	Nei
Farefelt Øverst	☐ Ja ☒ Nei	Kryss av om det finnes en farefelt øverst på trapp	Ja
Oppmerksomhetsfelt nederst	☐ Ja ☒ Nei	Kryss av om det finnes en oppmerksomhetsfelt nederst på trapp	Ja
Trappenes kontrast	☐ Ja ☒ Nei	Kryss av om trappenesene har kontrastmarkering	Ja
Trapp kontrast	God	1. Ikke Vurdert 2. God 3. Mindre god 4. Dårlig	Ja
Horisontalt felt ved døra	150	Minste bredde i cm uten desimaltall.	Ja
Dørtype	Slag ut	1. Ikke valgt 2. Slagdør inn 3. Slagdør ut 4. Skyvedør 5. Karusell	Ja
Døråpner	Manuell	1. Manuell 2. Halvautomatisk 3. Automatisk	Ja
Bredde inngang	95	Minste bredde i cm uten desimaltall.	Ja
Kontrast inngang	Dårlig	1. Ikke vurdert 2. God 3. Mindre God 4. Dårlig	
Terskel høyde	1,6	Oppgis i cm med ett desimaltall.	Ja
Diameter snusirkel	160	Minste bredde i cm uten desimaltall.	Ja
Belysning	☐ Ja ☒ Nei	Kryss av om det finnes belysning	Ja

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse	Obligatorisk
Omkledning tilgjengelig	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Ikke tilgjengelig 3. Ikke vurdert	Ja
Servant tilgjengelig	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Ikke tilgjengelig 3. Ikke vurdert	Ja
WC tilgjengelig	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Ikke tilgjengelig 3. Ikke vurdert	Ja
Kommentar	-	Mulighet til å gi en kommentar.	Nei
Forbedringsforslag	-	Mulighet til å gi et forbedringsforslag	Nei
Tilgjeng.-vurd. Rullestol	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja
Tilgjeng.-vurd. Synshemmede	Ikke tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja

4.11 Gapahuk/hytte

For rullestolbrukere må krav til bredde på inngang, terskelhøyde og tilstrekkelig plass til rullestolen inne i gapahuken være oppfylte. For synshemmede er det viktig at overkant av gapahuken (åpningen) har tydelig kontrast.

Adkomst

Adkomstvei kartlegges som turvei (se turvei mht. krav)

Bygg

- Åpningen/inngangen må ha en høyde på minst 150cm
- Åpning lavere enn 225cm må ha kontrastmerking på øvre kant
- Terskel $\leq 2,5$ cm
- Underlag må være fast, plant og jevnt
- Snusirkel inne må være ≥ 150 cm
- Rullestolbrukere må kunne komme inn i gapahuken og skal kunne bruke et eventuelt bord eller sittegruppe (se krav for sittegruppe, bruk kommentarfelt)

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse	Obligatorisk
Ta minst et bilde		Ta bilde med nettbrett	Ja
Rampe	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om det finnes en rampe.	Ja
Rampe bredde	90	Minste bredde oppgis i cm uten desimaltall.	Ja
Rampe stigning (grad)	2,5	Stigning oppgis i cm med ett desimaltall	
Rampe lengde	10	Lengde angis i cm uten desimaltall.	Ja
Håndlist	Begge sider	1. Høyre side (sett mot inngang) 2. Venstre side (sett mot inngang) 3. Begge sider 4. Mangler	Ja
Håndlisthøyde_1	90	Høyden på den øverste håndlisten oppgis i cm uten desimaltall.	Ja
Håndlisthøyde_2	70	Høyden på den nederste håndlisten oppgis i cm uten desimaltall.	Nei
Rampe terskel	0	Høyden oppgis i cm med ett desimaltall	Ja
Rampe tilgjengelig	Tilgjengelig	Her inngår også krav til stigningen, lengde, hvilesteder	Ja
Bredde inngang	90	Bredden oppgis i cm med ett desimaltall.	Ja
Høyde inngang	200	Høyden oppgis i cm med ett desimaltall.	Ja
Terskelhøyde	2,5	Høyden oppgis i cm med ett desimaltall	Ja

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse	Obligatorisk
Kontrast inngang	God	1. Ikke vurdert 2. God 3. Mindre god 4. Dårlig	Ja
Diameter snusirkel	160	Størrelsen vurderes og oppgis i m2 uten desimaltall.	Ja
Dekke Material	Asfalt	15. Ikke valgt 16. Asfalt 17. Betong 18. Brostein 19. Stein 20. Gress 21. Skogsbunn 1. Grus	Ja
Dekke Fasthet	Fast	7. Ikke valgt 8. Fast 2. Løst	Ja
Dekke Tilstand	Jevnt	6. Ikke valgt 7. Jevnt 1. Ujevnt	Ja
Kommentar	-	Mulighet til å gi en kommentar.	Nei
Forbedringsforslag	-	Mulighet til å gi et forbedringsforslag	Nei
Tilgjeng.-vurd. Rullestol	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja
Tilgjeng.-vurd. Synshemmede	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja

4.12 Grill-/bål plass

For rullestolbrukere er det absolutte krav til at rullestol kan komme inntil grill-/bål plass og at det finnes en plan og tilstrekkelig stor oppstillingsplass. Det finnes ingen absolutte krav for synshemmede.

Adkomst

Adkomstvei kartlegges som turvei (se turvei mht. krav).

Grill-/bål plass

- Underlaget må være flatt, fast og jevnt for rullestolbrukere
- Helning $\leq 2,9^\circ$ (Helning beskriver planet hvor rullestol kan plasseres)
- Det er en fordel med opphøyd grillplass

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse	Obligatorisk
Ta minst et bilde		Ta bilde med nettbrett	Ja
Type	Bål plass	1. Grillplass 2. Bål plass 3. Grill-/bål plass	Ja
Dekke Material	Asfalt	22. Ikke valgt 23. Asfalt 24. Betong 25. Brostein 26. Stein 27. Gress 28. Skogsbunn 1. Grus	Ja
Dekke Fasthet	Fast	9. Ikke valgt 10. Fast 1. Løst	Ja
Dekke Tilstand	Jevnt	8. Ikke valgt 9. Jevnt 2. Ujevnt	Ja
Helning (grad)	1	Stigning/fall i kursretningen oppgis i grad med ett desimaltall.	Ja
Kommentar	-	Mulighet til å gi en kommentar.	Nei
Forbedringsforslag	-	Mulighet til å gi et forbedringsforslag	Nei
Tilgjeng.-vurd. Rullestol	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja

4.13 Sittegruppe/Hvilebenk

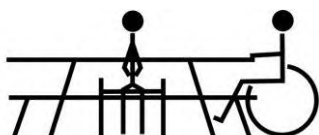
Kravene til fast, jevnt og plan underlag og benkehøyde er utelukkende for både rullestolbrukere og synshemmede. For rullestolbrukere er også krav til utstikk og høyde av bordplaten utelukkende.

Adkomst

Adkomst til benken/ sittegruppe beskrives med Atkomst kant (mulig terskel mellom vei og oppstillingsplass for benk/ene) og Atkomst tilgjengelig. I det siste inngår det kanthøyde men også underlag eller mulige hindringer mellom kartlagt vei og plassen hvor benkene står. Dersom benkene står lengre vekk fra veien skal atkomstvei kartlegges som egen vei.

Sittegruppe

- For rullestolbrukere er det et krav at det skal være fri tilgang fram til sittegruppe.
- Underlaget må være flatt, fast og jevnt for rullestolbrukere
- Helning $\leq 2,9^\circ$ (Helning beskriver planet hvor rullestol kan plasseres)
- Benk skal ha en høyde på mellom 45 cm og 50 cm
- For å imøtekomme personer med forskjellige behov anbefales det å bruke forskjellige type utemøbler med både armlener og ryggstøtte, med bare ryggstøtte og uten ryggstøtte og armlener
- Bord skal ha en fri høyde på minst 67cm, utstikk av bordplate minst 50cm. Utstikket kan være enten på langsiden eller kortsiden av bordet.

Siden det er viktig med variasjon, er det ikke bare hver enkelt benk, men et samlet tilbud som skal vurderes etter at kartleggingen er gjennomført.

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse	Obligatorisk
Ta minst et bilde		Ta bilde med nettbrett	Ja
Atkomst kant	2,5	Kanthøyde angis i cm med 1 desimal	Ja
Atkomst tilgjengelig	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om man kan komme seg fra til benken/sittegruppe	Ja
Dekke Material	Asfalt	29. Ikke valgt 30. Asfalt 31. Betong 32. Brostein 33. Stein 34. Gress 35. Skogsbunn 1. Grus	Ja
Dekke Fasthet	Fast	11. Ikke valgt 12. Fast 2. Løst	Ja

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse	Obligatorisk
Dekke Tilstand	Jevnt	10. Ikke valgt 11. Jevnt 1. Ujevnt	Ja
Helning (grad)	1	Stigning/fall i kursretningen oppgis i grad med ett desimaltall.	Ja
Høyde benk	45	Høyden oppgis i cm med ett desimaltall.	Ja
Armlene	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om det finnes minst en armlene.	Ja
Ryggstøtte	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om det finnes ryggstøtte.	Ja
Høyde bord	67	Høyden oppgis i cm med ett desimaltall.	Nei
Utstikk bord	50	Høyden oppgis i cm med ett desimaltall.	Nei
Kommentar	-	Mulighet til å gi en kommentar.	Nei
Forbedringsforslag	-	Mulighet til å gi et forbedringsforslag	Nei
Tilgjeng.-vurd. Rullestol	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja

4.14 Fiskeplass/Brygge

For rullestolbrukere er det absolutte krav til rampe, snuplass og stoppkant. Synshemmede har behov for rekkverk og markeringer av kanter.

Adkomst

Adkomstvei kartlegges som turvei (se turvei mht. krav).

Rampe

Rampe ved overgang land – brygge (se Rampe mht. krav).

Brygga må ha tilstrekkelig stort område til at rullestol kan snu (diameter 150 cm) og stoppkant som er minimum 10 cm høy. Bredden mellom bordene (plankene) må ikke overstige 1cm. For godkjenning i forhold til synshemmede, må det vurderes om det er tilstrekkelig med kontraster, rekkverk m.v. til at det ikke er fare for å falle utenfor brygga.

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse	Obligatorisk
Ta minst et bilde		Ta bilde med nettbrett	Ja
Flytebrygge	☐ Ja ☒ Nei	Kryss av om det er flytebrygge.	Ja
Rampe	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om det finnes en rampe.	Ja
Rampe bredde	90	Minste bredde oppgis i cm uten desimaltall.	Ja
Rampe stigning (grad)	2,5	Stigning oppgis i cm med ett desimaltall.	Ja
Rampe lengde	10	Lengde angis i cm uten desimaltall.	Ja
Håndlist	Begge sider	1. Høyre side (sett mot inngang) 2. Venstre side (sett mot inngang) 3. Begge sider 4. Mangler	Ja
Håndlisthøyde_1	90	Høyden på den øverste håndlisten oppgis i cm uten desimaltall.	Ja
Håndlisthøyde_2	70	Høyden på den nederste håndlisten oppgis i cm uten desimaltall.	Nei
Rampe terskel	0	Terskelhøyde oppgis i cm med ett desimaltall.	Ja
Rampe tilgjengelig	Tilgjengelig	Her inngår også krav til stigningen, lengde, hvilesteder	Ja
Dekke Material	Asfalt	36. Ikke valgt 37. Asfalt 38. Betong 39. Brostein 40. Stein 41. Gress 42. Skogsbunn 1. Grus	Ja
Dekke Fasthet	Fast	13. Ikke valgt 14. Fast	Ja

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse	Obligatorisk
		2. Løst	
Dekke Tilstand	Jevnt	12. Ikke valgt 13. Jevnt 3. Ujevnt	Ja
Plankeavstand	1	Avstand oppgis i cm med ett desimaltall.	Ja
Diameter snusirkel	159	Diameter oppgis i cm med ett desimaltall.	Ja
Rekkverk	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om det er rekkverk.	Ja
Stoppkant	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om det er stoppkant.	Ja
Stoppkanthøyde	10	Avstand oppgis i cm med ett desimaltall.	Ja
Kommentar	-	Mulighet til å gi en kommentar.	Nei
Forbedringsforslag	-	Mulighet til å gi et forbedringsforslag	Nei
Tilgjeng.-vurd. Rullestol	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja
Tilgjeng.-vurd. Synshemmede	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja

4.15 Baderampe

For rullestolbrukere uten ledsager er kravene absolutte til stigning og håndlister. Synshemmede har i tillegg behov for rekkverk og markeringer av kanter

Adkomst

Adkomstvei kartlegges som turvei (se turvei og rampe mht krav)

Rampe

Stigning maks 3,8° for rullestolbrukere uten ledsager. Underlaget må være fast, jevnt og må ha god friksjon (glidemotstand). Det skal være to sett med håndlister på begge sider (se krav ved avsnitt om Ramper)

Egenskap	Eksempel	Beskrivelse	Obligatorisk
Ta minst et bilde		Ta bilde med nettbrett	Ja
Rampe	☒ Ja ☐ Nei	Kryss av om det finnes en rampe.	Ja
Rampe bredde	90	Minste bredde oppgis i cm uten desimaltall.	Ja
Rampe stigning (grad)	2,5	Stigning oppgis i cm med ett desimaltall	
Rampe lengde	10	Lengde angis i cm uten desimaltall.	Ja
Håndlist	Begge sider	1. Høyre side (sett mot inngang) 2. Venstre side (sett mot inngang) 3. Begge sider 4. Mangler	Ja
Håndlisthøyde_1	90	Høyden på den øverste håndlisten oppgis i cm uten desimaltall.	Ja
Håndlisthøyde_2	75	Høyden på den nederste håndlisten oppgis i cm uten desimaltall.	Nei
Rampe terskel	0	Oppgis i cm uten desimaltall.	
Rampe tilgjengelig	Tilgjengelig	Her inngår også krav til stigningen, lengde, hvilesteder	Ja
Kommentar	-	Mulighet til å gi en kommentar.	Nei
Forbedringsforslag	-	Mulighet til å gi et forbedringsforslag angående parkeringsområdet.	Nei
Tilgjeng.-vurd. Rullestol	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja
Tilgjeng.-vurd. Synshemmede	Tilgjengelig	1. Tilgjengelig 2. Delvis tilgjengelig 3. Ikke tilgjengelig 4. Ikke vurdert	Ja

5 Kilder, lenker, litteraturliste

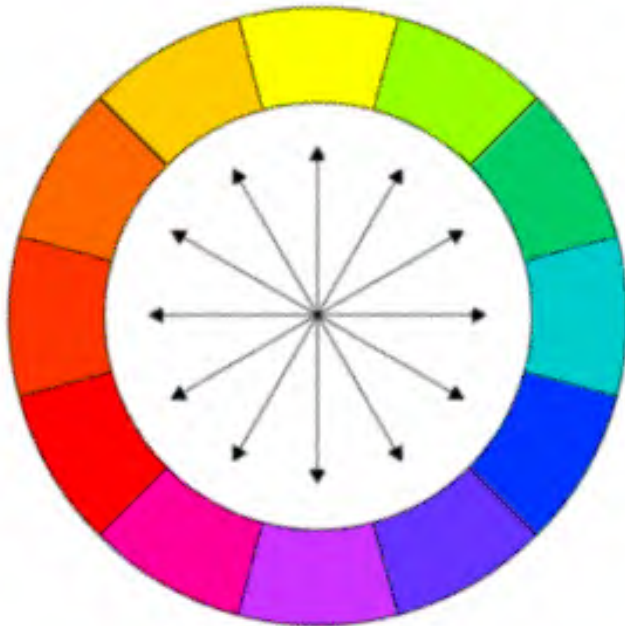
- Direktorat for byggkvalitet 2017: [Veiledning om tekniske krav til byggverk \(TEK17\)](#)
- Miljødirektoratet: [Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder, Veileder M-98](#)
- Direktoratet for naturforvaltning 2003: Friluftsliv for funksjonshemmede. Anbefalinger om tiltak for å bedre funksjonshemmedes muligheter til friluftsliv. DN Utredning 2003-4.
- Friluftsrådernes Landsforbund og Fylkesmannen i Oppland 2008: Kartlegging av tilgjengelighet til offentlig sikrede friluftsområder i Oppland. Rapport - utarbeidet av Friluftsrådernes Landsforbund for Fylkesmannen i Oppland.
- Husbanken 2004: [Bygg for alle - Temaveiledning om universell utforming av byggverk og uteområder](#). Publikasjonsnummer: HO-3/2004
- Nordland fylkeskommune Fylkesrådet for funksjonshemmede 1995: Tilrettelegging for funksjonshemmede i friluftsområder. Idéer og veiledning.
- Norges Handikap Forbund – Agder 2012: [Stier å stole på. Friluftsliv – de viktige detaljene](#).
- Norges Handikapforbund 2011: Universell utforming og likestilling. Tilgjengelig bygg og uteområder.
- Norges Handikapforbund Trøndelag & Friluftsrådernes Landsforbund 2007: Veileder til registreringsskjema_kartlegging av tilgjengelighet og universell utforming av friluftsområder.
- Standard Norge & Deltasenteret, Sosial- og helsedirektoratet 2006: Tilgjengelige turistmål – sjekkpunkter for nedbygging av fysiske barrierer. Rapport, Standard Norge.
- Standard Norge 2011: Ny Norsk Standard for Uuniversell utforming av opparbeidete uteområder – Krav og anbefalinger. - NS 11005-2011
- Statens kartverk og Høyskolen i Gjøvik 2008: Veileder for kartlegging av tilgjengelighet i uteområder.
- Statens Vegvesen 2012: [Universell utforming av rasteplasser/utsiktspunkt](#). Hefte.
- Tilgjengelighetssiden til Kartverk: <http://www.kartverket.no/tilgjengelighet>

6 Vedlegg: Kontrast

God - kombinasjon av fargekontrast og ulike lyshetsgrad

Mindre god - kontrast av enten ulike farger eller ulike lyshetsgrad

I bildet nedenfor vises komplementærkontraster som har høyest kontrast. I tillegg er svart/gul eller rød/hvitt kontrast veldig synlig.

Bilde: Komplementærfarger har høyest kontrast

Tilleggsbrev til byggesøknad ref. 2022/1555-3-13048/2022-TRIHA

Oslofjordens friluftsråd (OF) ønsker å opprettholde bygge- og dispensasjonssøknaden for UU - tilrettelegging på Storesand friområde. Med dette tilleggsbrevet ønsker vi å spesifisere valget av Storesand friområde som lokasjon for en universelle utformet kyststi samt ytterligere konkretisere behovet for og forståelsen av universell utforming. Vi ønsker at dette dokumentet tas med i betraktningen i forbindelse med bygge og dispensasjonssaken.

Universell utforming – økt tilgjengelighet for flest mulig

Først en liten begrepsavklaring for hvordan vi forstår begrepet universell utforming i forbindelse med denne byggesøknaden. *FNs konvensjon om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne har følgende definisjon av universell utforming: «Utforming av produkter, omgivelser, program og tjenester på en slik måte at de kan -brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpasning og en spesiell utforming»*¹. Definisjonen poengterer alle og i så stor utstrekning som mulig. Ofte forbindes derfor universell utformings (UU) begrepet i naturen med store voluminøse betongstrukturer, baderamper i metall eller flytene badeplattformer. Dette for å lage et riktig trillefast dekke, ha riktig bredde, stoppekant, rekkverk mm. For å øke tilgjengeligheten for flest mulig er det allikevel mye som kan gjøres uten at det går på bekostning av naturlig landskap og naturverdier. Med utgangspunkt i hvilken type organisasjon Oslofjordens Friluftsråd er samt hvilke verdier OF står for ønsker vi på ingen måte å betonglegge ei heller å asfaltere noen deler av strandsonen på Storesand. Derimot ønsker vi å tilrettelegge for at folk flest får mulighet for å oppleve det storslåtte kystlandskapet. Når vi bruker begrepet UU-tilrettelegging i denne byggesøknaden ønsker vi derfor å formidle et budskap om en minimal tilrettelegging med maksimal effekt. Med en rampe/klopp i naturlig impregnert tre (eksempelvis Eiketre) forankret i lokal naturstein og mindre betongklosser (ikke i fjellet) som nennsomt følger landskapet, blir dette ikke noe stort naturinngrep. Bryggestien vil selvfølgelig så godt som mulig følge standard² om tilgjengelighet ifht. helning, bredde, stoppkant, ledelinjer mm. Den planlagte traseen fra Friluftshuset og ned til rullesteinsstranda har lav stigning og siden det har vært tilrettelagt tidligere langs rullesteinsstranda så ligger nødvendig bredde på bryggestien allerede tilgjengelig. Stien kan ikke være smalere enn 1 m for rullestoler og trenger møteplasser underveis. Dette gir rom for inkluderende oppholdsplasser som passer for alle og er allerede vist på illustrasjonene i byggesøknaden.

Spesifisering av formålet med å tilrettelegge for eldre og personer med funksjonsnedsettelse på Storesand friområde.

Med utgangspunkt i regjeringens handlingsplan for Bærekraft og like muligheter – et universelt utformet Norge³, samt Ytre Hvaler Nasjonalpark sin forvaltningsplan er det 3 viktige prinsipper som vi vil trekke frem i forbindelse med ønsket om en mer tilgjengelig tilrettelegging ved Rullesteinsstranden på Storesand.

Punkt 1. *Tilgjengelighet for alle gjennom universell utforming [...] skal tilstrebes der det er hensiktsmessig og der det ikke er negativt for naturverdier og opplevelseskvaliteter.*⁴ Ifølge Nasjonalparkforvalter Monika Olsen finnes det ikke noen rødlistet eller sårbare arter på strekket der

¹ [Veileder i universell utforming - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no)

² <https://www.kartverket.no/globalassets/geodataarbeid/tilgjengelegheit/rettileingar/veileder-uu-kartlegging-av-friluftsomrader-2019.pdf>

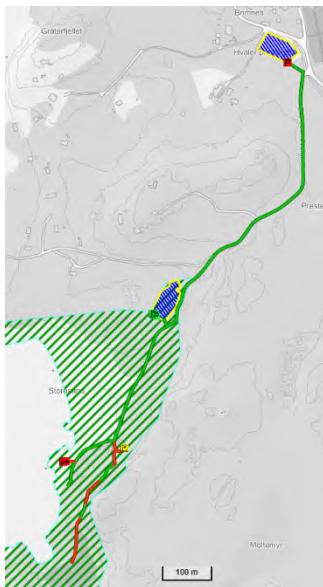
³ [Bærekraft og like muligheter – et unvierselt utformet Norge. 2021–2025 \(regjeringen.no\)](https://www.regjeringen.no) s. 38

⁴ [Bærekraft og like muligheter – et unvierselt utformet Norge. 2021–2025 \(regjeringen.no\)](https://www.regjeringen.no) s. 38

det er ønskelig å tilrettelegg, derimot har SNO (statens naturoppsyn) bekjempet fremmedarten *Rosa rugosa* og det finnes pr dags dato en form for etablert tursti med tilkjørt masse og kunstfiberduk. Utover dette er det en del tendenser til villbåling og telting i området rett på innsiden av der det er foreslått tilrettelegging, villbåling og telting som potensielt kan skade de viktige kulturminner og naturgrunnlaget. Vår vurdering er at selve tilretteleggingen ikke vil tilsidesette hverken naturverdien, landskapet eller opplevelseskvaliteten merkbart, og selve tilrettelegging vil følge høy estetisk standart tilpasset landskapet samt bidra til å kanalisere ferdsel bort fra ellers sårbare områder. I tillegg vil tilrettelegging åpne opp for å gi eldre som er dårlig til bens og personer med funksjonsnedsettelse mulighet for særegne naturopplevelser så som sjøens brus, nærhet til vann og rullesteinstrand på nært hold. Den samme muligheten til nærhet finnes ikke ved rastebenkene bak svabergene like innenfor.

Punkt 2. *Områder nær bebyggelse, kollektivknutepunkt og utfartsparkeringer vil i utgangspunktet ha større tilretteleggingsgrad enn områder lenger unna*⁵. Storesand friområde blir både betraktet som et regionalt og nasjonalt viktig friområde. Infrastrukturen på Storesand er ferdigutviklet med tilrettelagt HC-parkering, gode HC -toalett fasiliteter og en butikk/cafe som også er universell utformet. Det er god tilgjengelighet for de aller fleste fra parkeringene og ned til Friluftshuset, men ingen mulighet til å komme helt ned til sjøen (Se figur 1). Storesand er nær både bebyggelse, kollektivknutepunkt, utfarts parkering og derfor er det opplagt at det nettopp her tilrettelegges med en universelt utformet tursti.

Punkt 3. Storesand friområde har blitt brukt som friluftslivsområde og rekreasjonsområde helt siden 1930-tallet. Storesand friområde er i Ytre Hvaler Nasjonalparks forvaltningsplan omtalt som nettopp et av de områdene der større arrangementer skal arrangeres⁶. Det har helt siden stiftelsen av Nasjonalparken vært et mål å kanalisere mye av ferdselen og friluftslivet i nasjonalparken til de allerede etablerte friluftsområdene hvor spesielt Storesand skal tilrettelegges for å ta imot mye gjester. Å utvide friluftslivstilbudet ved Storesand til også å omfatte en universelt utviklet kyststi er derfor en hel naturlig utvidelse, og vil ha en kanaliserende effekt bort fra andre sårbare områder.

Figur 1 Kartlegging over tilgjengelighet for elektrisk rullestol fra P-plassene og på turveiene på Storesand friområde hentet fra Norgeskart _____

⁵ [DØLIGTIL OG IKKE MULIGHETER – et universelt utformet Norge. 2021–2025 \(regjeringen.no\)](#) s. 38

⁶ [yhnp-fvpl-2020-liten-1.pdf \(ytrehvaler.no\)](#) s. 69

OSLOFJORDENS FRILUFTSRÅD
Att.Martin MB Pedersen
Vaterlandsveien 23
3470 SLEMMESTAD

Deres referanse	Vår referanse	Klassering	Dato
	2022/1555-3-13048/2022-TRIHAL	3/165	24.08.2022

Foreløpig tilbakemelding - Kommunen anbefaler omprosjektering - Oppgradering/etablering av tursti og søppelhåndtering - 3/165 - Storesand, Kirkøy

Kommunen mottok 09.08.2022 søknad om dispensasjon fra byggeforbudet og byggetillatelse til tiltak på Storesand Friområde. Tiltakene omfatter oppgradering og etablering av tursti langs strand til universell utformet standard, samt en utvidelse av eksisterende renovasjonsløsning (nedgravd avfallsbeholder) for brukte engangsgriller.

Eiendom: Gbnr 3/165 - Storesand Kirkeøy

Tiltak: Oppgradering og etablering av tursti, samt utvidelse av renovasjonsløsning.

Status: Uregulert, avsatt til LNF- spredt. Tiltaksområdet ligger i 100-metersbeltet langs sjøen og er underlagt hensynssone for vern av landskap H550, vern av kulturmiljø H570 og vern av friluftsliv H530.

Området er vernet etter naturmangfoldloven H720.

Området er et statlig sikret friluftslivsområde.

Området inngår i Ytre Hvaler nasjonalpark.

Det er registret truet naturtype og rødlista arter av nasjonal interesse i deler av tiltaksområdet. Høy belastning og bruk av område fører med seg en del slitasje som er utslagsgivende for dårlig tilstand på truet naturtype i området.

Omsøkt tiltak

I tilrettelegging av utemiljø på Storesand friluftsområder ønsker Oslofjorden friluftsråd blant annet en oppgradering av eksisterende naturlige sti langs stranden, fra Storesand strand til Døvika/teltsletta i sør. Det beskrives videre et ønske om å etablere grillplasser og benker langs traséen som knytter sammen besøkssenteret og teltsletta i Døvika. Oppgraderingen

skal være i form av grussti og dekker/ramper i tre, i en bredde på 1,2 meter. Det opplyses i søknaden et ønske om å kanalisere ferdsel og redusere slitasje, samt tilrettelegge for en turløype og utvidet bruk med tilgjengelige friluftsområder (universelt utformet) for mennesker med bevegelseshemninger m.m.

Eksisterende situasjon

Ytre Hvaler nasjonalpark er et verneområde og inngår i Verneplan for nasjonalparker og andre større verneområder. Nasjonalparken er opprettet for å bevare et egenartet, stort og relativt urørt naturområde med komplette økosystemer både i sjøen og på land. Det er videre et nasjonalt mål at alle kommuner skal ha universelt utformede friluftsområder, og det arbeides med å sikre attraktive friluftsområder som kan gjøres tilgjengelig for flest mulig brukergrupper. Disse områdene må samtidig opparbeides på en måte som ivaretar naturverdier og opplevelseskvaliteten.

Det eksisterer pr i dag, i samme område som ønsket etablering og oppgradering av sti, en godt etablert turvei fra Storesand/besøkssenteret til Døvika/teltsletta i sør. Turveien ligger skjermet fra sjø, slynger seg fint gjennom en lett furuskog, trukket bare meter opp fra strandområdet der den naturlige stien løper parallelt. Eksisterende turvei har god bredde og et fast underlag, og tilfredsstillende tilnærmet lik (eller bedre) tilgjengelighet som omsøkte tiltak. Den har vært der i mange år og fremstår robust og brukervennlig. Den knytter sammen de viktigste bruksområdene på Storesand og gir god tilgjengelighet til strender, grillplasser og rekreasjon. Eksisterende infrastruktur legger til rette for tilgang til gode opplevelsrike områder innenfor friluftsområdet, både til, ved og på strand.

Den naturlige stien nede på stranden, går i hovedsak på sand, noe over sten og på noe fastere underlag noen steder, langs svaberg og strand. Noen steder er den ikke eksisterende. Stien fremstår underordnet det naturlige miljøet. Strandsonen langs dette korte strekket, sett i sammenheng med strandområdene nord og sør, fremstår urørt og naturlig. Det er mindre aktivitet her enn på de andre etablerte strendene. Strandsonen representerer et lite stykke ubebygde strandsoner, og er beskyttet nettopp pga en nedprioritert og lite bearbejdet sti. Strandvegetasjon og stein dominerer strandområdet og gjør det mindre attraktivt for bading og bruk generelt, og fremstår med dette som et naturlig og mindre belastet område.

Foreløpig vurdering

Strandsonen er svært attraktiv for friluftsliv, rekreasjon og naturopplevelse, og hele befolkningen skal ha god tilgang til strandsonen. Samtidig er arealene langs sjøen under sterkest utbyggingspress. I områder med lite press kan det i større grad åpnes for passende tiltak ved behov.

De vel etablerte strendene i området (Storesand, Døvika og Sjursholmen) tar den største belastningen av besøkende, og er i dag til dels godt tilrettelagt for bruk. Eksisterende turvei forbinder på en utmerket måte Storesand, besøkssenteret, grillplasser og Døvika m/ teltplass og strand. Vi mener eksisterende infrastruktur på Storesand allerede tilfredsstillende god tilgjengelighet, som med mindre tiltak ved behov kan oppgraderes til universell utformet standard. Kommunen ønsker derfor ikke videre utbygging av de delområder som er naturlig

skjermet og begrenset i bruk, områder som er lite tilgjengelig på grunn av naturlige forhold. Storesand er under stort press og OF er i en prosess hvor man tilrettelegger for ytterligere bruk. Det kan være hensiktsmessig å kanalisere ferdsele hit for å skjerme andre sårbare områder, men det vurderes fra kommunens side som viktig å skjerme noen områder også her samt unngå unødige inngrep.

Kommunen er i utgangspunktet positive til tiltak som bidrar til en tilrettelegging for allmennhetens muligheter til friluftsliv, spesielt i et område som allerede er avsatt og utviklet til slikt formål. Kommunen mener imidlertid at det er god tilgjengelighet til vann og strandsoner i flere områder innenfor friluftsområdet. Omsøkte tiltak (etablere og utbedre sti langs vannet) virker overflødig da det allerede ligger en turvei parallelt som forbinder de samme områdene. Ønskes det å øke rekreasjons- og opplevelsesmulighetene ytterligere, mener vi at det med mindre grep kan foretas en forbedring av eksisterende infrastruktur, ved for eksempel å utbedre allerede eksisterende turvei om nødvendig for økt tilgjengelighet, samt sikre tilgjengelige grillplasser (blant annet i enden av Storesandveien) og raste/hvileplasser. Ved startpunktet til den naturlige stien planlegges en oppgradering av eksisterende grillplass. Denne ligger tett på vannet med svært gode forutsetninger for tilrettelegging for alle type brukere, samt mulig adkomst direkte til strand og vann.

Storesand-området er allerede høyt belastet, noe som medfører slitasje på naturtyper og naturmangfold. Vi ser det som nødvendig å avgrense nedslagsfeltet for slitasje og endring, verne om naturen og i dette tilfelle bevare noen områder innenfor friluftslivsområdet som i dag står relativt urørt, uten videre utbygging. Vi ønsker derimot å imøtekomme tiltak som forbedrer og forebygger vern av natur og landskap i et område som er hardt belastet, og ber om at tiltak konsentreres til allerede utbygde og brukte områder, slik at deler av den øvrige strandsonen skjermes. Vi mener de karakteristiske hovedtrekkene i dette landskapet, slik det fremstår i dag, bør opprettholdes uten ytterligere bebyggelse i vannkanten.

Foreløpig konklusjon

Vi mener det allerede ligger godt til rette for tilgjengelighet, med mulighet til mindre tilretteleggingstiltak ved ønske om forbedring/UU standard. Tilgjengelighet til vann og strand, opplevelse og rekreasjon, er i stor grad tilfredsstillende i området. Omsøkte tiltak virker overflødig. Ved behov kan forbedring tilpasses eksisterende strukturer (turvei) for å oppnå universell standard for tilgjengelighet.

Vi ønsker i tillegg å trekke frem området egenverdi. Den lille og relativt urørte stranden, der det nå ønskes utvidet sti og bebygd infrastruktur for økt tilgjengelighet, har kvaliteter som ønskes bevart. Videre er det, med hensyn til friluftslivsverdier for allmennheten, mange som prioriterer verdien av slike relativt urørte områder, hvor man lar naturen dominere og hvor man blant annet kan oppleve færre brukere, mer natur og stillhet, også som en integrert del av friområdet Storesand som helhet. Vi mener at det er viktig at også denne type verdier ivaretas i et allerede belastet friluftslivsområde på Storesand. Vi kan ikke se at etablering av turvei i dette området vil bidra til å ivareta ovennevnte kvaliteter.

Kommunens vurdering er at det ikke er behov for ytterligere og utvidede tiltak i området i øyemed økt tilgjengelighet til vann og strand, men imøteser mer skånsomme

tilretteleggingstiltak ved utbedring av eksisterende infrastruktur. Kommunen ber med dette om omprosjektering i tråd med overnevnte vurderinger.

Søknaden stiles i bero i påvente av en avklaring av om dere ønsker å opprettholde søknaden som omsøkt eller justere/endre prosjektet.

Dersom det er spørsmål eller kommentarer i sakens anledning kan rådgiver kontaktes direkte på epost trihal@hvaler.kommune.no. Annen korrespondanse, søknader, dokumenter el.l sendes postmottak@hvaler.kommune.no. Husk å oppgi saksnummer eller gårds- og bruksnummer.

Med hilsen

Dette dokumentet er ekspedert uten underskrift

Trine Strand Hale
Seniorrådgiver byggesak

Kopi til eksterne mottakere:

Monika Olsen Nasjonalparkforvalter Ytre Hvaler Nasjonalparkstyre

Søknad om tillatelse til tiltak

etter plan- og bygningsloven § 20-3, jf. § 20-1

Opplysninger gitt i søknad eller vedlegg til søknaden vil bli registrert i matrikkelen.

Rammetillatelse

Ett-trinns søknadsbehandling

Oppfylles vilkårene for 3 ukers saksbehandling, jf. § 21-7 annet ledd? Ja Nei

Erklæring om ansvarsrett for ansvarlig søker

Tiltaksklasse SØK

Foreligger sentral godkjenning? Ja Nei

Nullstill

Berører tiltaket eksisterende eller fremtidige arbeidsplasser? Ja Nei

Hvis ja, skal samtykke innhentes fra Arbeidstilsynet før igangsetting av tiltaket. Byggblankett 5177 med vedlegg.

Berører tiltaket byggverk oppført før 1850, jf. Kulturminneloven § 25, andre ledd? Ja Nei

Hvis ja, skal uttalelse fra fylkeskommunen foreligge før igangsetting av tiltaket.

Søknaden gjelder								
Eiendom/ byggsted	Gnr.	Bnr.	Festenr.	Seksjonsnr.	Bygningsnr.	Bolignr.	Kommune	
	3	165					Hvaler	
	Adresse			Postnr.	Poststed			
	Storesand friområde			1680	Skjærhalden			
Planlagt bruk/formål	☐ Bolig ☐ Fritidsbolig ☐ Garasje ☒ Annet: ☐ Beskriv UU-tursti for almenheten, søppel						Bygn.typekode (jf. s. 2)	
Tiltakets art pbl § 20-1 (flere kryss mulig)	Nye bygg og anlegg	☐ Nytt bygg *)	☐ Parkeringsplass *)	☐ Anlegg	☐ Veg	☐ Vesentlig terrenginngrep		
	Endring av bygg og anlegg	☐ Tilbygg, påbygg, underbygg *)			☐ Fasade			
		☐ Konstruksjon	☐ Reparasjon	☐ Ombygging	☐ Anlegg			
	Endring av bruk	☐ Bruksendring	☐ Vesentlig endring av tidligere drift					
	Riving	☐ Hele bygg *)	☐ Deler av bygg *)	☐ Anlegg				
	Bygn.tekn. installasj.**)	☐ Nyanlegg *)	☐ Endring	☐ Reparasjon				
	Endring av bruks-enhet i bolig	☐ Oppdeling	☐ Sammenføyning					
	Innhegning, skilt	☐ Innhegning mot veg	☐ Reklame, skilt, innretning e.l.					
☒ Annet:	Beskriv Oppgradering av tursti til universiell utformet standard, samt nedgravde kontainer for brukte engangsgrill. Se ved lagt dispensasjonsbrev B1							
*) Byggblankett 5175 fylles ut og vedlegges. (Vedlegg gruppe A)		**) Gjelder kun når installasjonen ikke er en del av et større tiltak.						

Vedlegg			
Beskrivelse av vedlegg	Gruppe	Nr. fra – til	Ikke relevant
Opplysninger om ytre rammer og bygningsspesifikasjon for tiltaket (Byggblankett 5175)	A	1 –	☐
Dispensasjonssøknad (begrunnelse/vedtak) (pbl kap. 19)	B	1 –	☐
Nabovarsling (Kvittering for nabovarsel/Opplysninger gitt i nabovarsel/nabomerknader/kommentarer til nabomerknader)	C	–	☒
Situasjonsplan, avkjørselsplan bygning/eiendom	D	–	☒
Tegninger	E	–	☒
Redegjørelser/kart	F	1 – 2	☐
Erklæring om ansvarsrett/gjennomføringsplan	G	–	☒
Boligspesifikasjon i Matrikkelen	H	–	☒
Uttalelse/vedtak fra annen offentlig myndighet	I	–	☒
Andre vedlegg	Q	1 – 6	☐

Erklæring og underskrift			
Ansvarlig søker bekrefter at hele tiltaket belegges med ansvar, og dekker kravene i henhold av plan- og bygningsloven. En er kjent med reglene om straff og sanksjoner i pbl kap. 32 og at det kan medføre reaksjoner dersom det gis uriktige opplysninger. Foretaket forplikter seg til å stille med nødvendig kompetanse i tiltaket, jf. SAK10 kap. 10 og 11.			
Ansvarlig søker for tiltaket		Tiltakshaver	
Foretak OSLOFJORDENS FRILUFTSRÅD	Org.nr. 971454415	Navn OSLOFJORDENS FRILUFTSRÅD	
Adresse VATERLANDSVEIEN 23		Adresse VATERLANDSVEIEN 23	
Postnr. 3740	Poststed SLEMMESTAD	Postnr. 3740	Poststed SLEMMESTAD
Kontaktperson Martin MB Pedersen	Telefon 40473549	Mobiltelefon 67554990	Eventuelt organisasjonsnummer 971454415
E-post martin@oslofjf.no	E-post post@oslofjf.no		Telefon (dagtid) 67554990
Dato 08.07.2022	Underskrift 		Dato Underskrift
Gjentas med blokkbokstaver Martin MB Pedersen		Gjentas med blokkbokstaver KJETIL JOHANSEN	

Fakturaadresse	
Navn OSLOFJORDENS FRILUFTSRÅD	
Adresse VATERLANDSVEIEN 23	
Postnr. 3740	Poststed SLEMMESTAD
Eventuelt organisasjonsnummer 971454415	

Bygningstyppekoder		
BOLIG		
Dersom bruksarealet til bolig er større enn bruksarealet til annet enn bolig, velges bygningstype kodet innen hovedgruppen "Bolig" (111–199). Ved valg av bygningstype velges den med størst andel av arealet innen hovedgruppen.		
<p>Enebolig</p> <p>111 Enebolig 112 Enebolig med hybel/sokkelleilighet 113 Våningshus</p> <p>Tomannsbolig</p> <p>121 Tomannsbolig, vertikaldelt 122 Tomannsbolig, horisontaldelt 123 Våningshus, tomannsbolig, vertikaldelt 124 Våningshus tomannsbolig, horisontaldelt</p> <p>Rekkehus, kjedehus, andre småhus</p> <p>131 Rekkehus 133 Kjede-/atriumhus 135 Terrassehus 136 Andre småhus med 3- boliger eller flere</p>	<p>Store boligbygg</p> <p>141 Stort frittliggende boligbygg på 2 et. 142 Stort frittliggende boligbygg på 3 og 4 et. 143 Stort frittliggende boligbygg på 5 et. eller mer 144 Store sammenbygde boligbygg på 2 et. 145 Store sammenbygde boligbygg på 3 og 4 et. 146 Store sammenbygde boligbygg på 5 et. eller mer</p> <p>Bygning for bofellesskap</p> <p>151 Bo- og servicesenter 152 Studenthjem/studentboliger 159 Annen bygning for bofellesskap*</p>	<p>Fritidsbolig</p> <p>161 Hytter, sommerhus ol. fritidsbygg 162 Helårsbolig som benyttes som fritidsbolig 163 Våningshus som benyttes som fritidsbolig</p> <p>Koie, seterhus og lignende</p> <p>171 Seterhus, sel, rorbu og lignende 172 Skogs- og utmarkskoie, gamme</p> <p>Garasje og uthus til bolig</p> <p>181 Garasje, uthus, anneks til bolig 182 Garasje, uthus, anneks til fritidsbolig</p> <p>Annen boligbygning</p> <p>193 Boligbrakker 199 Annen boligbygning (sekundærbolig reindrift)</p>
ANNET		
Dersom bruksarealet ikke omfatter bolig eller bruksarealet til bolig er mindre enn til annet, velges bygningstype kodet innen "Annet" (211–840) ut fra hovedgruppen som samlet utgjør det største arealet. Ved valg av bygningstype velges den med størst andel av arealet innen hovedgruppen.		
<p>INDUSTRI OG LAGER</p> <p>Industribygning</p> <p>211 Fabrikbygning 212 Verkstedsbygning 214 Bygning for renseanlegg 216 Bygning for vannforsyning 219 Annen industribygning *</p> <p>Energiforsyningsbygning</p> <p>221 Kraftstasjon (> 15 000 kVA) 223 Transformatorstasjon (> 10 000 kVA) 229 Annen energiforsyning *</p> <p>Lagerbygning</p> <p>231 Lagerhall 232 Kjøle- og fryselager 233 Silobygning 239 Annen lagerbygning *</p> <p>Fiskeri- og landbruksbygning</p> <p>241 Hus for dyr/landbruk, lager/silo 243 Veksthus 244 Driftsbygning fiske/fangst/oppdrett 245 Naust/redskapshus for fiske 248 Annen fiskeri- og fangstbygning 249 Annen landbruksbygning *</p> <p>KONTOR OG FORRETNING</p> <p>Kontorbygning</p> <p>311 Kontor- og administrasjonsbygning, rådhus 312 Bankbygning, posthus 313 Mediabygning 319 Annen kontorbygning *</p> <p>Forretningsbygning</p> <p>321 Kjøpesenter, varehus 322 Butikk/forretningsbygning 323 Bensinstasjon 329 Annen forretningsbygning * 330 Messe- og kongressbygning</p> <p>SAMFERDSEL OG KOMMUNIKASJON</p> <p>Ekspedisjonsbygning, terminal</p> <p>411 Ekspedisjonsbygning, flyterminal, kontrolltårn 412 Jernbane- og T-banestasjon 415 Godsterminal 416 Postterminal 419 Annen ekspedisjon- og terminalbygning *</p> <p>Telekommunikasjonsbygning</p> <p>429 Telekommunikasjonsbygning</p>	<p>Garasje- og hangarbygning</p> <p>431 Parkeringshus 439 Annen garasje-/hangarbygning *</p> <p>Veg- og trafikktilsynsbygning</p> <p>441 Trafikktilsynsbygning * 449 Annen veg- og biltilsynsbygning *</p> <p>HOTELL OG RESTAURANT</p> <p>Hotellbygning</p> <p>511 Hotellbygning 512 Motellbygning 519 Annen hotellbygning *</p> <p>Bygning for overnatting</p> <p>521 Hospits, pensjonat 522 Vandrer-/feriehus 523 Appartement 524 Camping/uteleiehytte 529 Annen bygning for overnatting *</p> <p>Restaurantbygning</p> <p>531 Restaurantbygning, kafébygning 532 Sentralkjøkken, kantinebygning 533 Gatekjøkken, kioskbygning 539 Annen restaurantbygning *</p> <p>KULTUR OG UNDERVISNING</p> <p>Skolebygning</p> <p>611 Lekepark 612 Barnehage 613 Barneskole 614 Ungdomsskole 615 Kombinert barne- ungdomsskole 616 Videregående skole 619 Annen skolebygning *</p> <p>Universitets-, høyskole og forskningsbygning</p> <p>621 Universitet/høgskole m/auditorium, lesesal mv. 623 Laboratorbygning 629 Annen universitets-, høyskole og forskningsbygning *</p> <p>Museums- og biblioteksbygning</p> <p>641 Museum, kunstgalleri 642 Bibliotek/mediatek 643 Zoologisk-/botanisk hage (bygning) 649 Annen museums-/biblioteksbygning *</p>	<p>Idrettsbygning</p> <p>651 Idrettshall 652 Ishall 653 Svømmehall 654 Tribune og idrettsgarderobe 655 Helsestudio 659 Annen idrettsbygning *</p> <p>Kulturhus</p> <p>661 Kino-/teater-/opera-/konsertbygning 662 Samfunnshus, grendehus 663 Diskotek 669 Annet kulturhus *</p> <p>Bygning for religiøse aktiviteter</p> <p>671 Kirke, kapell 672 Bedehus, menighetshus 673 Krematorium/gravkapell/bårehus 674 Synagoge, moske 675 Kloster 679 Annen bygning for religiøse aktiviteter *</p> <p>HELSE</p> <p>Sykehus</p> <p>719 Sykehus *</p> <p>Sykehjem</p> <p>721 Sykehjem 722 Bo- og behandlingssenter 723 Rehabiliteringsinstitusjon, kurbad 729 Annet sykehjem *</p> <p>Primærhelsebygning</p> <p>731 Klinikk, legekontor/-senter/-vakt 732 Helse-/sosialsenter, helsestasjon 739 Annen primærhelsebygning *</p> <p>FENGSEL, BEREDSKAP O.A.</p> <p>Fengselsbygning</p> <p>819 Fengselsbygning *</p> <p>Beredskapsbygning</p> <p>821 Politistasjon 822 Brannstasjon, ambulansestasjon 823 Fyrstasjon, losstasjon 824 Stasjon for radarovervåk. av fly-/skipstrafikk 825 Tilfluktsrom/bunker 829 Annen beredskapsbygning * 830 Monument 840 Offentlig toalett</p>
*) eller bygning som har nær tilknytning til/ tjener slike bygninger		

Opplysninger om tiltakets ytre rammer og bygningsspesifikasjon

Vedlegg til Byggblankett 5174

Beskrivelse av hvordan tiltaket oppfyller byggesaksbestemmelsene, planbestemmelsene og planvedtak etter plan- og bygningsloven (pbl) innenfor angitte områder

Opplysningene gjelder							
Eiendom/ byggested	Gnr.	Bnr.	Festnr.	Seksjonsnr.	Bygningsnr.	Bolignr.	Kommune
	Adresse				Postnr.	Poststed	
	3	165			1680	Hvaler kommune	
	Storesand Friområde				Skjærhalden		

Forhåndskonferanse	
Pbl § 21-1	Forhåndskonferanse er avholdt og referat foreligger ☐ Ja ☒ Nei

Dispensasjonssøknad. Unntak fra TEK			
Pbl Kap. 19	Det søkes dispensasjon fra bestemmelsene i: (begrunnelse for dispensasjon gis på eget ark)		Vedlegg nr.
	☒ Plan- og bygningsloven med forskrifter	☐ Kommunale vedtekter/forskrifter til pbl	B – 1
	☐ Arealplaner	☐ Vegloven	
Pbl § 31-2	☐ Det søkes om unntak fra TEK for eksisterende byggverk (pbl § 31-2)		Vedlegg nr.
	Redegjørelse i eget vedlegg		B –

Arealdisponering						
Planstatus mv.	Sett kryss for gjeldende plan					
	☒ Arealdel av kommuneplan	☐ Reguleringsplan	☐ Bebyggelsesplan	☐ Eventuelt andre planer		
	Navn på plan					
	Kommuneplanens arealdel 2019 □ 2031 Hvaler kommune					
Planstatus mv.	Reguleringsformål i arealdel av kommuneplan/reguleringsplan/bebyggelsesplan - beskriv					
	Landbruk, natur og friluftformål (LNF-område)Hensynssone landskap og friluftsliv Området er del av Ytre Hvaler nasjonalpark					
a. Grad av utnyttning iht. gjeldende plan	Velg aktuell kolonne iht. beregningsregel angitt i gjeldende plan*					
	%-BYA	BYA	%-BRA / %-TU	BRA	U-grad	
Tomtearealet	b. Byggeområde/grunneiendom**	304670.0 m ²			m ²	
	c. Ev. areal som trekkes fra iht. beregn.regler	– m ²		– m ²		
	d. Ev. areal som legges til iht. beregn.regler				+ m ²	
	e. Beregnet tomteareal (b – c) eller (b + d)	= 304670.0 m ²		= m ²	= m ²	
Grad av utnyttning	Arealbenednelser	BYA	BYA	BRA	BRA	BTB
	f. Beregnet maks. byggeareal iht. plan (jf. a. og e.)	m ²	m ²	m ²	m ²	m ²
	g. Areal eksisterende bebyggelse	275.0 m ²	m ²	m ²	m ²	m ²
	h. Areal som skal rives	– 0.0 m ²	– m ²	– m ²	– m ²	– m ²
	i. Areal ny bebyggelse	+ 194.4 m ²	+ m ²	+ m ²	+ m ²	+ m ²
	j. Parkeringsareal på terreng	+ 4400.0 m ²	+ m ²	+ m ²	+ m ²	
	k. Areal byggesak	= 194.4 m ²	= m ²	= m ²	= m ²	= m ²
	Beregnet grad av utnyttning (jf. e. og k.)***	0.1 %	m ²	%	m ²	
Bygningsopplysninger som føres i Matrikkelen	l. Åpne arealer som inngår i k		– m ²		– m ²	
	j. Parkeringsareal på terreng		– m ²		– m ²	
	m. Areal matrikkelen = k – l – j		= m ²		= m ²	= m ²
	Antall etasjer	Antall bruksenheter bolig	Boliger	m ²	Boliger	m ²
		Antall bruksenheter annet	Annet	m ²	Annet	m ²
Redegjørelser	* Skal beregning av utnyttingsgrad skje etter annen regel, beskriv nærmere					Vedlegg nr. D –
	** Dersom areal i rad b ikke er fremkommet av målebrev, beskriv nærmere					Vedlegg nr. D –
	*** Vis ev. underlag for beregningen av grad av utnyttning i vedlegg					Vedlegg nr. D –

Bygningsopplysninger som føres i matrikkelen	
Næringsgruppekode Y	Oppgi kode for hvilken næring brukeren av bygningen tilhører. Bygninger som brukes til flere formål skal kodes etter den næringen som opptar størst del av arealet. Unntak: Næringsgruppekode «X» skal kun brukes når bygget bare har areal til boligformål.
Næringsgrupper – gyldige koder	
A Jordbruk, skogbruk og fiske B Bergverksdrift og utvinning C Industri D Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning E Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet F Bygge- og anleggsvirksomhet G Varehandel, reparasjon av motorvogner	H Transport og lagring I Overnattings- og serveringsvirksomhet J Informasjon og kommunikasjon K Finansierings- og forsikringsvirksomhet L Omsetning og drift av fast eiendom M Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting N Forretningsmessig tjenesteyting O Offentlig administrasjon og forsvar, trykkoordinering underlagt offentlig forvaltning
P Undervisning Q Helse- og sosialtjenester R Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter S Annen tjenesteyting T Lønnet arbeid i private husholdninger U Internasjonale organisasjoner og organer X Bolig Y Annet som ikke er næring.	

Plassering av tiltaket	
Er det strømførende linje/kabel eller nettstasjon/transformator i, over eller i nærheten av tiltaket?	☐ Ja ☒ Nei
Hvis ja, må avklaring med berørte myndigheter/rettighetshaver være dokumentert	Vedlegg nr. Q –
Kan vann og avløpsledninger være i konflikt med tiltaket?	☐ Ja ☒ Nei
Hvis ja, må avklaring med berørt rettighetshaver være dokumentert	Vedlegg nr. Q –

Krav til byggegrunn (pbl § 28-1)	
Skal byggverket plasseres i område med fare for:	
Flom (TEK17 § 7-2)	Skal byggverket plasseres i flomutsatt område? ☒ Nei ☐ Ja Hvis ja, angi sikkerhetsklasse: ☐ F1 (liten konsekvens og sannsynlighet lavere enn 1/20 år) ☐ F2 (middels konsekvens og sannsynlighet lavere enn 1/200 år) ☐ F3 (stor konsekvens og sannsynlighet lavere enn 1/1000 år)
Skred (TEK17 § 7-3)	Skal byggverket plasseres i skredutsatt område? ☒ Nei ☐ Ja Hvis ja, angi sikkerhetsklasse: ☐ S1 (liten konsekvens og sannsynlighet lavere enn 1/100 år) ☐ S2 (middels konsekvens og sannsynlighet lavere enn 1/1000 år) ☐ S3 (stor konsekvens og sannsynlighet lavere enn 1/5000 år)
Andre natur- og miljøforhold (pbl § 28-1)	☒ Nei ☐ Ja Dersom ja, beskriv kompensierende tiltak i vedlegg

Tilknytning til veg og ledningsnett	
Adkomst vegloven §§ 40-43 pbl § 27-4	Gir tiltaket ny/endret adkomst? ☐ Ja ☒ Nei
	Tomta har adkomst til følgende veg som er opparbeidet og åpen for alminnelig ferdsel: ☐ Riksveg/fylkesveg Er avkjøringstillatelse gitt? ☐ Ja ☒ Nei ☐ Kommunal veg Er avkjøringstillatelse gitt? ☐ Ja ☒ Nei ☐ Privat veg Er vegrett sikret ved tinglyst erklæring? ☐ Ja ☒ Nei
Vannforsyning pbl § 27-1	Tilknytning i forhold til tomta ☐ Offentlig vannverk ☐ Privat vannverk ☐ Annen privat vannforsyning, innlagt vann ☐ Annen privat vannforsyning, ikke innlagt vann Beskriv Dersom vanntilførsel forutsetter tilknytning til annen privat ledning eller krysser annens grunn, foreligger rettighet ved tinglyst erklæring? ☐ Ja ☐ Nei
Avløp pbl § 27-2	Tilknytning i forhold til tomta ☐ Offentlig avløpsanlegg ☐ Privat avløpsanlegg Skal det installeres vannklosett? ☐ Ja ☐ Nei Foreligger utslippstillatelse? ☐ Ja ☐ Nei Dersom avløpsanlegg forutsetter tilknytning til annen privat ledning eller krysser annens grunn, foreligger rettighet ved tinglyst erklæring? ☐ Ja ☐ Nei
Overvann	Takvann/overvann føres til: ☐ Avløpssystem ☐ Terreng

Løfteinnretninger	
Er det i bygningen løfteinnretninger som omfattes av TEK?: ☐ Ja ☒ Nei	Søkes det om slik innretning installert?: ☐ Ja ☒ Nei
	Hvis ja, sett X ☐ Heis ☐ Trappeheis ☐ Løfteplattform ☐ Rulletrapp eller rullende fortau

Besøkssenter Ytre Hvaler nasjonalpark

Konsept og idéforslag for tilrette- legging av utemiljøet på Storesand

30. april 2021

KLAVESTAD kunst kart landskap
Lars Ole Klavestad
landskapsarkitekt MNLA

Besøkssenter Ytre Hvaler nasjonalpark

Konsept og idéforslag for tilrette- legging av utemiljøet på Storesand

30. april 2021

KLAVESTAD kunst kart landskap
Lars Ole Klavestad
landskapsarkitekt MNLA

Historikk

1939: OF engasjerte seg på Storesand for første gang og tok grep for å sikre ordnede forhold på bade- og teltplassen. Storesand ligger under Hvaler Prestegård og var del av Den norske kirkes eiendom.

1941: OF inngikk avtale med Kirke- og undervisningsdepartementet om sikring av området til friluftsfornål, og dermed OFs første store sikringssak på Hvaler.

1940-årene: Allerede den gang fantes en kiosk på Storesand, men plassert lenger vest på stranda – der den såkalte «søppelhytta», som var bygd av marin forøpling, sto. Kiosken ble etter hvert revet og en ny kiosk med vaktstue ble bygget opp der hvor bebyggelsen befinner seg i dag.

1982-83: Kiosken brant ned på høsten, og OF gikk i gang med å planlegge et nytt, tidsmessig servicebygg med kiosk og vaktstue på samme sted. I 1983 fylte OF 50 år og et nytt servicebygg sto ferdig før teltseongen.

1989: Det ble etablert forskrifter om regulering av ferdselen i Prestegårdskogen og Storesandområdet, som ble stadfestet av Fylkesmannen.

2005: Storesand ble kjøpt av Miljødirektoratet (da Direktoratet for Naturforvaltning) og ble definert som et statlig sikret friluftslivsområde. OF tok igjen på seg ansvaret for drift og forvaltning av stedet.

2009: Ytre Hvaler nasjonalpark ble opprettet, og friluftsområdet Storesand inngikk som en vesentlig del av landarealet i nasjonalparken.

2010: Samarbeidsgruppa for Storesand, bestående av Oslofjordens Friluftsråd, Ytre Hvaler nasjonalpark, Hvaler kommune, Østfold fylkeskommune og fylkesmannen i Østfold, ble etablert. Målet var å definere en framtid for Storesand og å legge en plan for oppgradering av fasilitetene.

2012: Andelslaget Storesand Teltplass, en dugnadsgjeng, overtok driften av teltplassen på frivillig basis. Samme år ble den første prosjektplanen for oppgradering av fasilitetene lagt fram. Et viktig delmål var å få vann- og avløpsledninger til plassen.

2015-2018: Prosjektet med Storesand Friluftshus ble planlagt, finansiert og tegnet. Arkitektkontorene EngerNordin og Rede arkitekter tegnet bygningene. Straye bygg og anlegg AS sto for oppføringen. Finansiering ble løst gjennom Sparebankstiftelsen DNB, Ytre Hvaler nasjonalpark, Hvaler kommune og ulike foreninger, bedrifter og privatpersoner på Hvaler.

20. august 2020: Huset ble offisielt åpnet. Det bærer nå navnet Besøkssenter Ytre Hvaler Nasjonalpark. Senteret fungerer i samspill med besøkssenteret i Kornmagasinet på Skjærhalden.

2021: OF har igjen overtatt ansvaret for drifting av teltplassen. Teltregler og booking finnes på OFs hjemmesider.

Når et sted endrer karakter fra det som vises på bildet ovenfor til de som sees nedenfor, må det også følge med en oppgradering av hele utemiljøet

Analyse av området

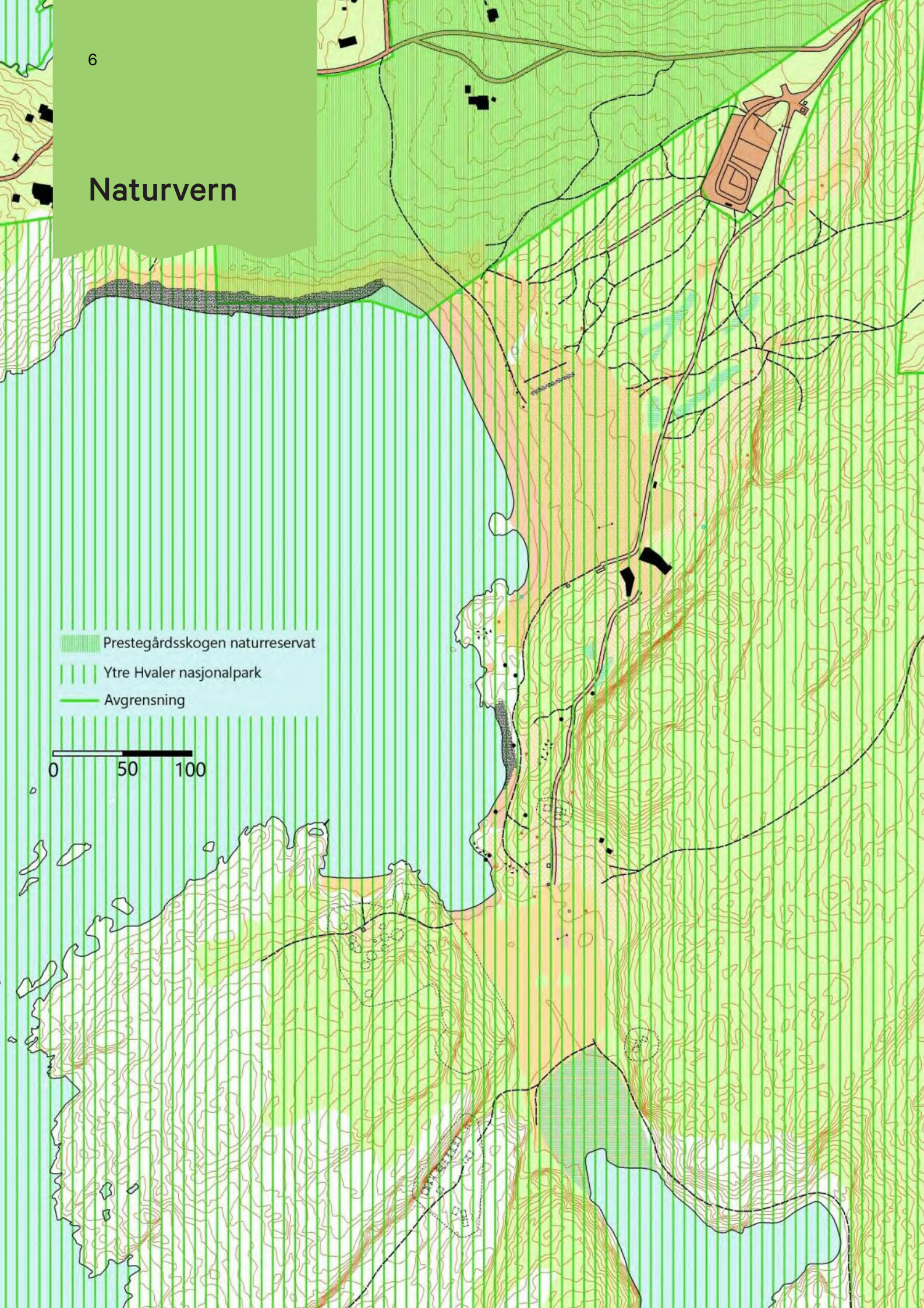
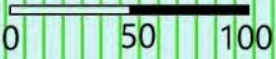

Naturvern
Kulturminner
Stier
Bålplasser
Bruksområder

Naturvern

- Prestegårdsskogen naturreservat
- Ytre Hvaler nasjonalpark
- Avgrensning

Til høyre:

Tangvollene på stranda har et eget økosystem.

Under:

Kystfurskogen på sandbankene o på Storesand og i Prestegårdsskogen er unike i Østfold.

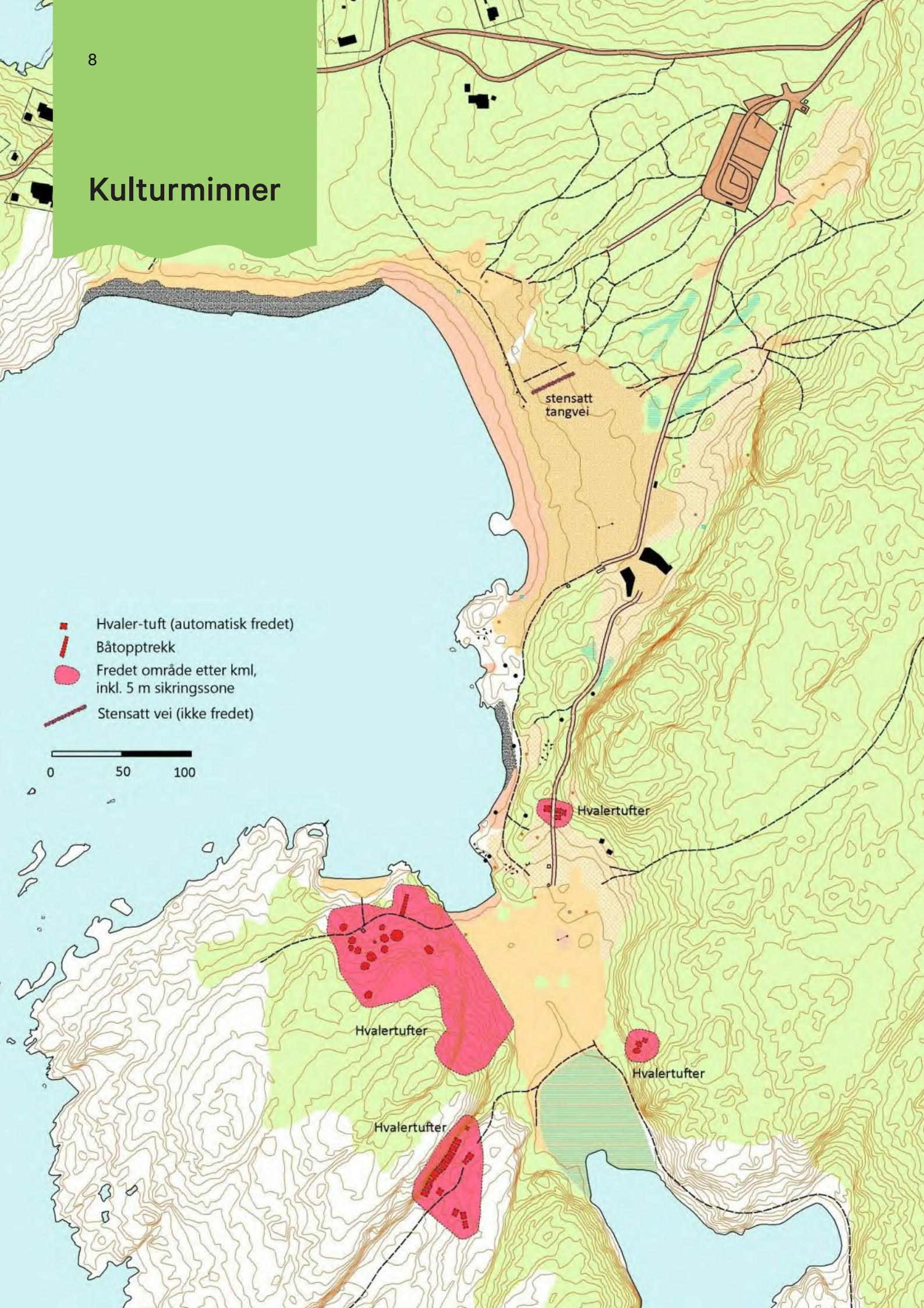
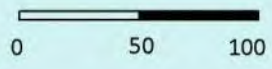
Nederst:

På Storesand finner man belter med ulike naturtyper: havet, fjæra, tangvollen, strandsonen og kystfurskogen.

Kulturminner

- Hvaler-tuft (automatisk fredet)
- Båtopptrekk
- Fredet område etter kml, inkl. 5 m sikringsone
- Stensatt vei (ikke fredet)

Til høyre:

Stensatt vei på stranda på Storesand, brukt til henting av tang.

Under:

Hvalertufter (fiskertufter fra middelalderen) på begge side av stien mot Dødvika. Her ligger det tre tufter på vesntre side og én på høyre side.

Nederst:

Hvalertufter som ligger på rekke og rad inn mot en bratt skrent på Sjursholmen.

10

Stier

fra Hvaler kirke

kyststien fra Ørekroken

hovedsti gjennom furuskogen

lysløypa

hovedadkomst på sandvei

fra rådhuset og Skjærhalden

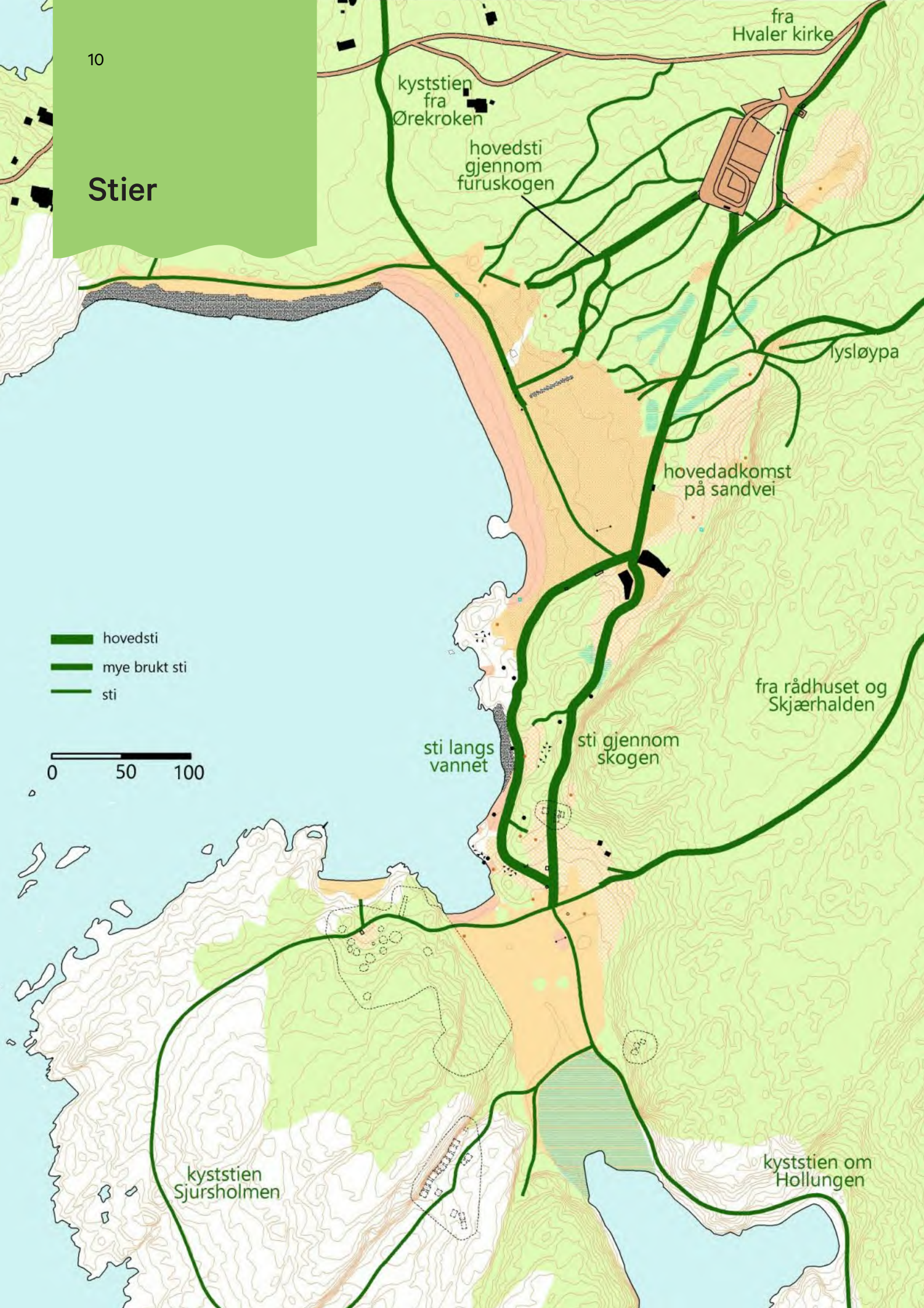
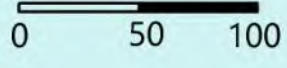
sti langs vannet

sti gjennom skogen

kyststien Sjursholmen

kyststien om Hollungen

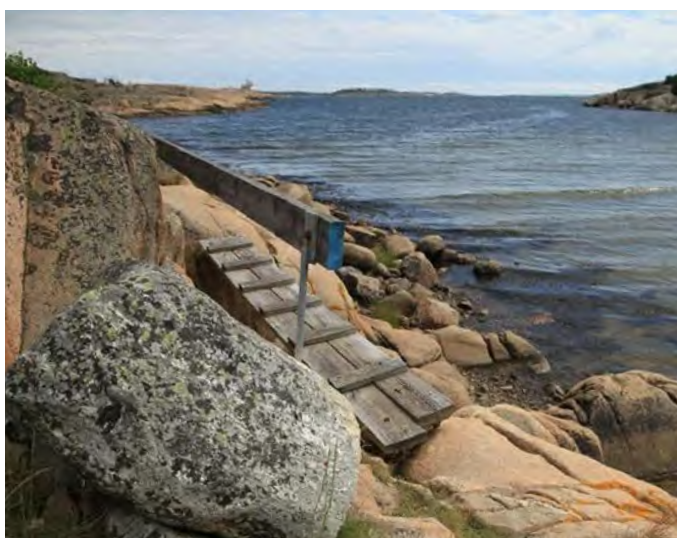
- hovedsti
- mye brukt sti
- sti

Til høyre:
Hovedadkomsten til Besøkssenteret.
Sjøen skimtes til høyre.

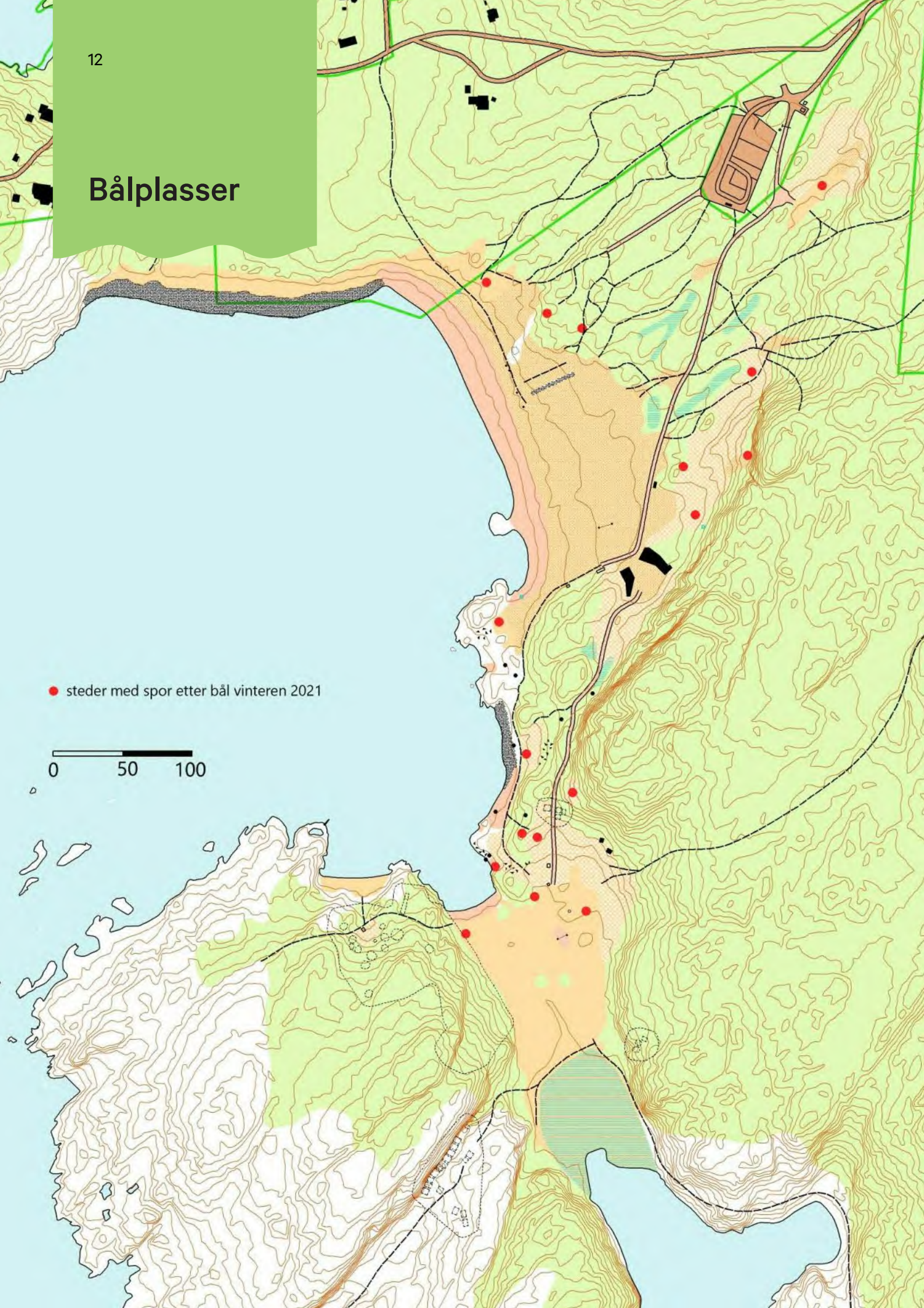
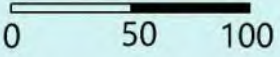
Under:
Stien til høyre fra parkeringsplassen gir
en wow-følelse, der man går gjennom
den gamle kystfuruskogen og skimter
havet mellom trærne

Nederst:
Stien fra Besøkssenteret sørover mot
Dødvika og Kyststien mot Homlungen.

Bålplasser

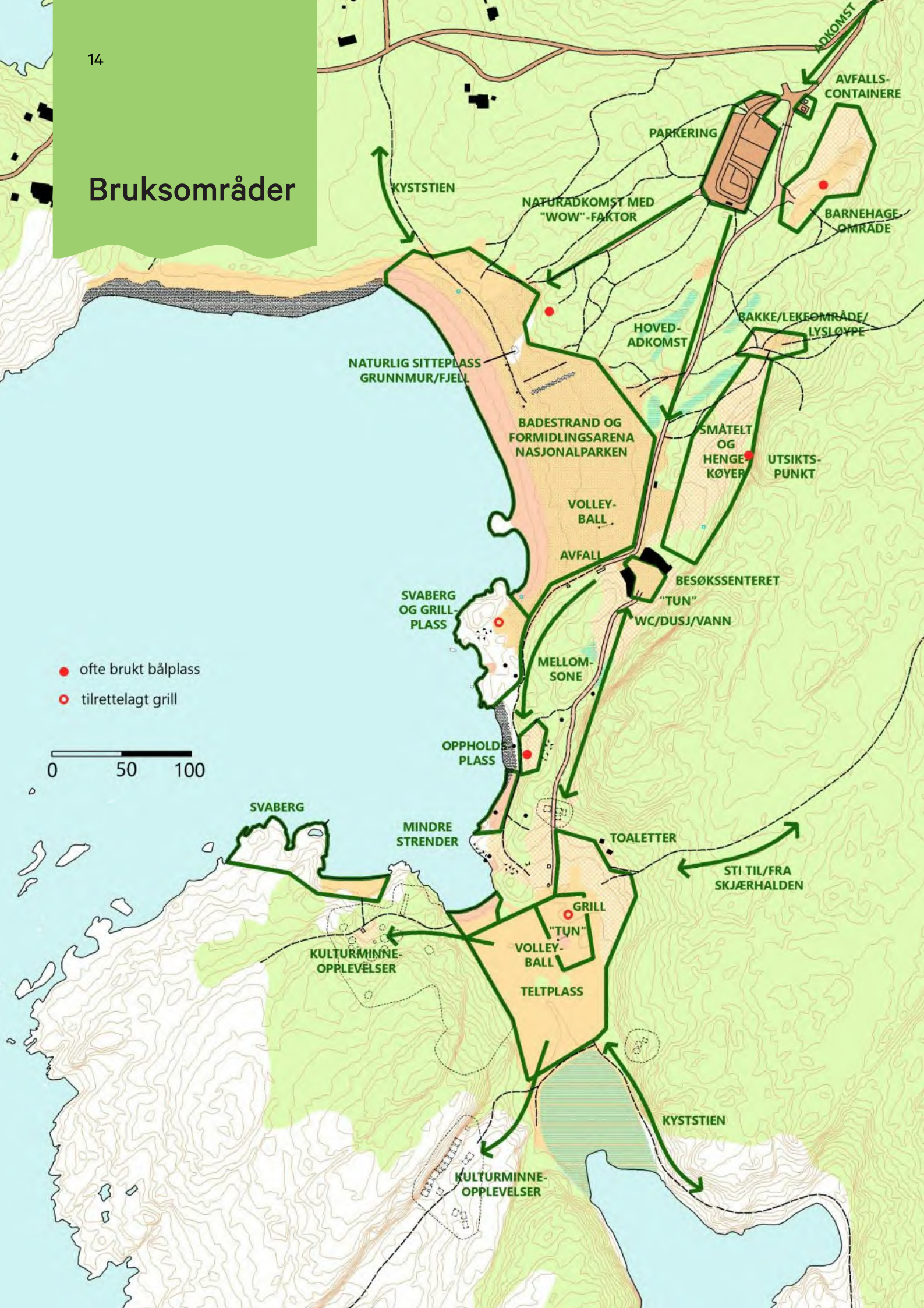
• steder med spor etter bål vinteren 2021

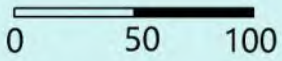
Et lite utvalg bålplasser - noen provisoriske, andre mer etablerte.

Bruksområder

- ofte brukt bålplass
- tilrettelagt grill

Som hovedportal til Ytre Hvaler nasjonalpark har Storesand en rekke bruksområder.

Tiltak

Målsetting:

Skape en enhetlig, ryddig profil på hele området.

Alle som har besøkt Storesand skal reise hjem vel vitende om at de har vært i en nasjonalpark.

Uteområdene og prosjektets deler

1. Adkomst

2. Skilting (permanent og i særskilte øyemed)

3. Sittegrupper, bålplasser og møblering av disse

4. Utforming av besøkssenterets nærområde og uterom

5. Strandcaféen/uteservering

6. Utendørsformidling

7. Avgrensning av soner

8. Andre tiltak

Portalskilt

Portalskilt skal i følge designmanualen for Norges nasjonalparker benyttes ved utkikkspunkt eller øvrige innfallsporter hvor du ser det aktuelle området gjennom det utskårede vinduet. Plasseres ikke inne i verneområdet, men ved infrastruktur, og slik at du ser inn i det aktuelle verneområdet. Plasseres ikke langs bilvei.

Ettersom Storesand er en hovedportal inn i den maritime nasjonalparken vil det være naturlig å plassere et slikt portalskilt ved adkomsten til senteret og på et sted der man ser havets horisontlinje gjennom portalen.

Det foreslås en variant av portalen der det legges inn en landskapskurve i form av bølger, som symbol for den maritime nasjonalparken, se bilde nede til høyre.

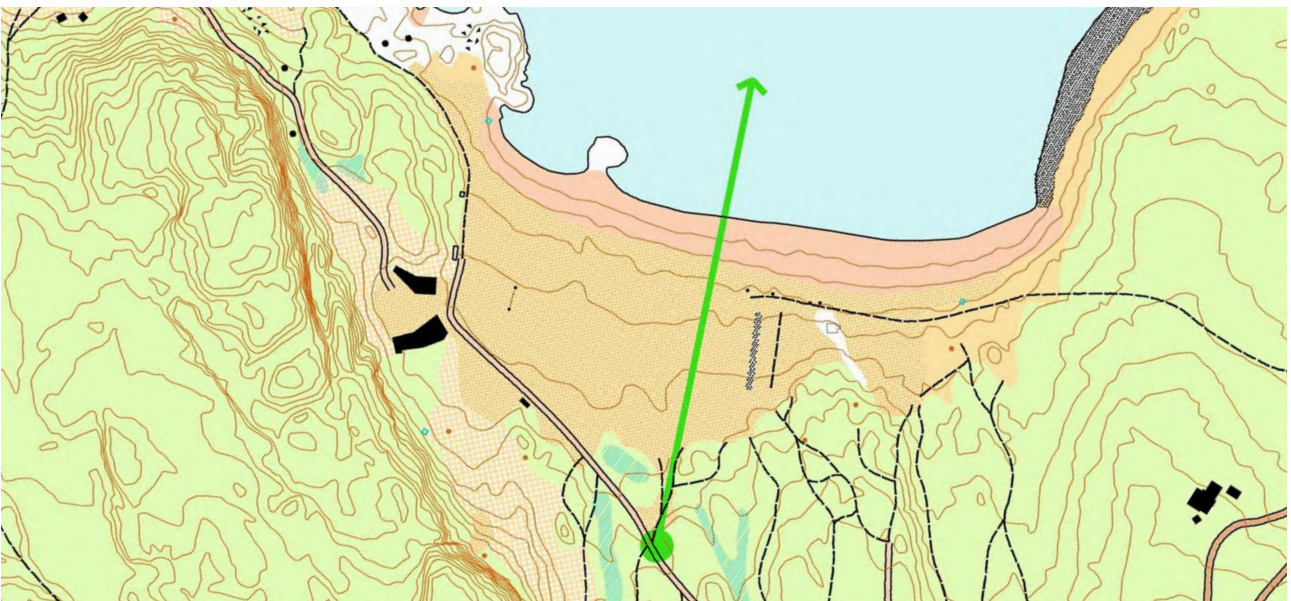
Skiltet måler 80x200.

To plasseringer er vurdert.

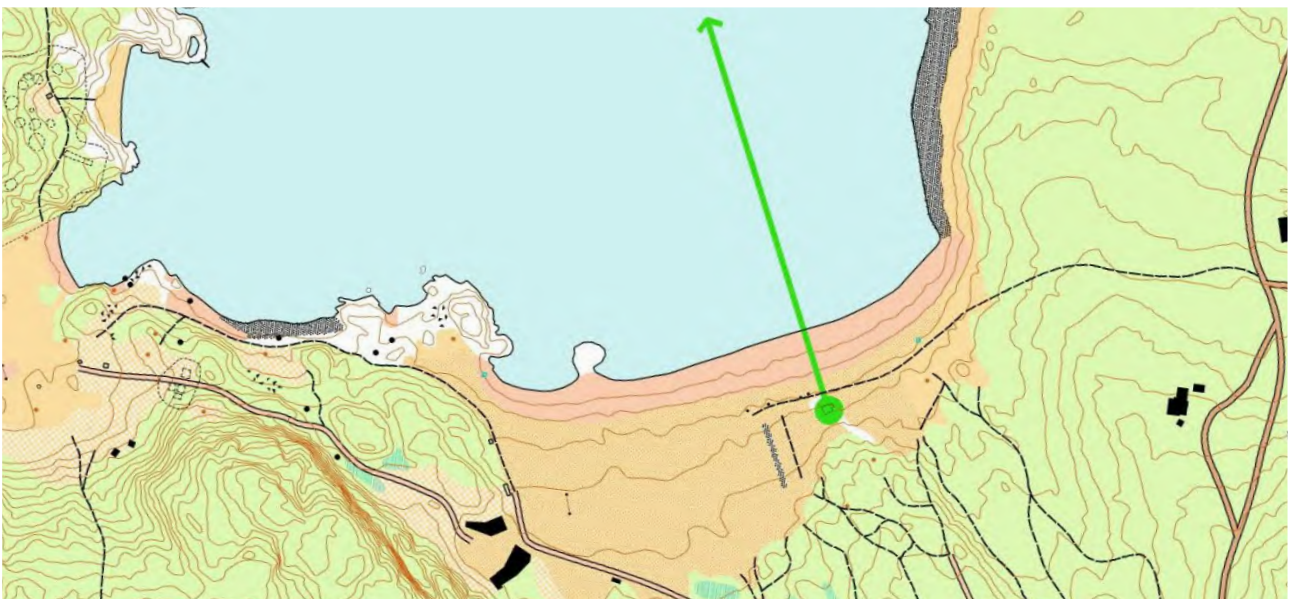
Alternativ 1

Settes ved hovedadkomsten til besøksenteret, på høyre side på det første punktet der det åpner seg mot havet. Denne plasseringen foretrekkes. Skiltet vil oppleves som en velkomst og vil på ingen måte oppleves som dominerende.

Alternativ 2

Settes på murplattingen etter den gamle kiosken. Plattingen ligger på et fjellskjær som skyter fram på stranda og er et naturlig punkt som mange oppsøker. Portalskiltet vil gjøre at plattingen får en funksjon.

Åpent-markering

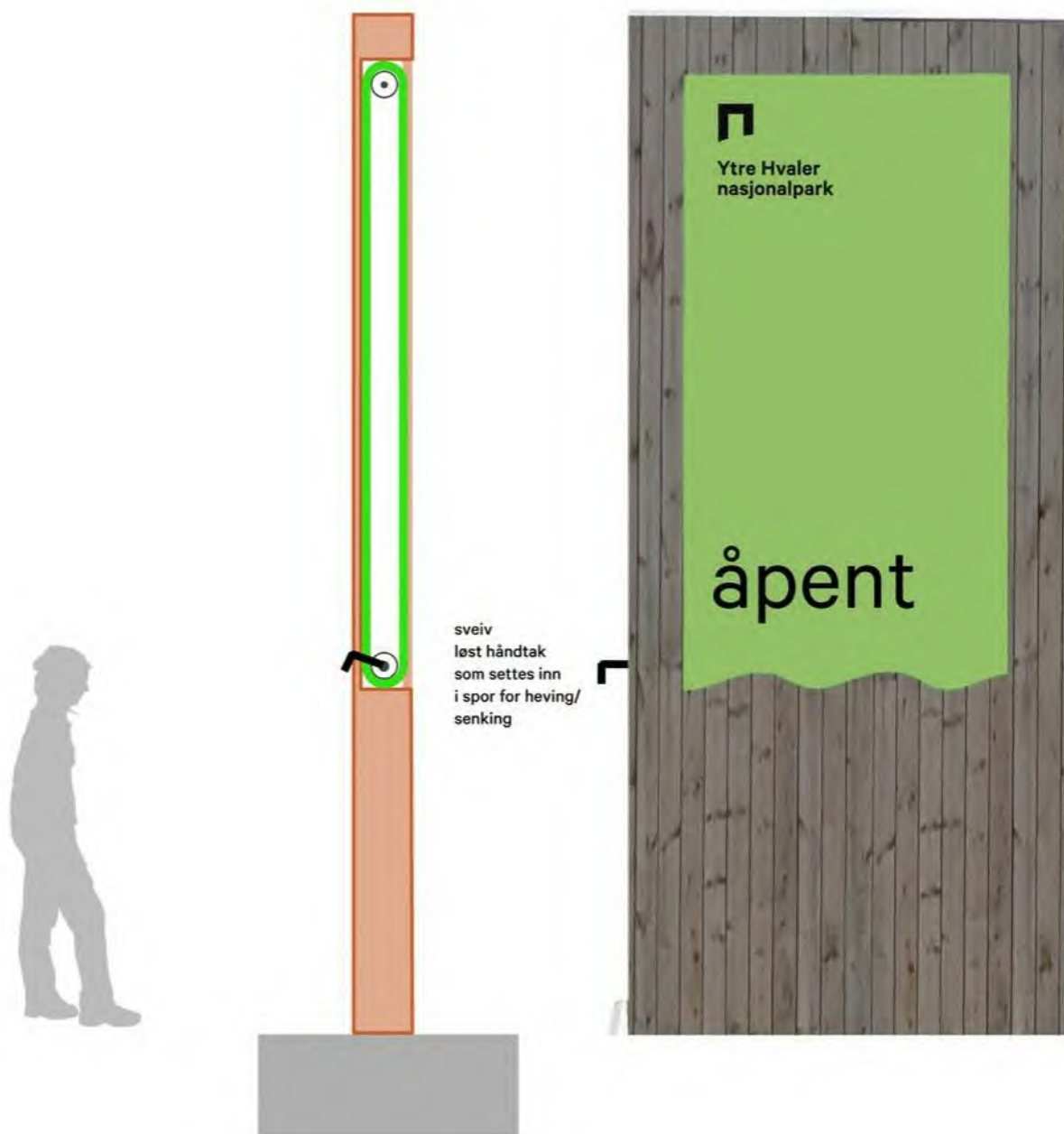
Hvordan skal man kunne vite at besøkssenteret er åpent? I dag brukes såkalte strandflagg, som settes ned i en provisorisk fot for å markere når kiosk, café og senter er åpent for publikum. Løsningen kan imidlertid virke litt simpel opp mot arkitekturen og naturen, og mer permanente løsninger bør tilstrebes. Strandflaggene velter lett og er mest egnet for enkeltarrangementer. Flagg bør heller ikke settes i utsikts-sonen fra besøkssenterets inne- og uterom. Bildene viser dagens situasjon.

Det bør lages en løsning for dette både ved adkomsten nær kirken og ved selve senteret. Åpent-markeringen bør tilpasses øvrige skilt og installasjoner. Den må ha en størrelse som gjør at den er lett synlig, samtidig som form, farge og materialer må spille på lag med det øvrige "møblementet".

Forslag til åpent-markering

Installasjonen lages som en treramme, inspirert av nasjonalparklogoen og velkomstportalene. De plasseres både ved adkomsten ved hovedveien og ved selve senteret. Installasjonene skal være faste og ha en enkel løsning for å heve/senke åpent-markeringen. Selve skiltet er trykket på en stiv duk. Skiltet lages etter rullegardin-prinsippet og heves/senkes ved hjelp av en sveiv som betjeningen enkelt feste inn i et spor på nedre rull. Det er kun åpning mot fronten, og når åpent-skiltet ikke vises, er det et mer nøytralt nasjonalpark-skilt (på motsatt side av rullene, som vil være synlig).

Visualisering av mulige plasseringer

Opprydding i skilt ved adkomst

Adkomsten til Storesand kan på et par plasser betegnes som en "skiltjungel". Det bør foretas en opprydding i skiltene og lages 1-2 samleskilt på hvert sted: ett for de offisielle trafikkskiltene og ett for de øvrige som knytter seg til besøkscenteret, stranda og teltplassen. Skilt som stengt tatt ikke er nødvendige fjernes fra adkomsten.

Skilt

Bildene viser ulike skilttyper som brukes på Store-sand i dag.

Framtidens skilt bør ha et mer enhetlig preg som legger seg nært opp til designmalen til Norges nasjonalparker, evt. i kombinasjon med skilttavler inspirert av de nasjonalparken allerede har tatt i bruk, (utformet i ubehandlet eik). Informasjon og formidling samles i noen få skilt.

Sittegrupper og bålplasser

Bildene viser typiske steder der folk setter seg ned på Storesand i dag. Det er satt ut løse rasteplassbord ved Besøkscenteret og ved Herreskjæret. Muren etter den gamle kiosken, midt på stranda fungerer også som en sittekant. Som det framgår av kartet på side 12 er det rester etter mange bålplasser. Noen bålplasser framstår som faste, mens andre virker provisoriske. Bålplassene er en god indikasjon på hvilke plasser folk foretrekker å raste på.

De løse rasteplassbordene flyttes ofte på, i forhold til sol, skygge, ly og sosiale relasjoner. Det kan medføre at inntrykket fort kan virke rotete.

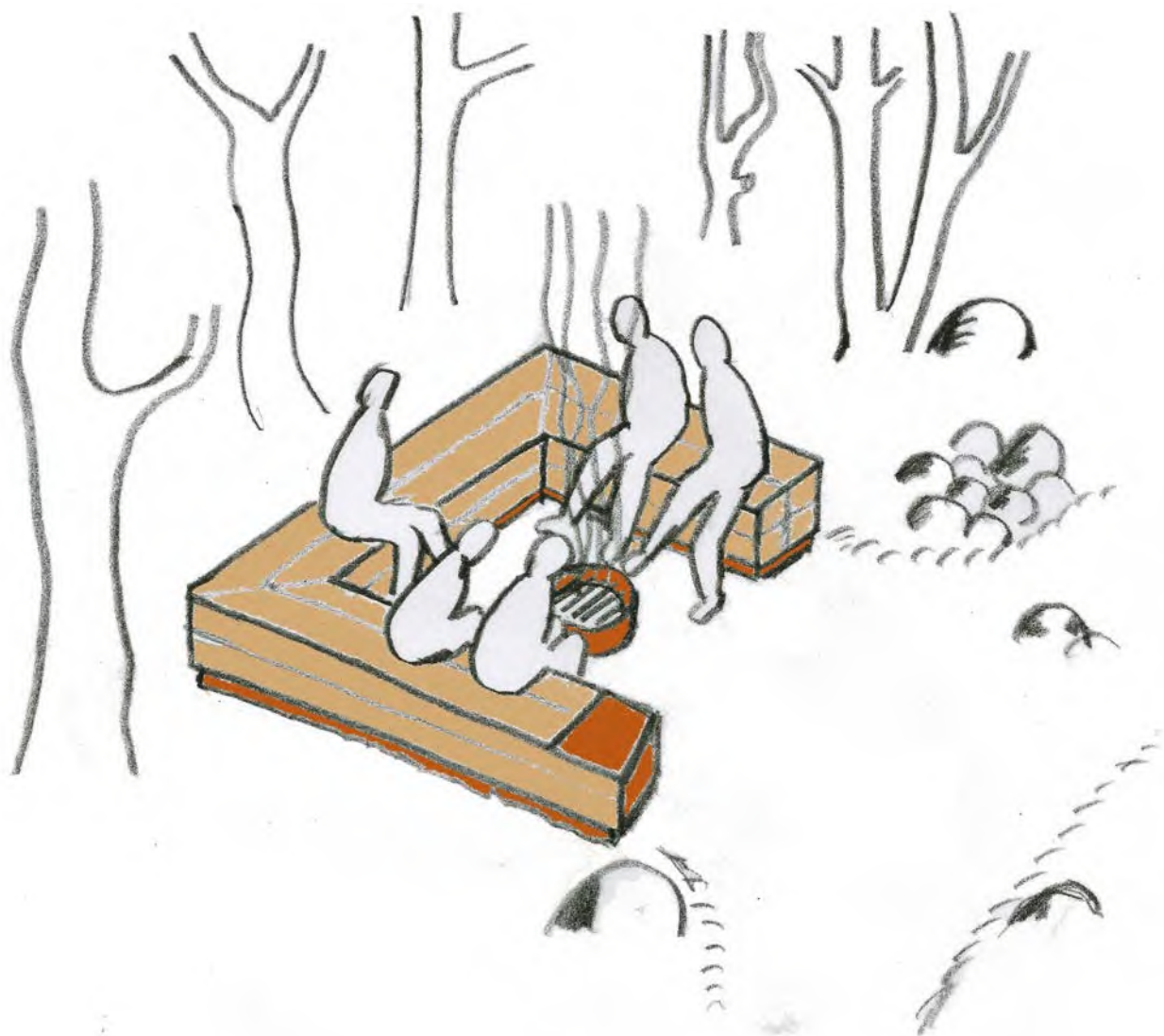
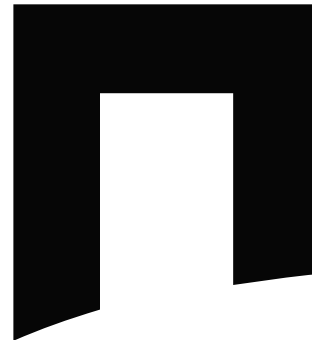

Forslag til sittegrupper og bålplasser

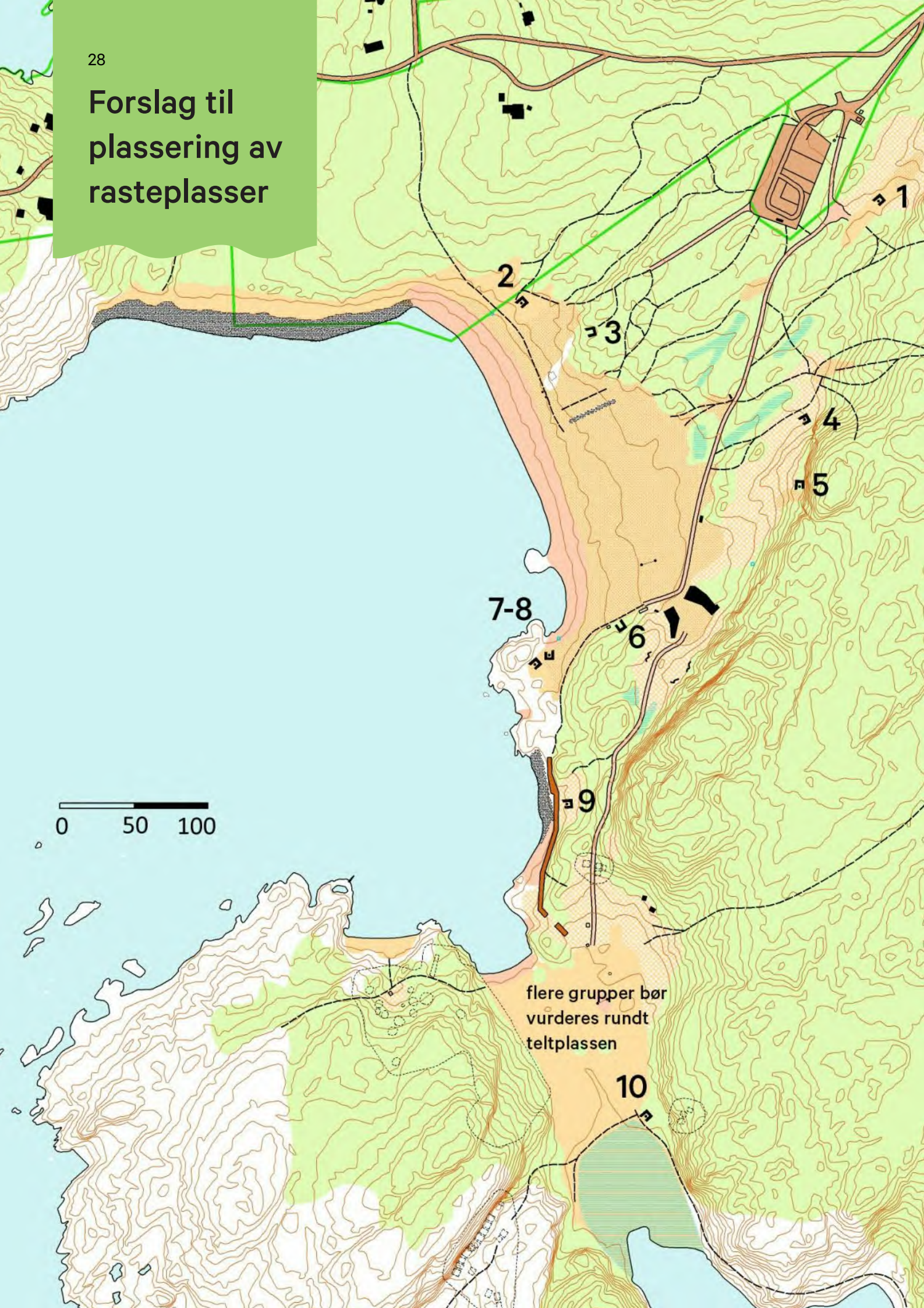
Forslag til sittegruppe og bål plass, laget i massivtre og basert på formen til nasjonalpark-logoen.

Åpningen vendes i utsiktsretningen. Ramme mot underlaget i corténstål. Fastmonteres til bakken ved hjelp av betongfundamenter. Alle benkene lages i samme størrelse, men kan være med og uten bål plass.

I den ytre enden av den lengste benkevangen lages et eget felt der det formidles kortfattet kunnskap om arter e.l. som finnes i nærområdet. Alle benkene har ulik informasjon og får dermed en egen identitet.

Forslag til plassering av rasteplasser

Analyse av besøkssenterets nærområde

Besøkscenterets uterom kan defineres som "tunet" (over) og "nordsiden" (under). Tunet har en romdannelse som delvis beskytter mot vær og vind. Det er nært knyttet til senterets hovedinngang og kioskluke. Med skrånende terreng mot øst og sør har det et noe naturlig amfipreg.

Nordsiden har større grad av utsikt mot havet og stranda. Her er det også lenger kveldssol. Det er ingen direkte dør til caféen.

Innerrommet har store romkvaliteter i seg selv, både som et sted der man kan søke ly og som et sted der man kan oppleve stranda på. Storesand er en mektig strand, og det er viktig at dette kan oppleves fra innerrommet. Utsikten fra de store vinduene i fronten bør i minst mulig grad forstyrres med utemøbler og andre elementer.

Furskogen i bakkant av besøkscenteret, og det skrånende terrenget mot sør og øst, danner et naturlig amfi og avgrensner tunet. Furskogen har god sikt og de slanke stammene spiller godt opp mot arkitekturen.

Bygningene med de skjeve vinklene, som er inspirert av en stenblokk på stranda, står i et fint samspill. Uttrykket, enkelheten og materialiteten bør gjenspeiles i uterommets utforming.

En viktig utfordring i tunet er å få en god struktur på alle elementene. Det bør tilstrebes at benker/bord, avfallsdunker og lapper i vinduene har et formspråk som er helhetlig og hentet fra designmalen til Norges nasjonalparker. Materialene bør være få og lett gjenkjennelige. Det må i prosjektet vurderes hvor fleksibelt elementene i uterommene skal plasseres.

Det vil videre være vesentlig å finne en god løsning for å få skjult de fire kummene i tunet. Kummene er private (OFs VA-anlegg) og må være tilgjengelige. Det er sandfilter og fettutskiller. Disse må kontrolleres og tømmes jevnlig.

Forslag til utearealer

Alternativ 1

0 5 10

ny permanent avfalls-
løsning for engangsgriller
tilpasset de øvrige
dunkene

"flaggstativ"

bed med
strandgress
avgrenset med
lav treboks

sittekant

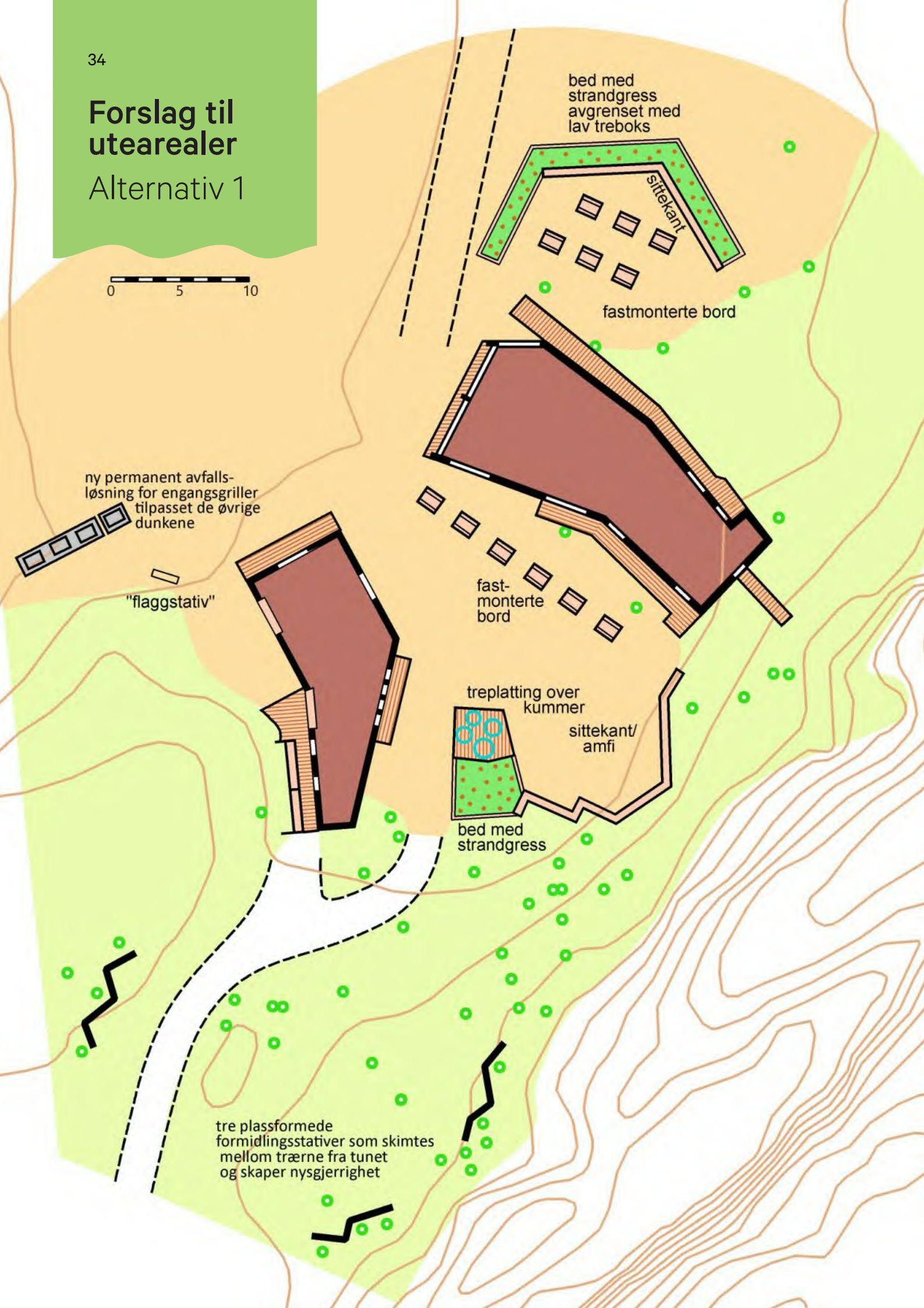
fastmonterte bord

treplattning over
kummer

sittekant/
amfi

bed med
strandgress

tre plassformede
formidlingsstativer som skimtes
mellom trærne fra tunet
og skaper nysgjerrighet

Forslag til utemøbler

Det foreslås at alle bord og benker i tilknytning til uterommene rundt besøksenteret fastmonteres med tildekte elementer under overflaten. Dette vil skape et mest mulig ryddig preg og bygge opp under kvalitetsstempelet man ønsker å ha på stedet.

Bildene viser en form for utemøbler som vil harmonere godt med stedets identitet og designmalen til Norges nasjonalparker. Denne varianten har rette ender av corténstål og spiler av furu. Modellen passer godt opp mot nasjonalparklogoen og portalskiltene. Den vil også fungere godt mot stedets arkitektur og materialbruk og de foreslåtte rasteplassgruppene.

Forslag til utemøbler

Det foreslås at alle bord og benker i tilknytning til uterommene rundt besøkscenteret fastmonteres med tildekte elementer under overflaten. Dette vil skape et mest mulig ryddig preg og bygge opp under kvalitetsstempelet man ønsker å ha på stedet.

Bildene viser en form for utemøbler som vil harmonere godt med stedets identitet og designmalen til Norges nasjonalparker. Denne varianten har rette ender av corténstål og spiler av furu. Modellen passer godt opp mot nasjonalparkklogoen og portalskiltene. Den vil også fungere godt mot stedets arkitektur og materialbruk og de foreslåtte rasteplassgruppene.

Forslag til utearealer

Alternativ 2

0 5 10

ny permanent avfalls-
løsning for engangsgriller
tilpasset de øvrige
dunkene

"flaggstativ"

fastmonterte bord med
avgrenset tausone

fastmonterte
bord

opphøyd "scene"
over kummer

sittekant
skulpturelt
drivtre

amfi

tre plassformede
formidlingsstativer som skimtes
mellom trærne fra tunet
og skaper nysgjerrighet

Treet fra havet

Et stort drivtre som er bearbejdet av havet kan bli et spennende skulpturelt element i tunet. Det kan både fortelle historie og fungere som et klatrestativ. På vestsiden av Storesand ligger et slikt tre. Er det mulig å finne et som er enda større og "friskere"?

Forslag til utearealer

Alternativ 3

ny permanent avfalls-
løsning for engangsgriller
tilpasset de øvrige
dunkene

"flaggstativ"

fastmonterte bord

tosidig sittebenk

opphøyd
treplattning

opphøyd
område med sittekant
og stortskulpturelt
drivtre

tre plassformede
formidlingsstaver som skimtes
mellom trærne fra tunet
og skaper nysgjerrighet

bed med
strandgress
avgrenset med
lav treboks

sittekant

fastmonterte bord

Utendørs formidling

I skogen bak tunet/amfiet etableres det tre formidlingsstasjoner. Ved å trekke dem litt unna og gjøre dem synlige mellom trærne, pirrer man folks nysgjerrighet og får dem til å gå til tavlene for å se nærmere. Tavlene stedstilpasses i enke sikk-sakk-former mellom furutrærne og har således noe ulik form. Hver "stasjon" har sitt tema. Som en del av formidlingen bør det vurderes taktile modeller o.l., som kan pirre barns nysgjerrighet.

Prinsipper og innhold i kunnskapsformidlingen

Målgruppe for utendørsformidlingen skal være:

- Folk som ikke kan så mye om natur
- Folk som ikke er så opptatt av natur
- Barn og unge

Besøkende skal reise fra Storesand og vite at de har vært i en nasjonalpark.

Formidling inne og ute bør henge sammen både innholdsmessig og i presentasjonsform. Utendørsformidlingen bør ha en lenger horisont, mens innendørsformidlingen kan skifte oftere.

All utendørs formidling skal være direkte knyttet til stedet Storesand. Generelle temaer som f.eks. marin forsøpling, havet, geologi og naturtyper formidles i besøkssenteret i Kornmagasinet.

Temaene for de tre ulike formidlingsstasjonene foreslås som følger:

1.

Stranda som økosystem.

Naturtypene på Storesand med planter, insekter og dyr som lever her.

1. Havet.
2. Fjæra.
3. Tangvollen.
4. Strandsonen.
5. Kystfuruslogen.

2.

Friluftslivets historie og hvordan naturen på Storesand har blitt brukt gjennom historien. Fra allmenning og beite til ferielandskap. Friluftslivet tar mer og mer plass fra naturen. Det er viktig at vi framover opplever nasjonalparken både langsommere, dypere og mykere.

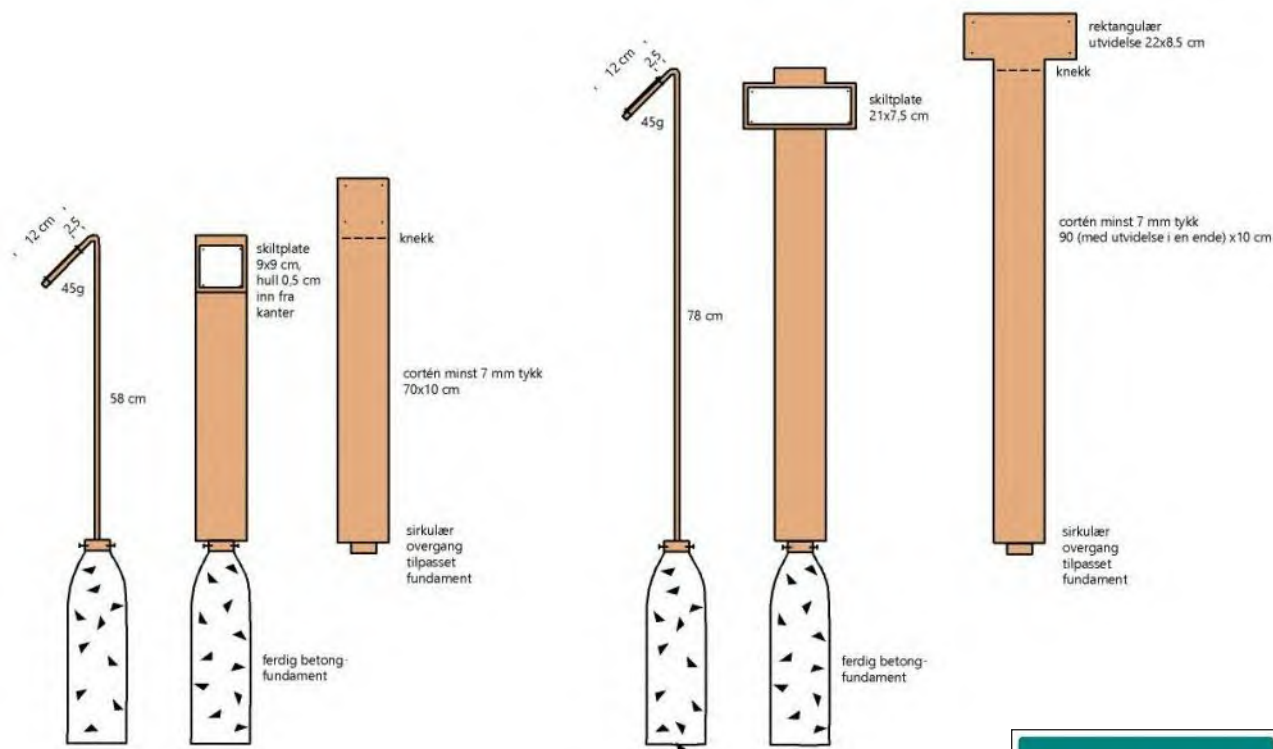
3.

Storesand og nærområdet. Kart og oversikter over spesielle naturtyper, utsiktspunkter, turstier og kulturminner med utgangspunkt i Storesand.

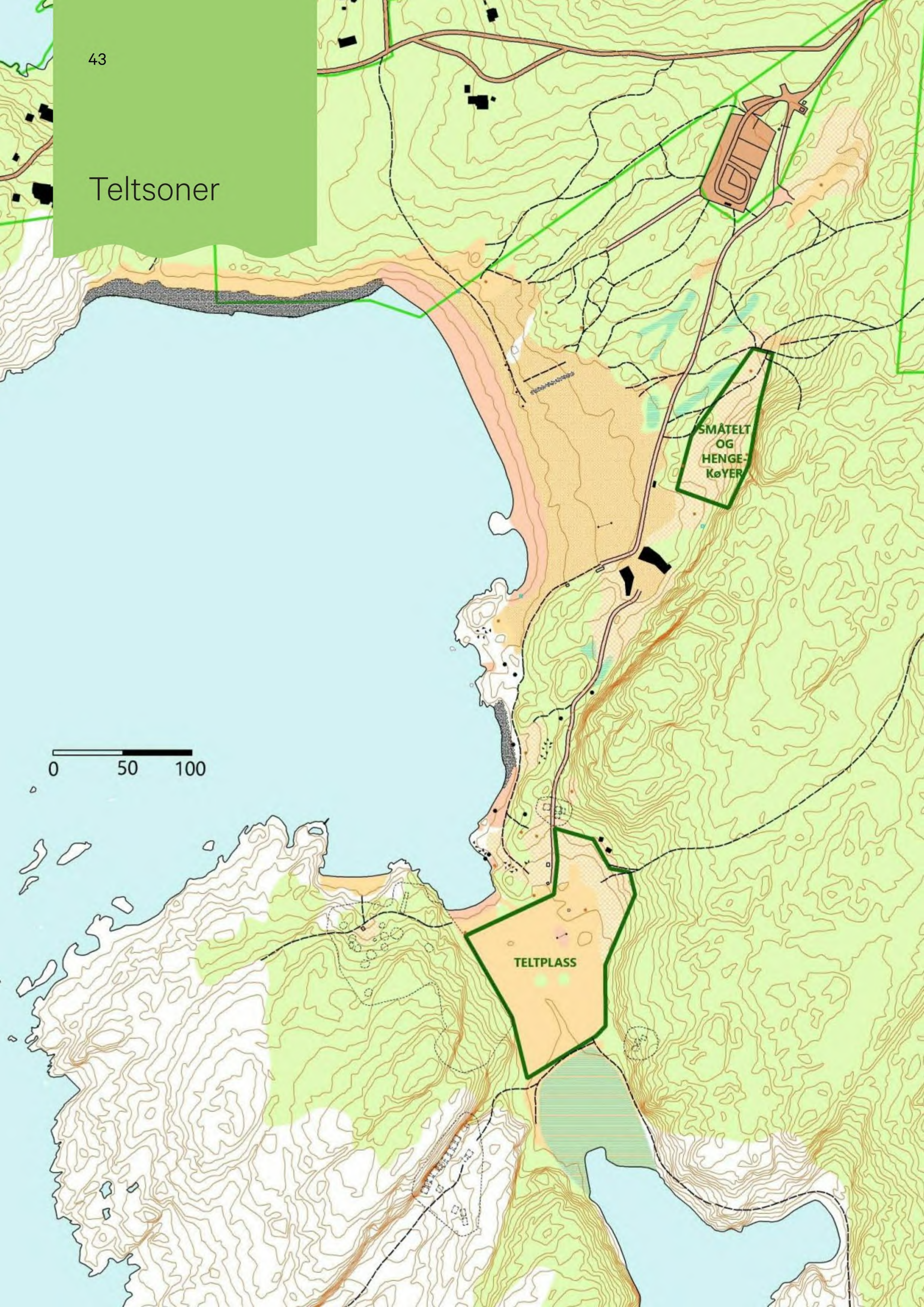

Avgrensning av teltsoner

På Storesand er det behov for å markere soner for telting/hengekøyer, samt forbudssoner. Tidligere er dette markert med provisoriske skilt som er satt opp hver sommer av driverne av teltplassen (se bilde til høyre). Nå foreslås permanente skilt, diskrete skilt som avgrenser sonene. Stativene lages av corténstål og påføres små skiltplater laget med inspirasjon fra designmalen til Norges nasjonalparker. Stativene har betongfundamenter som settes så langt ned i bakken at toppen av dem ikke blir synlig.

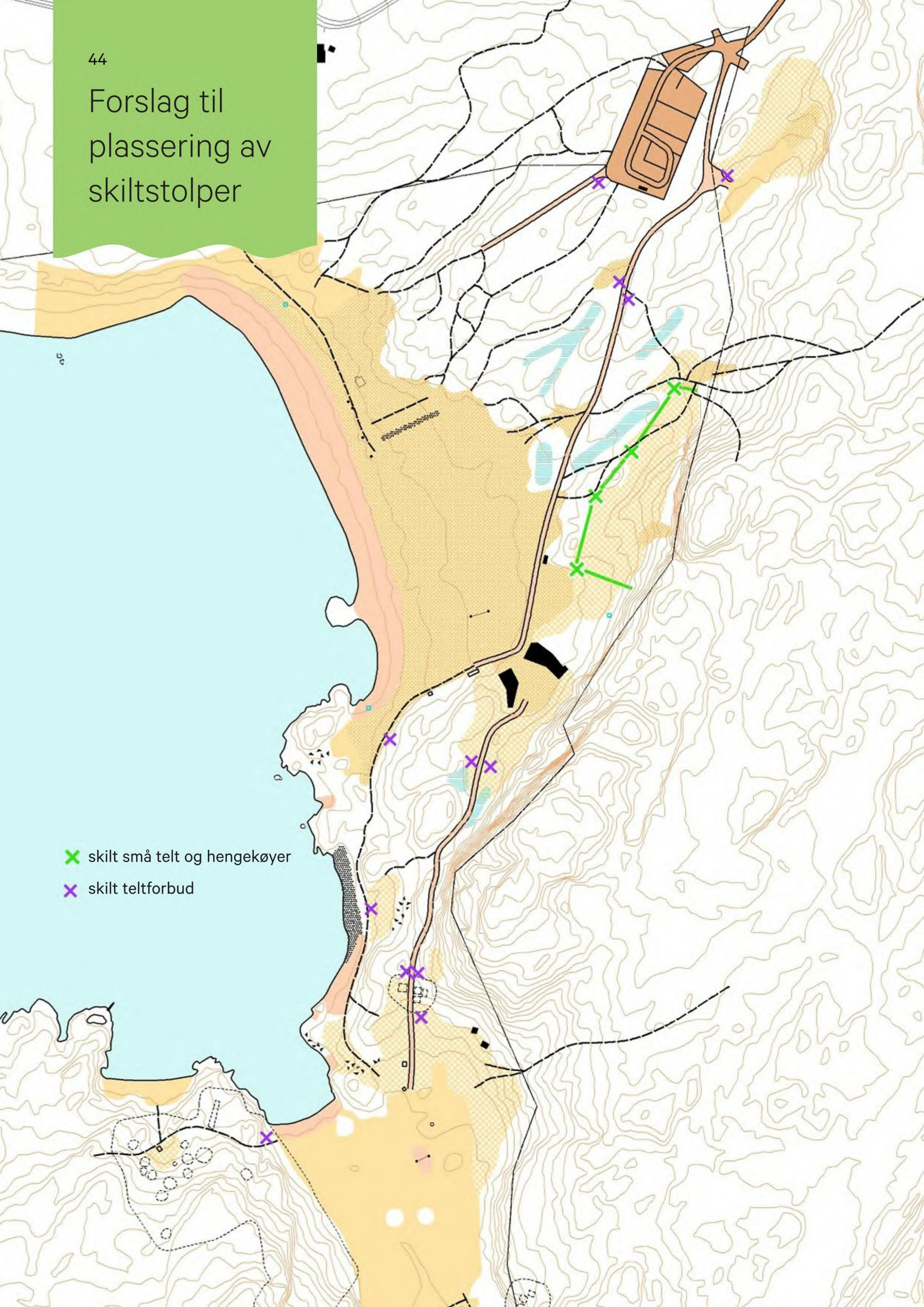

Teltsoner

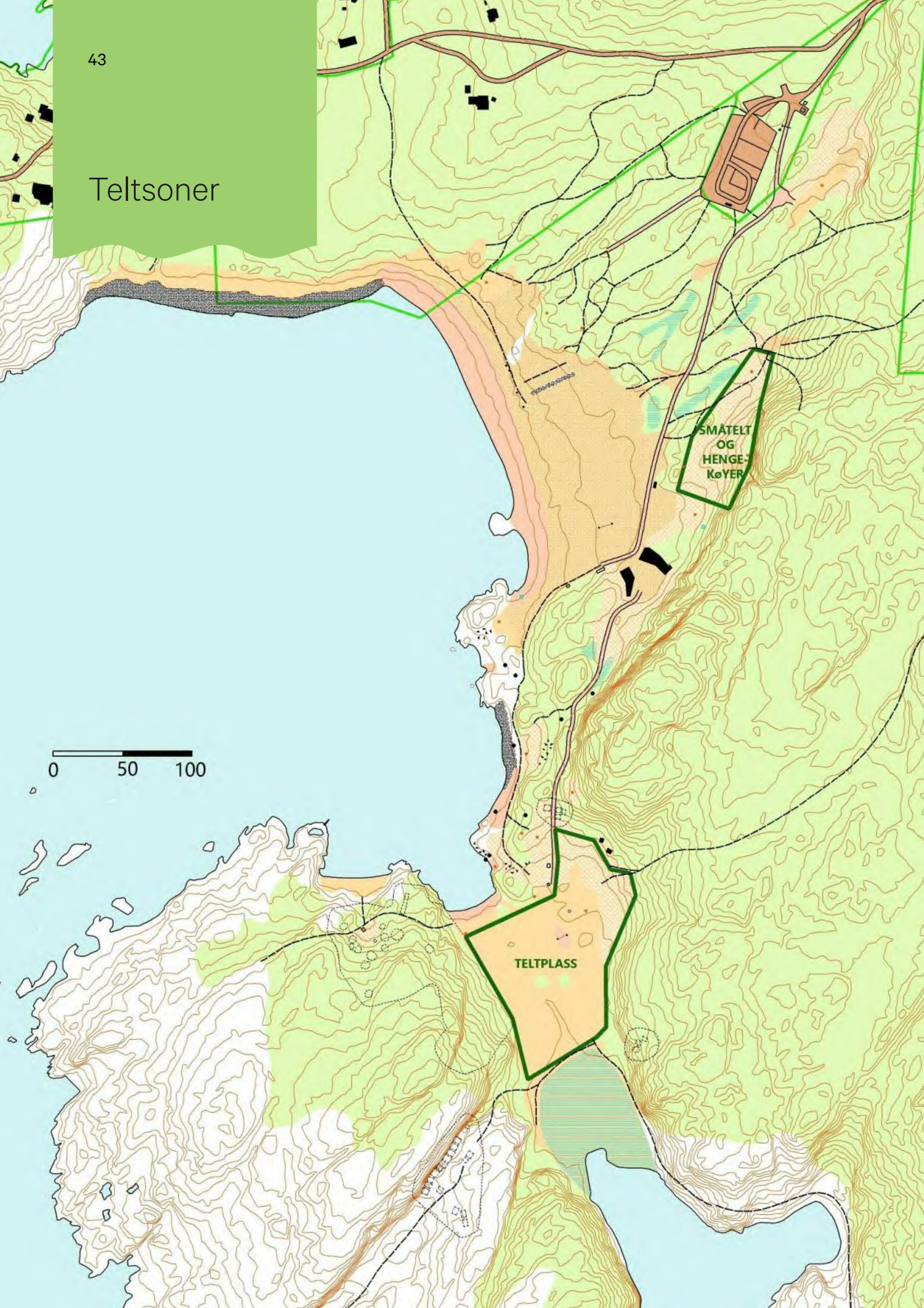

Forslag til plassering av skiltstolper

- ✕ skilt små telt og hengekøyer
- ✕ skilt teltforbud

Teltsoner

Rampe langs stranda

Tilsvarende rampe på Guttormsvauen.

Plattingen på stranda

Midt på Storesand er det et fremstikkende fjellskjær med en murplatting. Plattingen er etter en tidligere kiosk som ble reist i mellomkrigstiden (se bilde nede til venstre). Etter at at kiosken ble revet har muren fungert som en typisk sittekanth. I 2013 bygde kunstneren Solveig Egeland en hytte av marin søppel her (nede til høyre).

Hvordan kan plattingen inngå i fremtidens Storesand?

Portal og utsiktspunkt?

Skulpturell utsmykning av værbitt drivtømmer?

Beskyttelse mot vær og vind, med utsikt kun kanalisert mot havet?

En dreibar skive i corténstål, med kunstnerisk naturformidling og koder for barn.

Besøkssenter
Ytre Hvaler nasjonalpark

Priskalkyle UU- tilrettelegging Storesand

Materiale	Dimensjon	Mengde	Pris	Transport	Note	Linke
Terrasebord i eik	23mmx120mm		79 pr. lm		1 sortering	Prisliste - Løvt

x

[respesialisten Fange Sag AS \(lovtre.no\)](http://lovtre.no)

bredde 140cm

Kalkyle - UU kyststi Stores

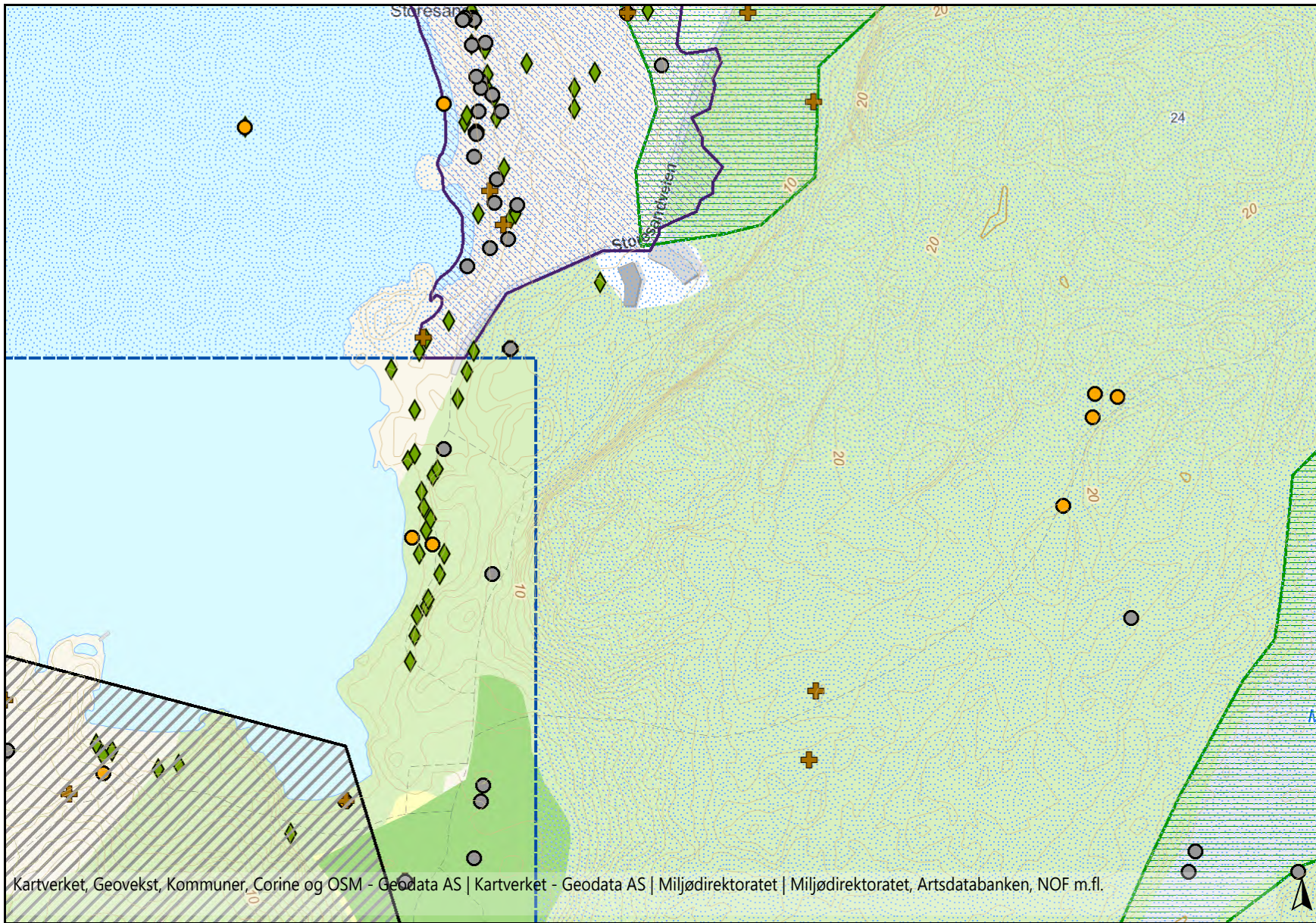
Materiale	Dimensjon	Mengde	Pris	I alt
Terrasse plank	2*6, 2*4, 2*8	165m2	650 kr. pr. m2	kr 107,250.00
Ende vanger	2*6	16 lm	75kr. Pr. lm	kr 1,200.00
Langsgående Underligger	2*8	148 lm	75kr. Pr. lm	kr 11,000.00
Eikespiler (stopkant) (eikespiler)	20*45mm	164lm	88kr. Pr. lm	kr 1,432.00
Klosser 3x3 (stopkant)	20*45mm	9lm	88 pr.lm	kr 792.00
Syrefaste Stolpesko tilpasset 2*8		130	54kr pr. stk	kr 7,020.00
Syrefaste Stolpesko tilpasset 2*6		14	54kr. Pr. stk.	kr 756.00
Rundstokke	1,5m x 50mm	50 stk	56 pr stk	kr 2,800.00
Syrefaste terrasse skruer	5,5 x 60mm	47 pakker av 150	150 stk pr pakk - 1099kr.	kr 51,653.00
Støperør til betong	15*120cm	100	149	kr 14,900.00
Betong	20kg	210poser	54	kr 11,340.00
Lim til montering av stolpesko		5	1 158	kr 5,793.75

Div beslag/materiale/innleie av maskiner			kr 35,000.00
		Samlet materialebruk	kr 250,936.75
Snekker utgifter(snekring, planering, støping mm. Timepris 750kr timen)			
Forventet timebruk er ca 1 time pr. m2 + 20timer ekstra til planering			kr 138,750.00

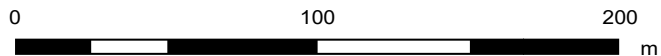
I alt **kr 389,686.75**

sand

Note	Butikk
De to treramper er henholdvis 33 m og 49m i lengden og en snitt bredde på ca 140 + ca 4-5 møteplasser med ca dobbel bredde =115m ² + 35m ² x 10% i avskjær	Prisliste - Løvtrespesialisten Fange Sag AS (lovtre.no)
	Prisliste - Løvtrespesialisten Fange Sag AS (lovtre.no)
	Prisliste - Løvtrespesialisten Fange Sag AS (lovtre.no)
	Prisliste - Løvtrespesialisten Fange Sag AS (lovtre.no)
	Prisliste - Løvtrespesialisten Fange Sag AS (lovtre.no)
	Stolpesko 50X40X100X4,0/200 - Essve - Byggmakker
	Stolpesko 50X40X100X4,0/200 - Essve - Byggmakker
Ubehandlet gran eller furu	NSH trestang 5 x 150 cm, rund, ubehandlet 101-254N BilligVVS.no
32 skruer pr m ²	Terrasseskrue syrefast a4 5,5x60 mm 150 stk/pk Maxbo
	ROBUST STØPERØR 15X120CM - Byggmakker
	ROBUST STØPEMØRTEL B20 20KG - Byggmakker
	Kjemisk anker Hilti HIT-RE 500 V4 Injeksjon Kjemisk anker Anker Festemidler Produkter Motek AS

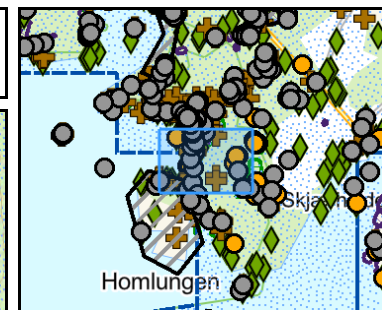

Kartverket, Geovekst, Kommuner, Corine og OSM - Geodata AS | Kartverket - Geodata AS | Miljødirektoratet | Miljødirektoratet, Artsdatabanken, NOF m.fl.

Kartgrunnlag: Kartverket, Geovekst og kommuner.

Kartproduksjon: Statsforvalteren

Tegnforklaring

artnasjonal2

Alle arter av særlig stor forv.int, punkt

Alle arter av særlig stor forv.int, omr

Nær trua arter, punkt

Ansvarsarter, punkt

Fremmede arter, punkt

naturtyper_nin

Naturtyper, alle

Naturtyper NiN

dekningskart_naturtyper_nin

Dekningskart naturtyper NiN

naturtyper_bk12

Kommentarer:

Naturbase artskart Storesand tiltak sak 23/9